

ALFRAGANUS UNIVERSITY

Ushbu darslikda boshlang'ich ta'lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash, fanlararo integratsiyani tashkii etish, zamonaviy ta'lim metodlari asosida o'quvchilarning kreativ va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish masalalarining ilmiy-nazariy hamda amaliy asoslari yoritligan.

Darslik pedagogika yo'nalishi talabalari, magistrantlar, tadqiqotchilar, boshlang'ich sinf o'qituvchilari va pedagogika sohasi mutaxassislari uchun mo'ljallangan.

 www.alfraganus.edu.uz

 info@alfraganus.edu.uz

 +998 71 207 76 76

 Toshkent shahri, Yashnobod tumani,
Kichik halqa yo'li, 17-uy

ISBN 978-9943-9987-0-6

9 789943 998706

ALFRAGANUS
UNIVERSITY

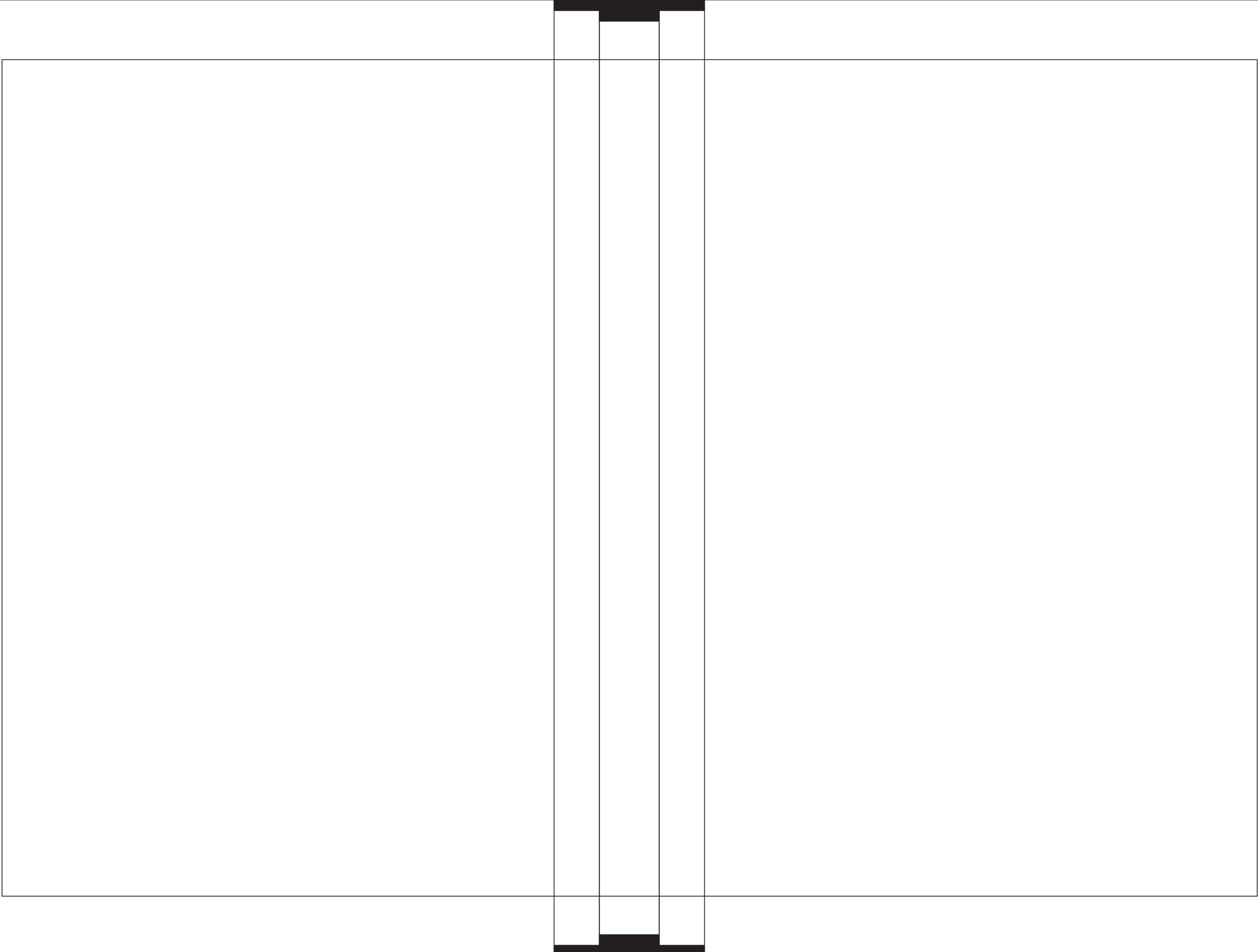
BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSIYA VA INTEGRATSIYA

DARSLIK

Qurbonova Maftuna Faxriddinovna
Omonova Muxlisa Do'stnazar qizi

TOSHKENT – 2026

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
“ALFRAGANUS UNIVERSITY ” NODAVLAT OLIY TA’LIM
TASHKILOTI**

**Qurbonova Maftuna Faxriddinova
Omonova Muxlisa Do’stnazar qizi**

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA INNOVATSIYA VA INTEGRATSIYA

Darslik

*Oliy o‘quv yurtlarining Boshlang‘ich ta’lim bakalavriat ta’lim
yo‘nalishi talabalari uchun mo‘ljallangan*

**ZEBO PRINTS
Toshkent-2026**

UO‘K 371.075.78

KBK

Qurbonova M.F., Omonova M.D. Boshlang‘ich ta‘limda innovatsiya va integratsiya. Darslik. -T.: “ZEBO PRINTS”, 2026. 180 b.

Ushbu darslik boshlang‘ich ta‘limni zamonaviy pedagogik talablar asosida takomillashtirishga yo‘naltirilgan bo‘lib, uning mazmuni innovatsion yondashuvlar va fanlararo integratsiyaning nazariy-uslubiy jihatlarini qamrab oladi. Mualliflar milliy ta‘lim tizimi ehtiyojlari va xalqaro tajribalarni inobatga olgan holda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kognitiv, ijodiy va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalarni tizimli ko‘rib chiqadilar. Darslikning birinchi bo‘limida innovatsion ta‘limning falsafiy, psixologik va pedagogik asoslari, shuningdek, boshlang‘ich ta‘limda raqamli transformatsiya tendensiyalari tahlil qilinadi. Ikkinchi bo‘limda fanlararo integratsiyaning metodologik modeli, uning loyihaviy, tadqiqot va o‘yinli texnologiyalar orqali amaliyotga tatbiq etilishi masalalari yoritiladi. Har bir mavzu nazariy materiallar, amaliy topshiriqlar, diagnostik vositalar va sinfdan tashqari ishlar uchun metodik tavsiyalar bilan ta‘minlangan. Darslik, shuningdek, STEAM-yondashuv, *teskari sinf* (flipped classroom), differensial o‘qitish kabi ilg‘or usullarni boshlang‘ich sinf sharoitiga moslashtirish bo‘yicha aniq ko‘rsatmalarni o‘z ichiga oladi. Asar o‘qituvchilar, metodistlar va boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabalari uchun qimmatli metodik manba hisoblanib, u an‘anaviy va zamonaviy ta‘lim mazmunini uyg‘unlashtirish, shaxsni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ma’sul muharrir: "Pedagogika" kafedrası dotsenti, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) **M.D.Abdullayeva**

ISBN

© Qurbonova M.F. va b., 2026

© “Zebo prints”, 2026

Kirish

Zamonaviy jamiyatning tez o'zgaruvchanligi, raqamlashuv darajasining ortishi va bilim iqtisodiyotiga o'tish jarayoni ta'lim tizimiga yangicha talablarni qo'ymoqda. Bugungi boshlang'ich ta'lim o'quvchilariga nafaqat an'anaviy savodxonlik va hisoblash ko'nikmalari, balki algoritmik fikrlash, ma'lumotlarni tanqidiy tahlil qilish, ijodiy muammolarni hal qilish va sun'iy intellekt muhitida samarali ishlash qobiliyatlarini rivojlantirish talab etiladi. Ushbu vazifalarni amalga oshirish uchun boshlang'ich ta'lim mazmuni va metodikasi qayta ko'rib chiqilishi, uning asosida **innovatsion yondashuvlar** va **fanlararo integratsiya** prinsiplari yotishi zarur.

Innovatsiya ta'lim jarayoniga qaratilgan sifatli yangilik sifatida, nafaqat raqamli vositalarni joriy etish, balki pedagogik g'oya, uslub va baholash tizimlarini maqsadli o'zgartirishni anglatadi. **Integratsiya** esa turli fanlar o'rtasidagi sun'iy bo'linishni bartaraf etish, ularning asosiy tushuncha va ko'nikmalarini mazmunan birlashtirish orqali ta'lim mazmunini yaxlitlashtirish, o'quvchilarning dunyoqarashini tizimli shakllantirishga qaratilgan pedagogik strategiyadir. Innovatsiya va integratsiya bir-birini to'ldiruvchi jarayonlar bo'lib, ulardan biri sifatli o'zgarishning mazmuni, ikkinchisi esa uni amalga oshirishning tizimli vositasidir.

Mazkur darslik ushbu ikki tamoyilning o'zaro bog'liqligini nazariy asoslash va amaliy qo'llash yo'llarini ko'rsatishga qaratilgan. Asarning birinchi qismida ta'lim **innovatsiyalarining** falsafiy, psixologik va didaktik asoslari yoritiladi, bolalarning yosh rivojlanish xususiyatlariga mos, raqamli transformatsiya sharoitida samarali bo'lgan pedagogik modellar tahlil qilinadi. Ikkinchi qism **fanlararo integratsiyaning** metodologik modeliga bag'ishlanib, STEAM-yondashuv, loyihaviy ta'lim, tadqiqot va o'yinli texnologiyalar orqali turli fan maydonlarini qanday uyg'unlashtirish mumkinligi haqida amaliy tavsiyalar beradi. "Teskari sinf" (flipped classroom) va differensial o'qitish kabi metodlarni boshlang'ich sinf sharoitida qo'llashning aniq algoritmlari keltirilgan.

Darslikning afzalligi shundaki, u har bir nazariy qismni amaliy qo'llanma bilan mustahkamlaydi. Har bir mavzu uchun didaktik materiallar, diagnostik vositalar va sinfdan tashqari tadbirlar uchun tayyor rejalar taklif etiladi. O'qituvchilar uchun ushbu resurs nafaqat yangi g'oyalar manbai, balki ularni bosqichma-bosqich o'z faoliyatiga tatbiq etish imkonini beruvchi tizimli qo'llanmadir.

Ushbu darslik boshlang'ich sinf o'qituvchilari, maktab metodistlari va pedagogika yo'nalishi talabalari uchun mo'ljallangan. Undagi materiallar o'zbek milliy ta'lim an'alarini xalqaro pedagogik yutuqlar bilan uyg'unlashtirish, zamonaviy talablarga javob beradigan va milliy ruhiyatga mos o'qitish modellarini yaratishga xizmat qiladi.

1-MAVZU: Boshlang'ich ta'limda innovatsiya va integratsiya fanining mazmuni, predmeti, metodologiyasi, ilmiy-tadqiqot ob'yekti.

Boshlang'ich ta'lim – o'quvchining keyingi ta'lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatlari uchun poydevor bo'ladigan jarayon bo'lib, unda zamonaviy innovatsion yondashuvlar, fanlararo integratsiya, kompetensiya tamoyillariga asoslangan metodlar muhim o'rin tutadi. Boshlang'ich ta'limda innovatsiya va integratsiya fani zamonaviy ta'lim jarayonining asosiy yo'nalishlarini, yangicha pedagogik yondashuvlarni, fanlararo bog'liqlikni shakllantirishning nazariy va amaliy asoslarini o'rganadi. Mazkur fan boshlang'ich sinflarda o'qitish samaradorligini oshirishga, ta'lim jarayonini modernizatsiya qilishga, dars jarayonida innovatsion metodlardan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Fan ta'lim tizimida yuz berayotgan globallashtirish, raqamlashtirish, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv va integratsiya jarayonlarini chuqur tahlil qiladi hamda bo'lajak o'qituvchilarga ularni o'z faoliyatida to'g'ri qo'llash usullarini o'rgatadi.

“Boshlang'ich ta'limda innovatsiya va integratsiya” fanining **predmeti** — boshlang'ich ta'lim jarayonida qo'llaniladigan innovatsion texnologiyalar, integratsion yondashuvlar, darsni tashkil etishning samarali shakllari va o'qituvchi faoliyatining zamonaviy metodlarini o'rganishdan iborat. Bu predmet o'zida dars mazmuni, ta'lim shakllari, o'qitishning texnologik asoslari, fanlararo bog'lanish imkoniyatlari, o'quv faoliyatining interfaol modellarini birlashtiradi.

“Boshlang'ich ta'limda innovatsiya va integratsiya” fanining **metodologiyasi** konstruktivizm, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, integratsiyalashgan ta'lim hamda zamonaviy raqamli pedagogikaning ilmiy asoslariga tayanadi. Innovatsion metodologiya ta'lim jarayonini yangilashni, o'quvchi shaxsining fikrlash, tahlil qilish, mustaqil o'rganish, amaliy muammolarni hal qilish kompetensiyalarini shakllantirishni nazarda

tutadi. Integratsion metodologiya esa turli fanlar mazmunini yaxlit o'quv tizimiga birlashtirish, darslar davomida mavzular integratsiyasini ta'minlash, fanlararo aloqadorlik orqali o'quvchilarda keng dunyoqarashni rivojlantirishga yo'naltiriladi.

“Boshlang'ich ta'limda innovatsiya va integratsiya” fanining **ilmiy-tadqiqot ob'yekti** boshlang'ich ta'lim jarayoni, o'quvchilarning bilish faoliyati, darsning mazmuniy va texnologik qurilishi, pedagogik jarayonning innovatsion imkoniyatlari hamda ta'limdagi integratsiya mexanizmlaridir. Ob'yekt sifatida shuningdek boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy faoliyati, uning o'quvchilar bilan ishlash usullari, o'qitish vositalari, raqamli resurslar va ta'lim muhiti ham qaraladi.

“Boshlang'ich ta'limda innovatsiya va integratsiya” fan doirasida qo'llaniladigan tadqiqot metodlari o'quv jarayonidagi natijalarni ilmiy asosda o'rganish uchun xizmat qiladi. **Ilmiy-tadqiqot metodlari** ikki yo'nalishga ajraladi: nazariy va empirik metodlar. Nazariy metodlarga tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish, konseptual modellash kiradi. Empirik metodlarga pedagogik kuzatish, suhbat, anketa, diagnostika, pedagogik eksperiment, dars tahlili, loyihaviy faoliyat natijalarini o'rganish kabi usullar kiradi. Statistik metodlar esa ta'lim jarayonidagi o'zgarishlarni raqamli ko'rsatkichlar asosida baholash imkonini beradi.

Pedagogik eksperiment, diagnostik testlar, monitoring, o'quvchilarning rivojlanish dinamikasini tahlil qilish, baholash mezonlarini solishtirish kabi usullar boshlang'ich ta'limda samaradorlikni aniqlashning muhim vositalaridir. Interfaol metodlar, integratsiya darajasi, o'qitish texnologiyalari, o'quvchining bilish faolligi kabi omillar ilmiy tahlil qilinib, dars jarayonini takomillashtirish bo'yicha xulosalar chiqariladi. Mazkur metodlar yordamida o'quv jarayoniga joriy qilinayotgan innovatsiyalarning samaradorligi aniqlanadi, integratsiya asosida tashkil etilgan darslarning ta'siri o'rganiladi va ilmiy xulosalar chiqariladi.

Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi fanining tarixi: Sharq mutafakkirlarining pedagogik qarashlari boshlang'ich ta'lim pedagogikasi tarixida alohida o'rin egallaydi. Xususan, Forobiy, Beruniy kabi allomalar ta'limning tarbiyaviy, kamolotga yo'naltirilgan, shaxsni fikrlashga undovchi mohiyatini birinchi bo'lib ilmiy asoslab berganlar. Beruniy fikricha, haqiqiy tarbiyalovchi ta'limdir; u kuzatuvchanlikni, fikrlashni, xotirani, nutqni va tasavvurni rivojlantirib, insonni hayotiy faoliyatga tayyorlaydi. Ushbu qarashlar zamonaviy pedagogikaning ko'plab tamoyillariga, xususan, tarbiyalovchi ta'lim, o'quvchi shaxsini rivojlantirish, faol bilish metodlariga asos bo'lib xizmat qilgan. Sharq mutafakkirlari — Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Alisher Navoiy, Ahmad Donish va boshqa allomalarning Sharq mutafakkirlari — Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Alisher Navoiy, Ahmad Donish va boshqa allomalarning ta'lim-tarbiya haqidagi qarashlari, o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirish g'oyalari boshlang'ich ta'lim pedagogikasining shakllanishiga muhim poydevor bo'lgan.

XX asr boshlarida jadid ma'rifatchilari — Behbudiy, Avloniy, Fitrat tomonidan yangi usuldagi maktablar tashkil etilib, ta'lim jarayoniga zamonaviy metodlar joriy etildi. Bu davr o'zbek pedagogikasida innovatsion tafakkurning boshlanishi sifatida e'tirof etiladi. Sovet davrida boshlang'ich ta'lim qat'iy standartlarga asoslangan bo'lib, darslar an'anaviy metodlar bilan olib borilgan, integratsiya cheklangan edi. Mustaqillikdan so'ng ta'lim tizimini modernizatsiya qilishga katta e'tibor berildi: yangilangan davlat ta'lim standartlari qabul qilindi, kredit-modul tizimi joriy qilindi, AKT vositalari keng qo'llanila boshlandi. Bugungi kunda esa Finlandiya, Janubiy Koreya, Yaponiya kabi rivojlangan davlatlarning boshlang'ich ta'lim tajribalari o'rganilib, ulardagi innovatsion va integrative yondashuvlar milliy tizimga tatbiq qilinmoqda. Pedagogika tarixida didaktik tamoyillar alohida o'rin tutadi. Har bir davrning o'ziga xos tamoyillari ta'lim maqsadi, mazmuni va o'quvchilarning psixologik xususiyatidan kelib chiqqan. Masalan, A.Y.

Komenskiy ilgari surgan “tabiatga muvofiqlik” tamoyili o‘z davrida yetakchi bo‘lgan bo‘lsa, keyinchalik sharoitlar o‘zgarishi bilan uning amaliy ahamiyati qisqargan, o‘rniga yangicha tamoyillar — tarbiyalovchi ta’lim, shaxsni har tomonlama rivojlantirish, ongli o‘zlashtirish kabi tamoyillar kuchaygan.

O‘zbekiston ta’lim tarixida mustaqillikdan keyingi davr boshlang‘ich ta’lim pedagogikasining rivojlanishida tub burilish bosqichi bo‘ldi. 1997-yilda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun ta’lim tizimining yagona huquqiy asosini belgilab, boshlang‘ich ta’limning maqsadi, vazifalari, o‘qitish tamoyillari, ta’lim sifati va mazmuniga oid davlat talablari aniq belgilandi. Shu yili tasdiqlangan “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” esa respublika ta’lim tizimining modernizatsiyasini boshlab berib, ta’limning uzluksizligi, bosqichma-bosqich rivojlanishi, o‘quv dasturlari va darsliklarni yangilash, o‘qituvchining kasbiy kompetensiyalarini oshirish kabi tamoyillarga asos soldi. 2020-yilda yangilangan “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun ta’limni raqamlashtirish, innovatsion metodlarni joriy etish, kompetensiyaviy yondashuv, fanlararo integratsiya va o‘qituvchi huquq hamda imkoniyatlarini kengaytirish kabi zamonaviy talablarga asos bo‘ldi. 1998-yildan boshlab joriy etilgan Davlat ta’lim standartlari boshlang‘ich ta’limning mazmuni, o‘quvchilarga qo‘yiladigan talablar va integratsiya yo‘nalishlarini belgilab berdi, 2020-yildan esa kompetensiyaga asoslangan yangi DTSlar kuchga kirdi.

Davlat ta’lim standartlarining takomillashuvi bilan birga boshlang‘ich ta’lim mazmuni ham bosqichma-bosqich yangilanib bordi. O‘quv dasturlariga kompetensiyaviy yondashuv kiritildi, bunda bilimni yodlash emas, balki uni amalda qo‘llash, mantiqiy fikrlash, muammoni hal qilish va ijodiy yondashuv asosiy natija sifatida belgilandi. Shu bilan birga, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun mo‘ljallangan darsliklar, o‘quv qo‘llanmalar, metodik tavsiyalar zamonaviy pedagogik talablar asosida qayta ishlanib, interfaol topshiriqlar, amaliy mashg‘ulotlar, fanlararo bog‘lanish

imkoniyatlari kengaytirildi. Bu jarayon o'qituvchidan yangicha pedagogik fikrlashni, innovatsion yondashuvlarni o'zlashtirishni, darsni loyihalash va tahlil qilish malakalarini talab qila boshladi.

“Boshlang'ich ta'limda innovatsiya va integratsiya” fanining vazifalari quyidagilardan iborat:

- mazkur fan o'qituvchilarni zamonaviy ta'lim muhitini boshqarish, o'quvchilarning faol bilish jarayonini tashkil etish;
- darsda integratsiyalashgan materialdan foydalanish;
- raqamli vositalar asosida ta'lim jarayonini qurish kabi ko'nikmalar bilan qurollantirish;
- boshlang'ich ta'limga oid metodik tajribalarni tahlil qilish;
- ilg'or xorijiy yondashuvlarni o'rganish, ularni mahalliy sharoitda qo'llash yo'llarini aniqlash;
- fan o'quvchilar yoshiga mos psixologik xususiyatlarni hisobga olgan holda darsni tashkil etish;
- o'quvchilarda barqaror motivatsiya va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishni ham vazifa qilib oladi.

O'zbekistonda boshlang'ich ta'lim-tarbiya tizimi. O'zbekistonda boshlang'ich ta'lim o'quvchining shaxs sifatida shakllanishidagi eng muhim bosqich bo'lib, u 1–4-sinflarni o'z ichiga oladi. Boshlang'ich ta'limning asosiy vazifasi — o'quvchilarda savodxonlik, nutqiy rivojlanish, o'qish texnikasi, elementar matematik tushunchalar, hayotiy ko'nikmalar va madaniy xulq-atvorning boshlang'ich asoslarini shakllantirishdan iborat. Ta'lim jarayoni Davlat ta'lim standartlariga asoslanadi, pirovard natija sifatida o'quvchining kompetensiyalari — kommunikativ, axborot bilan ishlash, ijodiy, ijtimoiy faol va mantiqiy fikrlash ko'nikmalari shakllanishi ko'zda tutiladi.

Dars jarayonida fanlararo integratsiya alohida ahamiyatga ega bo'lib, “Ona tili va o'qish savodxonligi”, “Atrof-muhit”, “Texnologiya”, “Matematika”, “San'at” fanlari o'rtasida tabiiy bog'lanishlar yuzaga keltiriladi. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarni tarbiyalashda milliy qadriyatlar, ekologik madaniyat, sog'lom turmush tarzi, axloqiy

me'yorlar asosiy yo'nalishlar sifatida belgilangan. O'qituvchining kasbiy faoliyatini yaxshilash maqsadida malaka oshirish tizimi takomillashtirilib, maktablarda zamonaviy AKT vositalari joriy etilmoqda.

Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarni o'qitish jarayoniga STEAM (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics) elementlari, loyihaviy ta'lim, muammoli vaziyatlar orqali o'rta tashlangan savollar asosida o'rgatish tizimi kirib kelmoqda. Bu jarayon o'quvchining mantiqiy fikrlashini kuchaytiribgina qolmay, balki uni mustaqil izlanishga, qaror qabul qilishga, jamoada ishlashga o'rgatadi.

Xorijiy mamlakatlarda boshlang'ich ta'lim-tarbiya tizimi.

Rivojlangan davlatlar tajribasi boshlang'ich ta'limni samarali tashkil etishda muhim o'rnak bo'lib xizmat qiladi. Finlyandiya, Yaponiya, Germaniya, Janubiy Koreya kabi mamlakatlarda boshlang'ich ta'limning umumiy tamoyillari — o'quvchi shaxsini qo'llab-quvvatlash, erkin fikrlashni rivojlantirish, hayotiy tajribaga asoslangan o'qitish, o'yin metodlari va texnologiyalarni keng qo'llashdir. Finlyandiya ta'limida bosqichma-bosqich o'rgatish, baholashning stresssiz modeli, o'qituvchilarning yuqori malakasi asosiy afzallik hisoblanadi. Yaponiya va Koreyada esa texnologik yondashuv, elektron resurslar, multimedia darslari va mehnatsevarlikni shakllantirish ustuvor o'rin tutadi. Germaniyada boshlang'ich ta'lim individual rivojlanish, loyihaviy ishlar va faol ishtirok tamoyillari asosida tashkil etiladi.

Ushbu xorijiy tajribalar O'zbekiston ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar bilan uyg'un bo'lib, integratsion darslar, kompetensiyaviy yondashuv, o'quvchini faol bilish jarayoniga jalb etish kabi yo'nalishlarning takomillashuviga xizmat qilmoqda.

Savol va topshiriqlar

1. Boshlang'ich ta'limda innovatsiya va integratsiya fanining mazmuni va predmeti nimalardan iborat?

2. “Boshlang‘ich ta‘limda innovatsiya va integratsiya” fanining metodologiyasi tarkibidagi konstruktivizm, shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim va kompetensiyaviy yondashuvning asosiy g‘oyalarini tushuntiring.
3. O‘zbekiston ta‘lim tizimida Davlat ta‘lim standartlarining yangilanishi boshlang‘ich ta‘lim mazmuniga qanday o‘zgarishlar kiritgan?
4. “Boshlang‘ich ta‘lim pedagogikasining tarixi” mavzusi bo‘yicha Sharq mutafakkirlari (Forobiy, Beruniy, Ibn Sino) qarashlarining o‘xshash va farqli jihatlari haqida **qisqa taqqoslovchi jadval** tuzing.
5. O‘zbekiston va biror xorijiy davlat (Finlyandiya, Yaponiya yoki Janubiy Koreya) boshlang‘ich ta‘lim tizimini **3 mezon** bo‘yicha taqqoslab yozing: a) ta‘lim maqsadi, b) o‘qitish yondashuvi, c) baholash usuli.

2-mavzu: Boshlang‘ich maktabda pedagogik jarayonning zamonaviy tendensiyalari va texnologiyalari.

Boshlang‘ich maktabda pedagogik jarayon bugungi kunda jadal o‘zgarib, zamonaviy tendensiyalar asosida rivojlanib bormoqda. Ta‘lim jarayonining modernizatsiyalashuvi, raqamli texnologiyalar kirib kelishi, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning kuchayishi va fanlararo integratsiyaning keng qo‘llanishi boshlang‘ich ta‘limning yangi sifat bosqichiga ko‘tarilishiga sabab bo‘lmoqda. Pedagogik jarayonning zamonaviy tendensiyalari, eng avvalo, o‘quvchining faol ishtirokini ta‘minlash, darsni bir tomonlama o‘qituvchi monologiga emas, balki o‘quvchi faoliyatiga tayanadigan ko‘p qirrali jarayonga aylantirishni talab qiladi. Bunda shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim muhim o‘rin tutadi. Har bir o‘quvchining qiziqishlari, psixologik xususiyatlari, bilish sur‘ati va tayyorgarlik darajasini hisobga olgan holda ta‘lim berish, zamonaviy pedagogikaning asosiy tamoyiliga aylangan. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bir xil metod bilan o‘rganmaydi; kimdir tasvir orqali, kimdir o‘yin orqali, boshqasi esa

tajriba orqali tezroq o'zlashtiradi. Shu sababli dars jarayonida differensial yondashuv, mustaqil topshiriqlar, uch darajadagi o'quv materiallari qo'llanilishi odatiy holga aylanmoqda.

Pedagogik jarayonning yana bir muhim tendensiyasi kompetensiyaviy yondashuvdir. Bu yondashuv o'quvchining bilim olish jarayonini oddiy yodlashga emas, balki bilimni amaliyotda qo'llay olishga yo'naltiradi. Boshlang'ich ta'limda o'quvchi o'qish texnikasini bilishi yoki arifmetik amallarni bajarishi yetarli emas; u o'qigan matn mazmunini tahlil qila olishi, hayotiy vaziyatlarga mos yechim topishi, matematik masalani real hayot misollari orqali tushuna olishi kerak. Shu asosda darslar tobora hayotiy vaziyatlarga yaqinlashtirilmoqda. Masalan, matematika darsida oddiy misollar o'rniga do'kon, vaqt, masofa yoki kundalik hayotga oid masalalar berilishi, o'quvchining fikrlash va bog'lanish o'rnatish qobiliyatini kuchaytiradi.

Innovatsion ta'limning asosiy mohiyati quyidagilardan iborat: ta'limning ochiq istiqbol, qadriyatlarni baholay olish, yangi vaziyatlarga kirisha olish. Innovatsion ta'lim qirralari quyidagi jadvalda keltirilgan: Bu holat o'qituvchidan pedagogik faoliyatdagi innovatsion xulqni talab etadi. V.A. Slastenin va L.S.Podimovalarning ishlarida keltirilgan psixologik nazariyaga oid ma'lumotlarga ko'ra o'qituvchilarning innovatsion faoliyatiga xalaqit beruvchi quyidagi sabablar mavjud:

1. Pedagog tomonidan tanaffuslarning maqsadi tushuntirilmasligi. Noaniqlik va ikkifikrlilik o'qituvchida yangilikka nisbatan qo'rqinch hissini uyg'otadi.

2. Yangilikning kiritilishi va amalga oshirilishida pedagoglarning ishtirok etmasligi.

3. Jamoada mavjud an'analarni hamda ishlash uslubining o'zgarishi.

4. Yangiliklarga subyektiv yondashuv.

5. Ish hajmining ortishi. Bu holatning bo'lish xavfi asosan tajriba rahbarining faoliyati oldindan rejalashtirilganligi.

6. Yangilikni olib kiruvchi nisbatan ishonchsizlik, hurmatning talab darajasida emasligi. Afsuski, o'qituvchilar asosan yangilik mazmuniga emas, balki uning muallifiga e'tibor qaratishadi.

Innovatsion faoliyatning subyekti - o'qituvchining shaxsiy imkoniyati hisoblanadi. Bunda pedagog shaxsining ijtimoiy, madaniy, intellektual va axloqiy imkoniyatlari yuksak ahamiyatga molik bo'ladi. Innovatsion pedagogik jarayonning muhim unsurlari shaxsning o'z-o'zini boshqarishi va o'zini-o'zi safarbar qilishi hisoblanadi. Uning eng muhim yo'nalishlaridan biri talabalarning bilish faoliyatini rivojlantirish bo'lib, u talabalarning o'quv ishlarini faollashtirish va kasbiy ixtisoslashuvining faollashuviga olib keladi. Innovatsion faoliyatga aksiologik yondashuv inson tomonidan yaratilgan pedagogic qadriyatlarni anglatadi. Aksiologik yondashuv insonga oliy qadriyat va ijtimoiy taraqqiyotning birdan-bir maqsadi sifatida qaraydi. Ma'lum bo'lishicha, amaliyotda yo'l ko'rsatuvchi pedagogik nazariyamizning asosiy kamchiliklaridan biri bilim va ta'limning ustunligini qattiq bo'rttirib (kuchaytirib) yuborishdadir. Insonning ma'naviy tarbiyasida yodlab olish hajmi ko'payib borishi maktab hayotida odatiy hoi bo'lib qoldi. Hozirgi tarbiya nazariyasi va u boshqarayotgan amaliyotning hamma belgilari bo'yicha inqiroz holatda ekani ko'rinib turibdi. Bu holatdan chiqish uchun bo'lgan har qanday harakat innovatsion deb hisoblanyapti va bu holda ular o'z nomlariga mosdir. Innovatsion pedagogikani ko'pincha an'anaviy, muqobil pedagogika deb ataydilar. Bu fikrga qo'shilmaslik mumkin emas, hech bo'lmaganda eng oddiy tushunchalar bo'yicha: sinf ham, o'qituvchi ham va dars mazmuni va darsliklar yo'qolib ketmaydi-ku. Agarda, pedagogik tizim saqlanib qolsa, unda faqat uni mukammallashtirish haqida gapirish mumkin.

Pedagogik tizimni takomillashtirishning asosiy yo'nalishi ikkita: **intensiv** va **ekstensiv**. Intensiiv rivojlanish pedagogic tizimni ichki imkoniyatlarini amalga oshirish hisobiga. Ekstensiv rivojlanish esa qo'shimcha kuchlar jalb etish - ya'ni, vositalar, asbob-uskunalar, texnologiyalar hisobiga takomillashtirishni ko'zda tutadi. Pedagogika

leologiyaning intensiv rivojlanish imkoniyatlari tugagan deb hisoblaydi: maktabning mavjudligi ming yilliklar davomida hamma yo'llarni sinab ko'rib bo'lgan, tarbiya mazmuni va vazifasini, mantiqiy chuqur esga olish, uning birlamchi asoslariga chuqur tushib borishdan iborat. G'arb maktablari ekstensiv yo'l bilan pedagogik mahsulotni yangi informatsion texnologiyalarj vaqtni turli xil o'quv faoliytlariga taqsimlash, sinfdagi differensiatsiya va indiyduallashtirish hisobiga oshirish bilan rivojlanib bormoqda.

Pedagogik tizimda innovatsion tuzilmalarining bosh yo'nalishi:

- yaxlit pedagogik tizim;
- o'quv yurti;
- pedagogik nazariya;
- o'qituvchi;
- o'quvchilar;
- pedagogik texnologiya;
- mazmun;
- shakl, metodlar, vositalar;
- boshqaruv;
- maqsad va natijalardan iborat.

Tizim osti tuzilmalarning chuqurligi bo'yicha innovatsion yangi kiritmalarning mohiyati, sifati va maqsadga muvofiqligi haqida xulosa qilish mumkin

Refleksiv-innovatsion texnologiyalarning barcha ko'rinishlarini quyidagi bosqichlarga ajratish mumkin:

1. Yangi g'oyalar izlash bosqichi.
2. Yangiliklar yuzaga keltirish bosqichi.
3. Yarigiliklar kiritishni amalga oshirish.
4. Yangiliklarni mustahkamlash bosqichi.

Fanlararo integratsiya ham zamonaviy pedagogik jarayonning asosiy ko'rsatkichlaridan biridir. Boshlang'ich sinf o'quvchisi atrof-muhitni yaxlit holda idrok etadi, shuning uchun ta'lim jarayoni ham imkon qadar yaxlit bo'lishi zarur. Tasviriy san'at, ona tili, matematika va atrof-muhitni birlashtirib o'tiladigan darslar, bir mavzuni turli

yo'nalishlarda ochib berishga yordam beradi. Masalan, barglar mavzusi biologik xususiyatlar orqali atrof-muhit darsida o'rganilsa, tasviriy san'atda ularning shakli chiziladi, ona tilida barg haqidagi matn o'qiladi, texnologiya darsida barg shaklida karton kompozitsiya tayyorlanadi. Bunday integratsiya o'quvchilarda tabaqalashtirilgan tasavvurlarni bitta mavzu asosida mustahkamlashga xizmat qiladi.

Raqamli texnologiyalar kirib kelishi boshlang'ich ta'limda yangi bosqichni boshlab berdi. Elektron darsliklar, videodarslar, audiomateriallar, onlayn testlar, QR-topshiriqlar o'quv jarayonining ajralmas qismiga aylandi. Planshet yoki kompyuter orqali interfaol mashqlar bajarilishi, animatsiya yordamida murakkab mavzularni oson tushuntirish o'quvchilarni faol ishtirokchi qiladi. Raqamli texnologiyalar ayniqsa savod o'rgatish, matematika va atrof-muhit darslarida ko'p qo'llanmoqda.

Pedagogik jarayonda o'quv-pedagogik texnologiyalarni qo'llash, o'qituvchidan darsni aniq rejalashtirishni, metodlarni to'g'ri tanlashni va o'quvchilarning yosh xususiyatiga moslashtirishni talab qiladi. Interfaol metodlar, modul texnologiyasi, loyihaviy ta'lim, STEAM yondashuvi kabi texnologiyalar boshlang'ich sinfda darsni jonlantiradi. Masalan, STEAM yondashuvida o'quvchilar oddiy tajriba o'tkazish, tasviriy ish bajarish, matematik o'lchashlar qilish va kichik loyihalar yaratish orqali mavzuni chuqurroq anglaydi. Loyiha asosida ishlash esa o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, mas'uliyat bilan ish qilishga, amaliy natija yaratishga o'rgatadi. Bu texnologiyalar ham aqliy, ham ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Mazkur mavzuga oid amaliy jarayonlarda o'quvchilarning shaxs sifatida rivojlanishi, tarbiyasi va ijtimoiylashuvi alohida o'rin tutadi. Shaxsning rivojlanishi biologik, psixologik va ijtimoiy omillarning uyg'unlashuvi natijasida ro'y beradi. Boshlang'ich sinf davri bolaning nutq, tafakkur, xotira, diqqat, ijtimoiy muloqot va axloqiy tasavvurlari shakllanadigan eng muhim bosqich hisoblanadi. Shu sababli o'qituvchi dars jarayonida o'quvchilarning psixologik holatini, tengdoshlari bilan munosabatini, o'z fikrini ifoda etish darajasini

kuzatib borishi, zarur joylarda yordam berishi va mos metodlarni qo'llashi kerak. Ijtimoiylashuv jarayonida guruh ishlari, o'yinlar, juftlikdagi mashqlar, kichik loyihalar o'quvchilarni jamoada ishlashga, o'zaro hurmatga, fikr ayta olishga o'rgatadi. Misol uchun, kichik guruhlarda bajariladigan "Bizning maktabimizni obodonlashtirish" loyihasida har bir o'quvchi o'z roliga ega bo'ladi: kimdir rasm chizadi, boshqasi matn yozadi, yana boshqasi loyiha mazmunini taqdim etadi. Bunday yondashuv faqat o'quv jarayonini boyitibgina qolmay, balki o'quvchining tarbiyaviy rivojiga ham katta ta'sir ko'rsatadi.

Boshlang'ich sinfda shaxsning tarbiyasi va rivojlanishiga oila, maktab va jamiyatning o'zaro hamkorligi ham muhim rol o'ynaydi. O'quvchi maktabda olgan bilimlarini oilada davom ettiradi, jamiyatda esa amalda qo'llash imkoniyatini topadi. Demak, tarbiya jarayoni uzluksiz va ko'p qirrali bo'lib, o'qituvchi uning bosh koordinatorlaridan biri hisoblanadi. O'qituvchi bolaga nafaqat bilim beradi, balki madaniyat, axloq, odob, muloqot, ekologik onglik kabi sifatlarni singdiradi. Shu tariqa zamonaviy pedagogik jarayon boshlang'ich sinf o'quvchisining har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi.

Zamonaviy boshlang'ich ta'lim jarayoni, avvalo, pedagogik jarayonni boshqarishning yangi paradigmasiga asoslanadi. Bu paradigma o'qituvchini markaziy shaxs sifatida emas, balki o'quv jarayonini yo'naltiruvchi, tashkil qiluvchi va muvofiqlashtiruvchi sifatida ko'radi. O'quvchi esa tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki faol biluvchi, izlovchi, tajriba qiluvchi subyektga aylanadi. Ta'lim jarayoni o'quvchining mustaqil fikrlashi, dunyoni idrok etishi, muammolarni hal qila olishi, muloqotga kirisha olishi kabi ko'nikmalarni shakllantirishga qaratiladi. Bu esa darsning har bir bosqichini qayta ko'rib chiqishni, o'qituvchidan mazmun, metod va texnologiyalarni puxta tanlashni, o'quvchidan faol ishtirokni talab qiladi.

Bugungi pedagogik tendensiyalarning yana bir muhim tomoni — o'quvchi faoliyatining ko'rinishini kengaytirishdir. An'anaviy darslarda o'quvchi ko'proq tinglovchi rolini bajargan bo'lsa, zamonaviy yondashuvda u darsning har bir bosqichida faol ishtirok etadi: topadi, taqqoslaydi, tahlil qiladi, sinaydi, izohlaydi, tajriba qiladi va xulosa chiqaradi. Shu tariqa o'quvchi o'qituvchi aytib bergan bilimni emas, balki o'zi kashf etgan bilimni o'zlashtiradi. Bu jarayon psixologik nuqtai nazardan ham mustahkamroq o'zlashtirishga olib keladi, chunki inson o'zi topgan bilimni eslab qolishga moyil bo'ladi. Zamonaviy pedagogik jarayonning yana bir diqqatga sazovor jihat — o'quvchilarning bilish faoliyatida motivatsiyaning ustuvorligi. Motivatsiyaga asoslangan ta'limda o'quvchi uchun darsning qiziqarliligi, hayotiyliigi, amaliy foydasi birinchi o'ringa qo'yiladi. Bunda gamifikatsiya, muammoli vaziyatlar, hayotiy misollar, loyihalar, ijodiy topshiriqlar motivatsiyani oshirishning samarali vositalari hisoblanadi. O'quvchi o'z faoliyatining natijasini ko'ra olganida, uning ta'limga bo'lgan munosabati ijobiy tomonga o'zgaradi.

Pedagogik jarayonning zamonaviy tendensiyalari orasida fanlararo integratsiya alohida o'rin tutadi. Boshlang'ich sinf yoshidagi o'quvchi atrofidagi olamni bo'laklarga ajratib emas, balki yaxlit holda qabul qiladi. Shu sababdan darslar ham yaxlitlikni ta'minlagan holda tashkil etilishi lozim. Masalan, "Barglar" mavzusini faqat atrof-muhit darsida o'rganish bilan chegaralanish yetarli emas. Uni tasviriy san'atda rasm chizish orqali, o'qish darsida matn bilan tanishish orqali, texnologiya darsida barg shaklidan kollej tayyorlash orqali, matematika darsida barglarni guruhlariga ajratish orqali boyitish mumkin. Integratsiya nafaqat bilimni kengaytiradi, balki o'quvchining mantiqiy fikrlashi, bog'lanishlarni topishi, mavzuni turli qirrada tushunishi uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchi faoliyatiga tayangan holda ta'lim berishning muhim vositalaridan yana biri — muammoli ta'limdir. Muammoli vaziyatlar o'quvchini o'ylashga, izlanishga, faraz

qilishga, sinab ko'rishga majbur qiladi. Muammoli ta'limning mohiyati shundaki, o'quvchi tayyor javobni emas, balki savolni ko'radi, vaziyatni tahlil qiladi, farazlar ilgari suradi va eng maqbul javobni topadi. Misol uchun, "Agar o'simlikka suv quyilmasa nima bo'ladi?" kabi savollar o'quvchini real tajribaga yetaklaydi va bilimni chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi. Pedagogik jarayonning yana bir muhim tendensiyasi — raqamli pedagogika hisoblanadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'limga kirib kelishi boshlang'ich maktab darslarini tubdan o'zgartirdi. Videodarslar, audio materiallar, elektron darsliklar, simulyatsiyalar, interfaol o'yinlar, virtual tajribalar, QR-kodli topshiriqlar o'quvchilar uchun bilimni ko'rish, eshitish va bajarish orqali ham o'rganish imkonini beradi. Raqamli vositalar o'quvchining tasavvur doirasini kengaytiradi, mavzularni jonlantirib ko'rsatadi va darsni qiziqarli qiladi. Bunday vositalar ayniqsa murakkab mavzularni osonlashtirishda katta ahamiyat kasb etadi.

O'quv-pedagogik texnologiyalar ushbu jarayonlarning barqaror ishlashini ta'minlovchi metodik poydevor hisoblanadi. Ta'lim texnologiyalari aniq maqsad, reja, bosqichlar va natija bilan ishlaydi. Masalan, modul texnologiyasi o'quv materialini kichik, mantiqiy bloklarga ajratish orqali o'quvchining mustaqil ishlash ko'nikmasini rivojlantiradi. STEAM texnologiyasi esa ilmiy, texnik, matematik va san'at elementlarini uyg'unlashtirib, o'quvchining ijodiy va mantiqiy fikrlashini birgalikda rivojlantiradi. Loyiha texnologiyasi o'quvchini natijaga yo'naltirilgan faoliyatga jalb qiladi; masalan, "Mening mahallam", "Sog'lom turmush tarzi" yoki "Olamning ranglari" loyihalarida o'quvchilar izlanadi, yozadi, chizadi, o'lchaydi, taqdim qiladi va xulosa qiladi. Bu jarayon o'quvchilarni nafaqat bilimli, balki mustaqil, ijtimoiy faol shaxs bo'lishiga yordam beradi.

Shaxsning rivojlanishi, tarbiyasi va ijtimoiylashuvi ham zamonaviy pedagogik jarayonning ajralmas qismidir. Boshlang'ich sinf — bola o'z xatti-harakati, nutqi, fikrlashi, emotsional olami va ijtimoiy munosabatlari shakllanadigan davrdir. Maktab muhitida

bola o'zini jamoaning bir qismi sifatida his qiladi, o'rtoqlari bilan muloqot qiladi, o'z fikrini ifoda etishni o'rganadi, ijtimoiy rollarni egallaydi. O'qituvchining vazifasi — har bir o'quvchining rivojlanishini kuzatish, kerak bo'lsa yordam ko'rsatish, tarbiyaviy jarayonni izchil davom ettirish, o'quvchini ijtimoiy hayotga moslashtirishdir. Bu jarayon o'quvchining qobiliyatini namoyon etishga, o'z o'rnini topishga, jamoada faol bo'lishga xizmat qiladi.

Innovatsion pedagogika — bu ta'lim tizimining samaradorligini oshirish, shaxsiy rivojlanish va ijtimoiylashuvni ta'minlash uchun yangi, ilg'or yondashuvlar va texnologiyalarni joriy etishni maqsad qilgan pedagogik faoliyatning bir turi sifatida qaraladi. Innovatsion pedagogika pedagogik jarayonni yangilash va rivojlantirishning nazariy va amaliy yechimlaridan iborat bo'lib, yangi texnologiyalar va pedagogik metodlarning integratsiyasini o'z ichiga oladi. Innovatsiyalar — bu faqat yangi g'oyalar, metodlar va uslublar bilan ta'lim tizimini boyitish emas, balki mavjud pedagogik amaliyotlar va tizimlarda yangi, samarali texnologiyalarni ishlab chiqish, ulardan foydalanish va amalga oshirishni anglatadi.

XX asrning 60-yillarida AQSH va G'arbiy Yevropada «ta'lim texnologiyalari» tushunchasi joriy etilganidan keyin pedagogikada innovatsion faoliyatning rivoji boshlandi. Pedagogik innovatsiyalar markazlari tashkil etildi, pedagogika fani va amaliyotida yangilanish va islohotlar amalga oshirildi. Shu bilan birga, pedagogik tizimda innovatsiyalarni kiritish orqali ta'lim tizimini texnologiyalashtirish, uning samaradorligini oshirish va shaxsiy rivojlanishga erishish muhim omil bo'ldi.

Innovatsion pedagogika tushunchasi, ayniqsa, ta'lim jarayonini yangilash uchun zarur bo'lgan texnologik va pedagogik yondashuvlarni kiritish orqali kengaygan. Bu yondashuvlar pedagogik jarayonning samaradorligini oshirishga, ijtimoiylashuvni ta'minlashga va yangi shaxsiy rivojlanish mexanizmlarini yaratishga xizmat qiladi. Innovatsiyalarning kiritilishi o'z navbatida, o'qituvchining pedagogik faoliyatini yangilash, yangi metodlar va

texnologiyalarni qo'llash orqali ta'lim samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Innovatsiya va novatsiya o'rtasidagi farqni tushunish muhimdir. Novatsiya, odatda, qisqa muddatli va tizimning ba'zi elementlarini yangilashni o'z ichiga oladi. Boshqa tomondan, innovatsiya tizimli, yaxlit va davomiy o'zgarishlarni ifodalaydi, bu esa amaliyotning butun tizimini qayta qurish, yangi texnologiyalar yaratish va faoliyatning sifat natijalarini yaxshilashga olib keladi. Innovatsion jarayon esa bu o'zgarishlarga tayyorlanish va ularni amalga oshirishga qaratilgan faoliyatdir.

Innovatsion pedagogik faoliyatning markaziy maqsadi ta'lim jarayonini samarali tashkil etishdir. Bu jarayon pedagogik faoliyatning ijodiy va innovatsion yo'nalishlarini o'z ichiga oladi. Ta'lim jarayonining innovatsion yondashuvlarini amalga oshirishda o'qituvchining psixologik tayyorgarligi, yangi g'oyalarni amalga oshirishga tayyorligi muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlashda, ularning yangi g'oyalarni va pedagogik texnologiyalarni qabul qilishga tayyorligi muhimdir.

Innovatsion faoliyatning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi, avvalo, pedagogik tizimda mavjud bo'lgan metodlarni yangilash va ularni yangi, ilg'or texnologiyalar bilan uyg'unlashtirishga bog'liqdir. O'qituvchilar innovatsion faoliyatni amalga oshirishda o'z konsepsiyalarini ishlab chiqishlari, mavjud tizimga yangi metodlar kiritishlari va yangi g'oyalarni joriy qilishlari kerak. Bunda o'qituvchining ijodiy va mustaqil fikrlash qobiliyati, yangi bilimlarga ochiqqligi muhim omil hisoblanadi.

Shu bilan birga, insonparvar pedagogika, ya'ni gumanistik pedagogika, innovatsion ta'limning muhim yo'nalishlaridan biridir. Insonparvarlik pedagogikasi ta'lim jarayonida shaxsning rivojlanishini, uning ijodiy erkinligini, qobiliyatlarini ro'yobga chiqarishni ta'minlashga qaratilgan. Insonparvarlik pedagogikasi o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida haqiqiy insoniy munosabatlarni o'rnatish, shaxsiy qobiliyatlarni rivojlantirish va o'quvchining erkin

fikrlovchi, mustaqil shaxs sifatida shakllanishini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan.

Innovatsion pedagogik faoliyatda muhim asoslardan biri shundaki, ta'lim tizimi faqatgina yangi texnologiyalar va metodlarni joriy qilishdan iborat emas, balki o'quvchining o'zini erkin va mustaqil his qilishiga imkoniyat yaratish, uning qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qilishdir. Insonparvarlik pedagogikasining maqsadi o'quvchini o'z salohiyatini to'liq namoyon etadigan, erkin va ijodiy fikrlaydigan shaxs sifatida tarbiyalashdir. Bu esa pedagogik jarayonning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, innovatsion pedagogikaning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

O'quv-tarbiya jarayonini innovatsion va insonparvarlashtirishda pedagogik tizimda yangi metodlarni joriy etish, o'qituvchining ijodiy faoliyatini rag'batlantirish, o'quvchilarga psixologik qulaylik yaratish, ularning qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan vositalarni ishlab chiqish zarurdir. Bu yondashuvlar pedagogik tizimning yangilanishiga, ta'limning sifatini oshirishga va shaxsning erkin rivojlanishiga xizmat qiladi.

Innovatsion pedagogika sohasidagi islohotlar nafaqat ta'lim jarayonini yangilashni, balki pedagogik faoliyatni ham ijodiy, zamonaviy va samarali qilishni ko'zda tutadi. Bu jarayon ta'limning barcha jihatlarini o'z ichiga oladi: pedagogik uslublar, metodologiyalar, o'qitish va tarbiya texnologiyalari. Innovatsion pedagogika, o'quvchi va o'qituvchining o'zaro aloqalarini sifat jihatidan yangilashga, shuningdek, jamiyatda yuz berayotgan tezkor o'zgarishlarga moslashishga imkon beradi.

Bugungi kunda innovatsiyalar ta'lim tizimining faqatgina tashqi ko'rinishida emas, balki uning ichki mohiyatida ham sezilarli o'zgarishlarni keltirib chiqarmoqda. O'qituvchilarning pedagogik faoliyatining yangi bosqichlarga ko'tarilishi, o'quvchilarning shaxsiy qobiliyatlari va kreativ potentsialini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlarning roli mislsizdir. Innovatsion pedagogika

o'qituvchini nafaqat bilim beruvchi sifatida, balki shaxsiyat shakllantiruvchi, psixologik va intellektual jihatdan yuksak shaxs sifatida ham qarashni talab qiladi.

Innovatsion faoliyatning samaradorligini ta'minlash uchun o'qituvchi o'z faoliyatiga yangicha yondashuvlarni kiritishi, pedagogik jarayonni ko'proq ijodiy va shaxsga yo'naltirilgan tarzda tashkil etishi lozim. Bunda muhim omil sifatida, o'qituvchining shaxsiy motivatsiyasi va yangi metodlarni o'zlashtirishga tayyorligi, innovatsion faoliyatning muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga asos bo'ladi. O'qituvchining pedagogik faoliyati faqatgina nazariy bilimlarni oshirishga emas, balki o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta'minlashga, ularda yangi g'oyalar va fikrlash uslublarini shakllantirishga qaratilgan bo'lishi kerak.

Innovatsiya va novatsiya tushunchalari o'rtasidagi farqlarni tushunish, pedagogik tizimni yangilashda muhim ahamiyatga ega. Agar novatsiya, ko'pincha qisqa muddatli o'zgarishlar kiritish orqali tizimni yangilashga xizmat qilsa, innovatsiya tizimli va strategik o'zgarishlarni amalga oshirishni anglatadi. Innovatsion faoliyat faqatgina metod va uslublarni yangilash bilan cheklanmaydi, balki butun ta'lim jarayonining yangi mazmunini yaratishga, o'quvchilarni tarbiyalashda ilg'or yondashuvlarni qo'llashga imkoniyat yaratadi. Innovatsiya jarayonida o'qituvchining pedagogik konsepsiyasini yangi, ilg'or metod va texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish orqali ta'lim jarayonini takomillashtirish mumkin.

Innovatsion pedagogikaning yana bir ahamiyatli jihati shundaki, bu ta'lim jarayonini nafaqat samarali tashkil qilishni, balki o'quvchilarning shaxsiyatini shakllantirishda mustahkam asoslar yaratishni o'z ichiga oladi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi aloqalar har ikki tomon uchun ham rivojlantiruvchi va ijodiy bo'lishi kerak. O'qituvchi o'z ishini nafaqat bilim beruvchi sifatida, balki shaxslarni rivojlantiruvchi va ularga yangi imkoniyatlar yaratadigan inson sifatida tashkil etishi zarur.

Shu nuqtai nazardan, insonparvarlik pedagogikasi, ya'ni gumanistik ta'lim, pedagogik innovatsiyalar bilan uzviy bog'liqdir. Gumanistik pedagogika o'quvchi shaxsining qadr-qimmatini tan olish, uning ijodiy va intellektual rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga asoslanadi. O'quvchi faqat bilim olishdan iborat emas, balki o'z shaxsini, potentsialini va qobiliyatlarini ro'yobga chiqarishga intiladi. Insonparvar pedagogikaning asosiy maqsadi shundaki, o'quvchi nafaqat bilimni egallaydi, balki o'zini mustaqil fikrlovchi va erkin shaxs sifatida shakllantiradi.

Innovatsion ta'limning insonparvarlik aspekti, o'quvchining har bir qobiliyatini rivojlantirish, ularning psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga yordam berishdir. Bu o'z navbatida o'qituvchining pedagogik uslublarini yangilashni, o'quvchilarning psixologik ehtiyojlarini qondirishni, ularni har tomonlama rivojlantirishni taqozo etadi. O'quvchining o'zini erkin va mustaqil his qilishiga, uning ijodiy va intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishga imkon beradigan sharoit yaratish o'qituvchining asosiy vazifasiga aylanadi.

Insonparvar pedagogika o'z navbatida, innovatsion faoliyatni tashkil etishda yangi yondashuvlarni joriy qilishda asosiy omil bo'ladi. Bunda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi haqiqiy insoniy munosabatlarni o'rnatish, o'quvchilarning erkin fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, ularning shaxsiyatini yuksaltirish va ularga ma'naviy erkinlik berish ustuvor vazifalardan bo'ladi. Innovatsion pedagogika bu jarayonni tizimli ravishda amalga oshiradi, ta'lim jarayoniga yangiliklarni olib kiradi va shaxslararo aloqalarni yangi darajaga olib chiqadi.

Bunday yondashuv ta'lim tizimining barcha darajalarida o'quvchilarni mukammal, ijodiy va erkin fikrlovchi shaxslar sifatida shakllantirishga imkon beradi. O'qituvchilarning innovatsion pedagogik faoliyatini yanada samarali amalga oshirishda, ularning metodik va psixologik tayyorgarligi, yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etishga tayyorligi muhim ahamiyatga ega. Yangi g'oyalar, metodlar va texnologiyalarni qo'llash orqali

o'qituvchining innovatsion faoliyatini rivojlantirish, ta'lim tizimining sifatini oshirishga yordam beradi.

Innovatsion pedagogika, shuningdek, ta'lim tizimining individual va ijtimoiy ehtiyojlarga moslashishiga imkon yaratadi. Bugungi kunda pedagogika, faqatgina an'anaviy bilimlarni yetkazishdan ko'ra, o'quvchilarning kreativ, ijtimoiy va emosional rivojlanishini ta'minlashga yo'naltirilgan. Ta'lim jarayonidagi innovatsiyalar o'quvchilarni nafaqat akademik jihatdan rivojlantirishga, balki ularning shaxsiyatini, axloqiy qadriyatlarini va ijtimoiy mas'uliyatini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Innovatsion pedagogika yondashuvlari o'quvchilarga o'z imkoniyatlarini to'liq kashf etishga, yangi bilimlarni o'zlashtirishda erkin va mustaqil bo'lishga, shuningdek, jamiyatda faollik ko'rsatishga yordam beradi.

Pedagogik innovatsiyalar orqali o'qituvchilar, o'z navbatida, o'z bilim va ko'nikmalarini yangilash, yangi texnologiyalarni o'rgatish va o'z faoliyatini doimiy ravishda rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ta'lim tizimida amalga oshirilgan har bir innovatsiya o'qituvchining metodologik asoslarini va pedagogik yondashuvlarini yangilashni talab qiladi. Bu jarayon o'qituvchining yaratgan muhitga nisbatan yangi talablarga javob berishini ta'minlaydi va pedagogik jarayonning samaradorligini oshiradi. O'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlashda, ularning yangi pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirish, sinfdagi ta'lim jarayonini rivojlantirish va shaxsiy pedagogik uslublarni yangilashga qaratilgan treninglar va metodik qo'llanmalar muhim o'rin tutadi.

Innovatsion pedagogika o'zgarishlarning keng ko'lamini talab qiladi. Bu o'zgarishlar faqatgina metodik yondashuvlarda emas, balki ta'lim tizimining butun tuzilishida yuz berishi kerak. O'quv dasturlarini yangilash, o'qituvchining yangi ko'nikmalarini rivojlantirish va ta'lim muassasalarini modernizatsiya qilish innovatsiyaning asosiy yo'nalishlaridan biridir. Shu bilan birga, yangi ta'lim texnologiyalarini joriy etish orqali o'quvchilarga bilimlarni o'zlashtirishda yordam beruvchi vositalar va metodlar ishlab

chiqiladi. Shuningdek, o'qituvchilarning pedagogik tajribalarini o'rganish va samarali ishlashga tayyor bo'lishi uchun pedagogik institutlar, ilmiy tadqiqot markazlari va amaliyotga oid o'quv kurslari tashkil etiladi.

Innovatsion pedagogikada asosiy maqsad o'quvchilarni dunyoqarashini kengaytirish, ularni o'z qobiliyatlarini tanishga va o'zlarini rivojlantirishga ilhomlantirishdir. Bu, o'z navbatida, ta'lim jarayonining yangi shakllari va uslublarini yaratishga olib keladi. Yangi ta'lim yondashuvlari o'quvchilarning mustaqil fikrlashini, tanqidiy yondashuvini va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi. O'qituvchilar o'quvchilarga shaxs sifatida yuksalish va o'z potentsiallarini ro'yobga chiqarish imkoniyatini yaratishlari kerak. O'qituvchi o'zining pedagogik faoliyatini nafaqat bilimlarni uzatish, balki o'quvchilarga o'z ichki kuchlarini topishga, muammolarni hal qilishga va mustaqil qarorlar qabul qilishga yordam berishi lozim.

Insonparvarlik pedagogikasining asosiy tamoyillaridan biri — bu o'quvchini yagona, takrorlanmas shaxs sifatida qabul qilishdir. Har bir o'quvchining qobiliyatlari, ehtiyojlari va qiziqishlari alohida yondashuvni talab qiladi. Innovatsion pedagogika, shu nuqtai nazardan, o'quvchilarning individual xususiyatlariga moslashgan ta'limni ta'minlashga qaratilgan. O'qituvchining asosiy vazifasi — har bir o'quvchiga mos sharoit yaratib, ularning bilim olish jarayonida faol ishtirok etishini rag'batlantirishdir. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning o'zini anglashiga, o'z salohiyatlarini ochib berishga va erkin, kreativ shaxs sifatida rivojlanishiga yordam beradi.

Pedagogik innovatsiyalarni amalga oshirishda, ta'lim tizimining yirik o'zgarishlaridan biri ham bu — o'quvchilarga o'zaro aloqalar va hamkorlikda ishlashni o'rgatishdir. Innovatsion pedagogik jarayonlar ko'pincha guruh bo'lib ishlashni, jamoa ishini o'z ichiga oladi. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi, ular bir-biri bilan muloqot qilishni o'rganadilar va birgalikda muammolarni hal qilishda ko'proq ishtirok etadilar. Bu yondashuv, o'zini o'zi anglash va o'ziga bo'lgan ishonchni oshiradi,

shuningdek, o'quvchilarni ijtimoiy mas'uliyat va jamoaviy ishlashga tayyorlaydi.

Pedagogik jarayonning innovatsion jihatlari o'quvchilarga nafaqat akademik bilimlar berishga, balki ular uchun ijtimoiy va psixologik rivojlanish imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan. O'qituvchilarning yangi pedagogik yondashuvlarni qo'llash orqali ta'limni yangilash va samarasini oshirish uchun ijtimoiy, psixologik va pedagogik texnologiyalarni uyg'unlashtirish zarur. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning nafaqat bilimlarni egallash, balki o'z shaxsiyatlarini shakllantirish, yangi texnologiyalar va metodlarni o'zlashtirishga yordam beradi.

Innovatsion pedagogika ta'lim tizimining kelajakdagi rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. O'qituvchilar innovatsion yondashuvlarni joriy etgan holda, o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta'minlashga, ularning ijodiy va intellektual qobiliyatlarini kengaytirishga, jamiyatda faollik ko'rsatishlariga xizmat qiladilar. Pedagogik innovatsiyalar o'quvchilarga bilimdan ko'ra ko'proq — ularga dunyoqarash, erkin fikrlash, kreativlik va ijtimoiy mas'uliyatni taqdim etadi. O'qituvchining innovatsion faoliyati, o'z navbatida, pedagogik jarayonning samaradorligini oshirib, ta'lim tizimining sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Savol va topshiriqlar

1. Boshlang'ich maktabda pedagogik jarayonning zamonaviy tendensiyalari nimalardan iborat? Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, fanlararo integratsiya, raqamli pedagogika va kompetensiyaviy yondashuvning asosiy belgilarini tushuntiring.
2. O'quv-pedagogik texnologiyalar tushunchasining mazmunini sharhlang. Interfaol metodlar, modul texnologiyasi, loyiha asosida ta'lim va STEAM yondashuvining boshlang'ich ta'lim darslarida qo'llanishiga doir misollar keltiring.
3. Motivatsiyaga asoslangan ta'limning boshlang'ich sinf o'quvchilari bilish faoliyatiga ta'siri nimada ko'rinadi? Gamifikatsiya,

muammoli ta'lim, hayotiy vaziyatlarga yaqinlashtirilgan topshiriqlar orqali o'qitishning ustunliklarini tushuntiring.

4. Zamonaviy dars jarayonida fanlararo integratsiya qanday ilmiy-metodik asosga ega? Integratsiya jarayoni boshlang'ich sinflarda qaysi fanlar o'rtasida samarali kechishi mumkinligini 2–3 misol bilan izohlab bering.

5. Raqamli texnologiyalarni qo'llash boshlang'ich ta'lim mazmuniga qanday yangiliklar olib kirmoqda? Elektron darsliklar, videodarslar, QR-topshiriqlar yoki virtual tajribalar yordamida darsni samarali tashkil etishning uchta usulini yozing.

3-mavzu: Pedagogik-psixologik bilimlar integratsiyasi. Sinf va sinfdan tashqari ishlarda o'qituvchi – o'quvchi munosabatida pedagogik-psixologik bilimlar integratsiyasi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida pedagogik va psixologik bilimlarning uyg'un qo'llanishi ta'lim samaradorligini belgilovchi asosiy omildir. O'quvchi shaxsining shakllanishi, uning bilish jarayonlari, motivatsiyasi, emotsional holati va ijtimoiy moslashuvi pedagogik jarayonning markaziy mazmunini tashkil etadi. Shu bois boshlang'ich sinf o'qituvchisi dars jarayonini tashkil etishda ham, tarbiyaviy faoliyatda ham psixologik qonuniyatlarni bilishi, yosh xususiyatlarini hisobga olishi va har bir o'quvchi bilan individual yondashuv asosida ishlashi zarur. Pedagogik-psixologik integratsiyaning mazmuni o'quvchining shaxsiy rivojlanishini muntazam kuzatish, olingan ma'lumotlarni tahlil qilish, psixologik tashxis natijalariga ko'ra mos metodlar tanlash, sinf jamoasidagi munosabatlarni boshqarish va o'qituvchi-o'quvchi aloqalarini sog'lom asosda qurishni o'z ichiga oladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari psixik rivojlanishning sezgir bosqichida bo'lgani sababli kuzatish o'qituvchining asosiy diagnostik vositasidir. Kuzatishning maqsadi o'quvchining kundalik faoliyatidagi o'ziga xosliklarni aniqlash, diqqat va xotira jarayonlaridagi farqlarni ko'rish, ijtimoiy

moslashuv darajasini baholash va o'quv faoliyatiga munosabatini o'rganishdir. Masalan, dars paytida tez chalg'iydigan bola bilan qat'iylikka emas, diqqatni jamlashga yordam beradigan qisqa muddatli topshiriqlar, ko'rgazmali materiallar, jismoniy faollik elementlari qo'llanadi. Yoki darsda kam gapiradigan, savollarga javob berishga tortinadigan o'quvchining oilaviy muhitidagi sust aloqa, past o'ziga ishonch, jamoaga moslashuv darajasidagi muammolar kuzatilishi mumkin. Bunday holatda o'qituvchi bolaning kichik yutuqlarini muntazam e'tirof etish, guruhlar bilan ishlash, yumshoq muloqot qilish orqali bu holatni kamaytirishi mumkin. Kuzatish natijalari o'quvchi portfelida yoki o'qituvchi kundaligida qayd etiladi va yillik pedagogik tavsiyalarda aks ettiriladi.

Pedagogik-psixologik tashxislash kuzatishdan farqli o'laroq, o'quvchi rivojlanishining aniq ko'rsatkichlarini o'lchashga qaratilgan. Tashxis davomida diqqatning barqarorligi, xotira hajmi, tafakkur turi, nutq rivoji, ijtimoiy faoliyat, qiziqishlar va hissiy barqarorlik aniqlanadi. Masalan, 1–2-sinf o'quvchilarida 10–12 birlikli qisqa muddatli xotira me'yori hisoblanadi. Agar bola matndan 3–4 birlikdan ortiq ma'lumotni eslab qola olmasa, xotirani rivojlantiruvchi metodlardan foydalanish zarur bo'ladi. Bundan tashqari, boshlang'ich sinfda fikrlash ko'proq ko'rgazmali-obrazli shaklda bo'ladi, shu sababli murakkab mantiqiy topshiriqlar asta-sekin, grafik tasvirlar asosida beriladi. Tashxislash jarayonida o'qituvchining psixolog bilan hamkorligida o'tkaziladigan testlar ham muhim o'rin tutadi. Masalan, R. Nemov xotira testi, B. Teplovning qobiliyatlarni aniqlash metodikasi, Lirining shaxslararo munosabatlarni o'lchash metodikasi o'quvchi holati haqida keng tasavvur beradi¹. Tashxis natijalari mustaqil ta'lim rejalarini tuzishda, differensial o'qitish va individual rivojlantiruvchi topshiriqlar tanlashda asos bo'lib xizmat qiladi.

Pedagogik-psixologik integratsiyaning amaliy ko'rinishi sinf va sinfdan tashqari ishlarda yaqqol namoyon bo'ladi. Sinfdagi dars

¹ T. Leary. Interpersonal Diagnosis of Personality — 1957.

jarayonida o'qituvchi o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiruvchi metodlardan foydalanadi. Masalan, tajriba o'tkazishga asoslangan darslar, hikoya tuzish, taqqoslash, guruhli ishlash, rolli o'yinlar o'quvchilarning ijtimoiy-psixologik ko'nikmalarini kuchaytiradi. Sinf dan tashqari mashg'ulotlarda o'quvchilarning ichki dunyosi, qiziqish va iste'dodlari yanada aniqroq ko'rinadi. Masalan, sinf teatrida ishtirok etgan tortinchoq bola ham rolli o'yin davomida dadillashadi, sport to'garagida ishtirok etgan energiyali bola o'z kuchini to'g'ri yo'naltirishni o'rganadi, kitobxonlik tanlovida o'qish sur'ati past bola rag'bat natijasida faollashadi. Bu jarayonlarning barchasida o'qituvchi psixologik kuzatuvni davom ettiradi, bolalarning ijtimoiy munosabatlarini, guruhdagi o'rnini, liderlik yoki bo'ysunuvchanlik xususiyatlarini tahlil qiladi va kerak bo'lsa muammoli vaziyatlarni to'g'ri boshqaradi.

O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabat pedagogik-psixologik integratsiyaning eng sezilarli va samarali qismidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'qituvchini nafaqat bilim beruvchi shaxs, balki psixologik tayanch, himoya va ishonch manbai sifatida qabul qiladi. Shu bois o'qituvchining har bir so'zi, muloqoti, intonatsiyasi, baholash uslubi, kayfiyati bolaga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, topshiriqni bajara olmagan bolaga "Nega qilmading?" deb tanbeh berish emas, balki "Bu joyini yana birga ko'rib chiqamiz, urinib ko'ramiz" kabi qo'llab-quvvatlovchi nutq samaraliroq bo'ladi. O'quvchining xatti-harakatiga noto'g'ri reaksiya bildirilsa, bola o'qishga nisbatan qo'rquv, noaniqlik yoki nafrat hosil qilishi mumkin. Shuning uchun pedagogik-psixologik bilimlarga tayangan holda baholashning sog'lom usullari qo'llanadi: jarayonni baholash, rag'batlantirish, kichik muvaffaqiyatlarni e'tirof etish, ta'limiy o'yinlardan foydalanish, moslashtirilgan topshiriqlardan foydalanish. Bunday yondashuv o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, ta'lim motivatsiyasini kuchaytiradi, sinf muhitini ijobiylashtiradi.

Pedagogik-psixologik integratsiya davomida o'quvchilarning emotsional barqarorligi ham nazoratga olinadi. Ba'zan bolaning darsdagi sustligi uyqu yetishmasligi, ovqatlanishdagi buzilish, oilaviy nizolar, maktabga moslashish muammolari, tengdoshlari bilan kelisha olmaslik kabi tashqi omillarga bog'liq bo'ladi. Bunday holatlarda o'qituvchi ota-onalar bilan hamkorlikda ishlaydi, bolaning kun tartibini, psixologik holatini yaxshilashga yo'naltirilgan tavsiyalar beradi. Ota-onalar bilan muloqotning sifatli yo'lga qo'yilishi integratsiyaning muhim qismi hisoblanadi. O'quvchi haqida faqat maktabdagi kuzatuv emas, balki oiladagi holat ham tahlil qilinadi. Shu orqali ta'lim va tarbiya o'rtasida yaxlit tizim shakllanadi.

O'quvchi shaxsini kuzatish jarayoni samarali bo'lishi uchun kundalik, haftalik va oylik kuzatuv rejasiga rioya qilinadi. Kundalik kuzatuvda bola darsning boshlanishiga qanday kirgani, kayfiyati, topshiriqlarni bajarish sur'ati, o'quv jarayonidagi ishtiroki qayd etiladi. Haftalik kuzatuvda o'quvchilarning bilish faoliyatidagi o'zgarishlar, masalan, o'qish sur'atining o'sishi yoki kamayishi, matematik fikrlashdagi yutuqlar yoki qiyinchiliklar, nutqdagi rivojlanish belgilanadi. Oylik kuzatuv esa umumlashtirilgan xulosa chiqarishga xizmat qiladi. Bu amaliyot hozirda ko'plab ilg'or maktablarda qo'llanilayotgan "o'quvchi portfeli" tizimining asosiy elementi hisoblanadi. Portfelga o'quvchining yozma ishlari, ijodiy materiallari, dars davomida to'plangan kuzatuv yozuvlari, kichik test natijalari joylashtiriladi. Bu tizim o'qituvchi, psixolog va ota-onalarga bola rivoji haqida aniq tasavvur beradi. Pedagogik-psixologik integratsiyada bolaning temperament turi ham muhim ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinfda sangvinik o'quvchi tez harakat qiladi, doimiy e'tibor talab etadi, topshiriqlarni ishtiyoq bilan bajaradi, lekin tez chalg'ishi mumkin. Xolerik o'quvchi faol, tashabbuskor, lekin tez jahli chiqadi va raqobatni yoqtiradi. Flegmatik o'quvchi sekin, izchil, mas'uliyatli bo'ladi, biroq tezkor topshiriqlarga qiynaladi. Melanxolik o'quvchi esa sezgir, sokin, tanqidga chidamsiz, ko'pincha tortinchoq bo'ladi. O'qituvchi temperamentni nazarda tutgan holda

topshiriqlarni moslashtirishi, masalan, sangvinik va xolerik o'quvchilarga qisqa muddatli dinamik harakatlar berishi, flegmatik o'quvchi uchun vaqtni kengroq ajratishi, melanxolik o'quvchi bilan yumshoq, qo'llab-quvvatlovchi muloqot olib borishi lozim. Bu ilmiy faktlar I.P. Pavlov, K. Yung, A. Buss va R. Plominlarning temperament bo'yicha tadqiqotlarida asoslangan.

Psixologik tashxislash jarayonida metodlar to'g'ri tanlanishi muhim. Masalan, diqqatni aniqlash uchun Landolt halqalari testi boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun eng qulay vositalardan biri sanaladi. Matnda qo'yilgan belgilar orasidan ma'lum shakllarni ajratish orqali bolaning tezligi, aniqligi va barqarorligi baholanadi. Bu testni to'g'ri bajaradigan bola dars paytida chalg'imasdan ishlashga moyildir. Xotira uchun "10 ta so'z" metodi qo'llanadi: o'qituvchi 10 ta oddiy so'zni o'qiydi va bola qayta aytib beradi. O'rtacha ko'rsatkich 5-7 so'z bo'lib, bundan kam natija xotira ustida ishlash zaruratini bildiradi. Tafakkur darajasini aniqlashda analogiyalar metodi, mavhumdan-muayyanlikka o'tish metodlari qo'llaniladi. Masalan, "Ortiqcha predmetni toping" topshirig'i o'quvchining mantiqiy bog'lanishlarni ko'ra olish qobiliyatini aniqlashga xizmat qiladi. Agar bola predmetlarni faqat rangiga qarab guruhlayotgan bo'lsa, bu uning abstrakt fikrlash bosqichiga yetmaganini ko'rsatadi. Nutqni tekshirishda hikoya tuzdirish, rasm asosida matn aytirish, og'zaki savollarga javob berish kabi usullar samarali natija beradi.

Sinf muhitida psixologik integratsiyaning yana bir muhim jihati — liderlik va jamoaviy rollarni aniqlashdir. Har bir sinfda tabiiy lider bo'lgan o'quvchi, ijtimoiy faol o'quvchi, sust ishtirokchi, kuzatuvchi rolida bo'lgan o'quvchi va jamoaga moslashishda qiynaladigan bola bo'lishi mumkin. O'qituvchi bu rolni noto'g'ri baholasa, ayrim o'quvchilar haddan tashqari faollashib ketishi, boshqalar esa chetga chiqib qolishi mumkin. Masalan, juda faol bola barcha vazifalarni o'z qo'lga olishi, tortinchoq bola esa doimo soyada qolib ketishi ijtimoiy tenglikka putur yetkazadi. Shuning uchun jamoaviy ishlar tashkil etilganda rollar har safar adolatli taqsimlanadi: bir kuni kimdir guruh

sardori, ikkinchi kuni referent, uchinchi kuni taqdimotchi bo'lib ishlaydi. Bu o'quvchilarda rol o'zgarishiga moslashuvni, o'zaro hurmatni va hamkorlikni rivojlantiradi. Bu yondashuv J. Moreno sotsiometriya nazariyasi asosida ishlab chiqilgan amaliy metodlar bilan mos keladi.

Pedagogik-psixologik bilimlar integratsiyasining yana bir amaliy jihatida darsdagi emotsional muhitni boshqarishdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari hissiy ta'sirchan bo'lganlari sababli dars boshlanishidagi kayfiyat butun jarayonga ta'sir ko'rsatadi. Darsni qisqa ijobiy mashq bilan boshlash — “Bugun kayfiyatim shunday”, “Bugun men nimani o'rganmoqchiman?”, “Bir-birimizga yaxshi tilak aytamiz” kabi usullar o'quvchilarning psixologik tayyorgarligini oshiradi. Shundan so'ng o'quvchi vazifalarni ancha ishonchli bajaradi. Yoki dars davomida ortiqcha shovqin bo'lsa, 30 soniyalik nafas mashqi, ko'z mashqlari, qo'l barmoqlarini harakatlantirish kabi qisqa tanaffuslar o'quvchilarning psixologik tiklanishiga yordam beradi. Bu ilmiy asosga ega, chunki boshlang'ich yoshdagi bolalarda diqqatning barqarorlik davri 10–12 daqiqa atrofida bo'ladi.

O'qituvchi-o'quvchi munosabatida psixologik xavfsizlik alohida o'rin tutadi. Bola maktabda tanbeh, kamsitish, qo'rqitish yoki solishtirishga duch keladigan bo'lsa, uning o'qishga bo'lgan ehtiyoji va qiziqishi pasayadi. O'zbekiston Respublikasining “Bola huquqlarini himoya qilish to'g'risida”gi qonunida ham bolaning sha'ni va qadr-qimmati ta'lim jarayonida muhofaza qilinishi belgilangan. Shu bois o'qituvchi o'quvchining har qanday noto'g'ri xatti-harakatini shaxsiga emas, aynan xatti-harakatning o'ziga nisbatan baholashi zarur. Masalan, “Sen noto'g'ri ish qilding” o'rniga “Bu vazifani boshqacha yo'l bilan bajarish kerak edi” deyish samaraliroq. Bu bolaning o'zini qadrsiz his qilishiga yo'l qo'ymaydi va o'zini o'nglashga bo'lgan ichki motivni uyg'otadi.

O'quvchi bilan individual ishlash ham integratsiyaning asosiy yo'nalishidir. Math qiyinchiliklari bo'lgan o'quvchi bilan haftasiga ikki marta 10 daqiqalik qo'shimcha mashq o'tkazish, o'qish tezligi past

bo'lgan bola uchun uyga qisqa matnlar berish, nutq rivojida muammosi bo'lgan o'quvchi bilan rasm asosida hikoya tuzish kabi amaliy metodlar juda samaralidir. Bu individual mashg'ulotlar o'quvchining o'z imkoniyatiga mos tarzda o'sishini ta'minlaydi. O'qituvchining ijobiy munosabati, sabr-toqati, har bir yutuqni ko'ra olishi bolaning psixologik o'sishiga kuchli turtki beradi.

Yana bir fakt — boshlang'ich sinfda o'quvchilarning 30–40 foizi tengdoshlari bilan muloqotda qiynaladi. Bu ilmiy manbalarda “ijtimoiy moslashish qiyinchiliklari” deb yuritiladi. O'qituvchi bu qiyinchilikni bartaraf etish uchun kichik guruhlarda ishlash, jamoaviy o'yinlar, rolli sahnalar, “fikrlar doirasi”, “savol-javob” kabi metodlarni qo'llaydi. Har bir bola guruhda o'z fikrini aytishga, boshqalarning fikrini tinglashga o'rganadi. Bu jarayon ijtimoiy psixologiyaning asosiy tamoyillariga — hamkorlik, murosaga kelish, o'z fikrini himoya qilish va boshqalarga hurmat bilan qarash ko'nikmalariga mos keladi.

Shunday qilib, pedagogik-psixologik bilimlarning integratsiyasi boshlang'ich ta'limning har bir bosqichida o'quvchi shaxsining individual rivojlanishini, psixologik xavfsiz muhitni, ta'limning samarali tashkiliy shakllarini va o'qituvchi-o'quvchi o'rtasida ijobiy munosabatni ta'minlaydi. Integratsiyalangan yondashuv dars jarayonida ham, sinfdan tashqari ishlarda ham o'z samarasini beradi. Bunday tizimli yondashuv o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi, jamoadagi o'rnini topishda yordam beradi va kelgusida shaxs sifatida o'zini namoyon etishiga zamin yaratadi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion ko'nikmasi. Oliy pedagogik ta'lim jaryonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini innovatsion yondashuvlar asosida tayyorlash zaruriyat bo'lib turibdi. Buning uchun bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion ko'nikmasini shakllantirish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu borada tajribadan o'tgan yondashuvlarga asoslanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Oliy pedagogik ta'lim

jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion ko'nikmalarini shakllantirish uchun quyidagilarga ahamiyat berish maqsadga muvofiqdir:

1. Innovatsion bilim berish. Bunday bilim berish quyidagilarga asoslanadi:- eng asosiy kasbiy-nazariy bilimlarni berish;- innovatsion texnologiyalar va tajribalar bilan qurollantirish;- oliy ta'lim muddatini optimallashtirish.

2. Innovatsion fikrlashga o'rgatish. Mazkur yondashuvga ko'ra, oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilariga quyidagilar o'rgatilishi kerak:- innovatsiyalarni aniqlash va o'zlashtirish;- yangicha va ijodiy fikrlashga o'rgatish;- yangiliklar va ixtirolar qilishga ko'niktirish.

3. Innovatsion metodologiya bilan qurollantirish. Bunda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari quyidagilar bilan qurollantirilishi lozim: - dars (mashg'ulotlarni) innovatsion loyihalash;- o'qitishning yangi usul va vositalari bilan ishlay olish;- innovatsion ta'lim texnologiyalarini topish va qo'llash. Oliy pedagogik ta'lim jarayonida ana shunday yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion ko'nikmasini shakllantirish mumkin. Bu borada me'yoriy-huquqiy hujjatlar shakllantirilgan. Misol uchun, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 27 fevraldagi PQ-4623-sonli "Pedagogik ta'lim sohasini yanada rivojlantirish chora – tadbirlari to'g'risida"gi Qarori bilan 2020-2021 o'quv yilidan boshlab quyidagi ta'lim yo'nalishlarida innovatsion tarzda pedagoglar tayyorlash maqsadida bakalavriat bosqichi 3 yil qilib belgilandi:

1. Musiqqa ta'limi yo'nalish;
2. Jismoniy madaniyat ta'lim yo'nalishi;
3. Texnologik ta'lim yo'nalishi;
4. Chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishi;

5. Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi ta'lim yo'nalishi. Bu bilan bo'lajak o'qituvchilarning ko'nikmasini innovatsion shakllantirish tizimiga o'tish imkoniyatlari paydo bo'ldi. Oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf

o'qituvchilarining innovatsion ko'nikmasini shakllantirishda xalqaro loyihalar va dasturlarga asoslanish ham kutilgan samarani beradi. Misol uchun, bunday xalqaro loyihalar va dasturlarning eng muhimlari quyidagilardan iborat:

ERAZMUS – bu xalqaro dasturga muvofiq Yevropa Ittifoqiga kiruvchi barcha mamlakatlarning o'qituvchilari yagona o'quv dasturi asosida tayyorlanishi kerak. Biz uchun mazkur dasturning innovatsion texnologiyalar bo'limi muhim ahamiyatga ega.

LINGVA - mazkur xalqaro loyihaga ko'ra, barcha shaxslar boshlang'ich sinfdan boshlab xorijiy tillarni o'rganishgga kirishishi kerak. O'zbekiston boshlang'ich ta'lim tizimida mazkur xalqaro loyiha qabul qilingan va shu sababli oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari bitta xorijiy tilni bilishi kerakligi taqozo etiladi.

EVRIKA – bu xalqaro dasturga muvofiq SHarqiy Yevropa mamlakatlarining ta'lim tizimi muvofiqlashtirib boriladi. Biz uchun bu dasturning mintaqaviy ta'lim birligi bo'limi muhimdir.

ESPRIT – bu xalqaro loyiha Yevropa universitetlarida amal qilmoqda va u ta'lim muassasalari hamda ilmiy tadqiqotlar muassasalari uchun yangi axborot texnologiyalarini ishlab chiqish bilan shug'ullanadi. Biz uchun mazkur xalqaro loyihaning yangi axborot texnologiyalarini o'zlashtirish muhim ahamiyatga ega.

TEMPUS – mazkur xalqaro o'quv dasturi Yevropa mintaqasida amal qiladi, u oliy ta'lim muassasalarining o'zaro hamkorligini amalga oshiradi. Biz uchun ushbu xalqaro o'quv dasturining ta'lim muassasalariaro o'zaro aloqalari bo'limi amaliy kasb etadi. Zero, ana shunday tajribadan o'tgan xalqaro ta'lim loyihalari va dasturlaridan unumli foydalanib oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion ko'nikmasini shakllantirish mumkin bo'ladi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion intilishlari.

Amaliy faoliyatdagi boshlang'ich sinf o'qituvchilarini innovatsion faoliyatga da'vat qilish hozirgi zamon “Boshlang'ich ta'lim

pedagogikasi” fanining asosiy vazifalaridan hisoblanadi. Buning uchun boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining innovatsion intilishlarini rag‘batlantirib borish kerak bo‘ladi. Bizning yondashuvimizga ko‘ra, quyidagilarga amal qilish samarali hisoblanadi:

- boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining malakasini oshirish va qayta tayyorlash kurslarida muntazam ravishda innovatsion texnologiyalar bo‘yicha bilim berib borish;- innovatsion–kasbiy faoliyatga intiluvchi boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini aniqlash va ularga metodologik yordam berish;

- innovatsion faoliyat ko‘rsatayotgan boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining tajribalarini ommalashtirish. Bunday yondashuv boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining innovatsion intilishlarini va faoliyatini tartibga solish imkonini beradi. E’tibor berilsa, O‘zbekiston boshlang‘ich ta’lim tizimida faoliyat yuritayotgan ko‘pchilik o‘qituvchilarning intilishlarida innovatsiya majud. Misol uchun, “Tasviriy san’at”, “Musiqqa”, “Texnologik ta’lim”, “Jismoniy madaniyat” kabi o‘quv fanlarining o‘qituvchilari dars faoliyatida hamisha yangi yondashuvlarni, vositalarni va metodlarni qo‘llaydi. Shu jihatdan “Matematika”, “Ona tili va o‘qish”, “Tarbiya” kabi o‘quv fanlarining o‘qituvchilarini innovatsion faoliyatga yo‘naltirish dolzarb hisoblanadi. Kezi kelganda ta’kidlash lozimki, hozirgi zamon boshlang‘ich ta’lim tizimimizda faoliyat yuritayotgan o‘qituvchilarning individual tajribalari ham innovatsion faoliyat turiga kiradi. Misol uchun, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev O‘qituvchi va murabbiylar kuniga bag‘ishlangan marosimdagi Murojaat nutqida (2020 yil 30 sentyabr) ana shunday innovatsion faoliyat yuritayotgan Buxoro viloyati Qorako‘l tumanidagi maktablardan birining o‘qituvchisi To‘xtamurod Jumaevning ana shunday individul tajribasi to‘g‘risida alohida to‘xtaldi va uning faoliyatini innovatsiya tarzida taqdim qildi: “Mana, bugungi kunimizning haqiqiy ma’rifatparvari va davrimizning Avloniysi, Behbudiy domlasi, Munavvarqorisi”. Chunki mazur maktab bitiruvchilarining har yili 95 foizidan ortig‘i oliy o‘quv yurtlariga

o'qishga kirmoqda. Bu ko'rsatkichda ushbu maktabda amalga oshirilgan boshlang'ich ta'limning hissasi ham mavjud. Mana shunday individual pedagogik tajribalarni innovatsion faoliyat sifatida qabul qilish mumkin bo'ladi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion faoliyatini baholash.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion faoliyatini baholash o'ziga xos xususiyatlarga ega. Bunday baholashning asoslarini quyidagicha belgilash mumkin:- o'qituvchining yangicha fikrlashi va mudom yangiliklarga intilishi;- o'qituvchining axborot texnologiyalaridan xabardorligi va ularni qo'llay olishi; o'qituvchining dars va tarbiyaviy mashg'ulotlarni butunlay yangicha o'tishi; - o'qituvchining yangicha yondashuvlari maktab jamoasi tomonidan e'tirof etilishi. Mazkur mezonlar boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion faoliyatini baholash asoslari bo'lib xizmat qiladi. Pedagogik tajribalarda o'qituvchilarning innovatsion faoliyatini baholash bo'yicha bir necha mezonlar shakllantirilgan. Ularning asoslari quyidagilardan iborat:

1. Boshlang'ich ta'limga yangiliklarning kiritilish ko'lemi. Bu mezonga ko'ra, boshlang'ich ta'lim va tarbiya jarayoni butunlay yangicha asoslarda tashkil etilishi kerak, uning samaradorligi an'anaviy tashkil etishlardan farqlanib turishi lozim.

2. Boshlang'ich ta'limga kiritilgan yangiliklar darajasi. Mazkur mezonga binoan boshlang'ich ta'limning o'quv fanlari va ularning mavzulari maqsadli ravishda yangilanib va takomillashtirilib borilishi kerak. Ayni paytda, bunday yangilanishlar boshlang'ich ta'lim davlat standartlari doirasida amalga oshirilishi darkor.

3. Boshlang'ich ta'limga kiritilgan yangilikning vaqti. Mazkur mezonga ko'ra, boshlang'ich ta'limga kiritilgan yangiliklar "aralashgan", "eskilarini yangilash" va "mutloq yangi" xususiyatlarga ega bo'lishi hamda ularning qisqa (bir martalik), o'rta (choraklik) va doimiy (yillik) muddatlarga ega bo'lishi kerak. Zero, ushbu xalqaro mezonlarga muvofiq boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion kasbi faoliyati baholanadi. SHunday qilib boshlang'ich sinf

o'qituvchilarining innovatsion faoliyati va ularni baholash o'ziga xos xususiyatlarga ega

Innovatsion jarayonlar jamiyatda ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy sohalarda tub o'zgarishlarga olib kelishi bilan, ularning ta'lim sohasida qo'llanilishi ayniqsa muhimdir. Innovatsiya, o'z navbatida, faqat yangi texnologiyalarni yaratish bilan cheklanmaydi, balki yangi yondashuvlar, tizimlar, va metodologiyalarni ishlab chiqish jarayonini ham o'z ichiga oladi. Bu jarayonlarning samarali amalga oshirilishi, ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish, jamiyatda yangi bilimlarni yaratish va tarqatishning yangi usullarini izlashga yordam beradi.

XX asrning o'rtalarida «innovatsiya» atamasi texnik sohadagi yangiliklardan iborat bo'lib, ayniqsa AQSHda «innovatsion firma siyosati» va «innovatsion jarayon» kabi atamalar keng tarqalgan. G'arbda esa 60-70 yillarda innovatsiyalarni tekshirish va yangi texnologiyalarni amaliyotga joriy etish jarayonlari tez rivojlanib, ularning samaradorligi va ijtimoiy ta'siri sinovdan o'tkazildi. Boshqa tomondan, innovatsion pedagogik jarayonlar faqatgina yangi texnologiyalarni joriy qilish bilan bog'lanmaydi, balki ularning ta'lim tizimidagi o'zgarishlarni qo'llab-quvvatlash, o'qitish metodlarini yangilash, va o'quvchilarga yangi ta'lim yondashuvlarini taklif etish bilan bog'liq.

Innovatsion pedagogika va globallashuv

Globallashuv jarayonlari ta'lim tizimiga yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Ta'limning global miqyosda birlashuvi, axborot texnologiyalari va raqamli platformalarning keng tarqalishi, o'quvchilarning o'zaro aloqalari, bilim va ma'lumotlarni tarqatishning tezligi va samaradorligini oshirdi. Ushbu jarayonlar, o'z navbatida, yangi pedagogik uslublarni va yondashuvlarni ishlab chiqish zaruratini tug'diradi.

Zamonaviy ta'lim tizimi, ayniqsa raqamli ta'lim texnologiyalarining ta'siri ostida, o'quvchilarni faqat an'anaviy bilimlar bilan emas, balki ularning kreativ fikrlash, tanqidiy tahlil

qilish va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga ham yo'naltiradi. Ushbu yondashuv, ilg'or pedagogik fikrlar va metodologiyalarni integratsiya qilishni taqozo etadi. Masalan, raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga kiritish, onlayn kurslar, masofaviy o'qitish, virtual sinflar va interaktiv ta'lim platformalarining joriy etilishi, ta'limda global miqyosda birlashuvni kuchaytiradi.

Innovatsion jarayonlarning bosqichlari: pedagogik nuqtai nazar

Innovatsion jarayonlar faqat texnologik yutuqlarni joriy etish bilan cheklanmaydi, balki pedagogik jarayonlarning har bir bosqichida yangi yondashuvlarni qo'llashni talab qiladi. Olimlarning fikricha, innovatsion jarayonlar bir necha bosqichlarga bo'linadi:

1. **G'oyaning paydo bo'lishi** — yangi pedagogik g'oyalar va yondashuvlar ta'lim tizimida yuzaga kelishi, bu jarayonni ilmiy va amaliy tekshirish natijalari qo'llab-quvvatlashi kerak. Bu, o'z navbatida, o'qitish va o'rganish metodlarini yangilashga olib keladi.

2. **Kashf etish bosqichi** — yangi pedagogik metodlarning ishlab chiqilishi va amaliyotga tatbiq etilishi, yangi bilimlarning kashf etilishi, o'quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantiradigan tizimlarni yaratish.

3. **Yangilikni joriy etish** — yangi pedagogik yondashuvlarning amaliyotga kiritilishi va o'qitish jarayoniga tatbiq etilishi, bu jarayonlarni doimiy takomillashtirish.

4. **Yangilikning tarqalishi** — innovatsion pedagogik metodlarni keng miqyosda joriy etish va ularni turli ta'lim muassasalarida qo'llash.

Bu bosqichlar bir-birini qo'llab-quvvatlaydi va pedagogik jarayonning samaradorligini oshiradi. Innovatsiya jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o'qituvchilar va ta'lim muassasalari mustahkam hamkorlikda ishlashlari zarur.

Pedagogik innovatsiyalar va raqamli ta'lim

Raqamli texnologiyalarni ta'lim tizimiga kiritish o'zgarishlarning asosiy omillaridan biridir. O'quvchilarga masofaviy ta'lim, onlayn platformalar va interaktiv vositalar orqali bilim olish imkoniyati yaratildi. Raqamli ta'limning eng katta afzalliklaridan biri, uni butun dunyoda teng imkoniyatlar yaratish orqali global miqyosda ta'limni rivojlantirishdir.

Ta'limning raqamli shakli global ta'lim tizimining bir qismi bo'lib, innovatsion yondashuvlar bilan uyg'unlashadi. Ta'lim tizimidagi yangi innovatsion g'oyalar, jumladan, o'quvchilarga raqamli vositalar orqali mustaqil fikrlash va yaratish imkoniyatlarini berish, o'quvchilarning individual rivojlanishiga xizmat qiladi. Bu, o'z navbatida, jamiyatning yangi ehtiyojlariga mos keladigan ta'lim tizimini yaratish uchun zarur bo'lgan innovatsion pedagogik metodlarni joriy etishga olib keladi.

Innovatsion pedagogika, o'z navbatida, globallashuv va raqamli ta'lim davrining zarurati sifatida, o'quvchilarga nafaqat an'anaviy bilimlarni, balki ijodiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Zamonaviy ta'lim tizimi, globallashuv va raqamli texnologiyalar orqali innovatsion pedagogik yondashuvlarni qo'llashni kuchaytirib, o'quvchilarning nafaqat akademik, balki ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu tariqa, innovatsion jarayonlar nafaqat bilimlar va ko'nikmalarni kengaytiradi, balki jamiyatdagi ijtimoiy va madaniy o'zgarishlarga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Innovatsion jarayonlar ta'lim tizimida nafaqat yangi metodologiyalarni, balki o'qitishning yangi shakllarini yaratishni ham o'z ichiga oladi. Bu, ayniqsa, globallashuv va raqamli ta'limning jadal rivojlanishi davrida yanada ahamiyatli bo'lib, jamiyat va iqtisodiyotda yuz berayotgan o'zgarishlarga mos ravishda o'qitish va o'rganish usullarining qayta shakllanishini talab etadi. Ta'lim tizimining global miqyosda o'zgarishi, o'qituvchilarga yangi pedagogik metodlarni ishlab chiqish va yangi texnologiyalarni amaliyotda qo'llash imkoniyatini beradi. Bu jarayonlar esa ta'limda

o'quvchilarga zarur bilimlar va ko'nikmalarni nafaqat an'anaviy shakllarda, balki innovatsion texnologiyalar yordamida ham berishga olib keladi. Globallashuv ta'lim tizimini yaxshilash va rivojlantirishda o'zgarishlarni tezlashtirgan omil sifatida namoyon bo'lmoqda. G'arb va Sharq ta'lim tizimlarining integratsiyasi, o'qitish metodlarining global miqyosda umumiyashtirilishi, yangi pedagogik yondashuvlarni joriy etishda globallashuvning o'rne juda katta. Bugungi kunda, global miqyosda ta'limning muhim mezon — bu o'quvchilarning nafaqat mintaqaviy, balki global miqyosda ham raqobatbardosh bo'lishidir. Bunday talablar esa innovatsion pedagogik jarayonlarning samarali amalga oshirilishini, yangi pedagogik texnologiyalarning ta'lim tizimiga integratsiyasini taqozo qiladi. Hozirgi kunda, o'quvchilarning fikrlash tizimining o'zgarishi va ta'lim jarayonlarining zamonaviy yondashuvlarga moslashuvi, innovatsion pedagogik metodlar bilan mustahkamlanadi. Globlashuv, ayniqsa, ta'limda axborot texnologiyalarining o'rnini mustahkamlashga olib keladi. Internet va raqamli platformalar yordamida o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida keng ko'lamli aloqalar o'rnatilmoqda, bu esa yangi bilimlar va tajribaning tez tarqalishiga sabab bo'ladi. Shu sababli, innovatsion pedagogika raqamli ta'lim texnologiyalari va globallashuvni qo'llab-quvvatlaydigan asosiy tizim sifatida namoyon bo'ladi. Raqamli ta'limning keng tarqalishi pedagogik jarayonlarning samaradorligini oshirishi bilan birga, o'quvchilarning ta'lim olish jarayonidagi faoliyatini yanada shaxsiylashtirishga imkon beradi.

Zamonaviy raqamli platformalar, masofaviy o'qish tizimlari va onlayn kurslar orqali ta'lim olishning global miqyosda kengayishi, ta'limni individual ehtiyojlarga moslashtirishga olib keladi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar pedagogik jarayonlarda innovatsion o'zgartirishlarni amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega. Pedagoglar uchun raqamli vositalar yordamida o'quvchilarning bilim olish jarayonini individual tarzda boshqarish, turli metodlarni qo'llash va o'qitishda yangi yondashuvlarni sinash imkoniyatlari

yaratadi. Shuningdek, raqamli ta'limning o'quvchilar uchun eng katta afzalliklaridan biri — ularning o'z-o'zini ta'lim olish va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatidir. Bunga o'xshash imkoniyatlar, masalan, interaktiv onlayn kurslar, virtual laboratoriyalar va sun'iy intellekt yordamida o'qitish texnologiyalari yordamida ta'minlanadi. Ushbu yondashuvlar o'quvchilarga o'z vaqtida va kerakli tarzda bilim olish imkonini beradi, shuningdek, o'qitishning samaradorligini oshiradi. Innovatsion pedagogik yondashuvlar ta'limda yangi metodologiyalarni joriy etishga olib keladi.

Hozirgi kunda o'qitish metodlari doimiy ravishda yangilanmoqda, bu esa o'quvchilarning ijtimoiy, madaniy va kognitiv rivojlanishiga xizmat qiladi. O'qituvchilar uchun pedagogik innovatsiyalarni qo'llash o'z navbatida yangi tizimlar, yondashuvlar va metodlarni ishlab chiqishni talab qiladi. Bu yondashuvlar orqali ta'lim tizimi o'quvchilarning individual xususiyatlariga qarab, o'quv jarayonini maxsus tayyorlangan usullar bilan moslashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Innovatsion pedagogik metodlarni ishlab chiqish jarayoni faqatgina yangi texnologiyalarni qo'llash bilan cheklanmaydi. Bu jarayon o'qitish va o'rganishning har bir bosqichida yangiliklarni qo'llashni nazarda tutadi. Masalan, *flipped classroom* (aylantirilgan dars) metodikasi o'quvchilarga o'quv materialini avval o'zlashtirish imkoniyatini beradi va darsda esa o'zaro fikr almashish, tahlil qilish va muhokama qilish orqali bilimni mustahkamlashga yordam beradi. Bunday metodlar, shuningdek, o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish va mustaqil o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Innovatsion pedagogik jarayonlar faqatgina ma'lum bir hududda yoki davlatda amalga oshirilishi mumkin bo'lgan ishlanmalar emas. Bugungi kunda, pedagogik innovatsiyalar xalqaro miqyosda o'rganilmoqda va ulardan foydalanish imkoniyatlari yaratilmoqda. Ta'limni global miqyosda rivojlantirish uchun xalqaro hamkorlik, ta'limga oid tadqiqotlar va tajriba almashish zarur. Buning uchun xalqaro

tashkilotlar, masalan, YUNESKO va boshqa ta'lim tashkilotlari ta'limda innovatsiyalarni rivojlantirishga ko'maklashmoqda. Dunyo bo'ylab ta'limni rivojlantirish va innovatsion yondashuvlarni qo'llash bo'yicha global tashabbuslarni amalga oshirish, o'qitish jarayonini yanada samarali qilishga yordam beradi. Ta'limda innovatsion jarayonlarni amalga oshirishning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun bir qancha omillar mavjud. Ushbu omillar orasida globallashuv, raqamli ta'lim texnologiyalarining joriy etilishi, pedagogik metodlarning modernizatsiyasi va ta'lim tizimidagi o'zgarishlarni qo'llab-quvvatlash juda muhimdir. Innovatsion pedagogik jarayonlar nafaqat yangi bilimlarni o'rgatish, balki o'quvchilarning kreativ fikrlash, tanqidiy tahlil qilish va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Globallashuv va raqamli ta'lim ta'lim tizimining yangi imkoniyatlarga ochilishini ta'minlab, jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy ehtiyojlariga javob beradigan yangi ta'lim modellarini ishlab chiqishni davom ettiradi.

Refleksiv-innovatsion texnologiyalar: Konseptual yondashuvlar va Ta'lim jarayonidagi ahamiyati

Refleksiv-innovatsion texnologiyalar o'quvchilar va o'qituvchilar uchun ta'lim tizimida yangiliklar yaratish va ularni amaliyotda joriy etish jarayonini o'z ichiga oladi. Bu jarayon o'z ichiga yangiliklarni qabul qilish va tatbiq etishning barcha bosqichlarini oladi, ularning har biri o'qituvchining pedagogik faoliyatini yanada samarali qilishga yo'naltirilgan. Refleksiv-innovatsion texnologiyalarni amaliyotga tatbiq qilish jarayoni quyidagi bosqichlardan iborat: yangi g'oyalar izlash, yangiliklarni yuzaga keltirish, yangiliklarni kiritish, va yangiliklarni mustahkamlash.

1. Yangi G'oyalar Izlash Bosqichi

Innovatsion pedagogika asoslari kursi bo'yicha yangi g'oyalar izlash bosqichi ta'lim tizimining mavjud muammolarini tahlil qilish, o'qitish va o'rganish jarayonlarini yaxshilash uchun yangi yondashuvlar yaratishga qaratilgan. Bu bosqichda o'qituvchilar innovatsion texnologiyalar va metodologiyalarni o'rganib, ulardan

ta'limda qanday foydalanish mumkinligini izlashadi. Ularning vazifasi - maktabning muammolarini aniqlash, o'quvchilarning ehtiyojlariga javob beradigan yangi ta'lim shakllarini yaratish va ularni tatbiq qilish g'oyalarini ishlab chiqishdir. Hozirgi globallashtirish va raqamli ta'lim sharoitida, o'qituvchilarning bu jarayondagi roli ayniqsa muhimdir, chunki yangi texnologiyalar va o'quv uslublari ta'limni yanada interaktiv va global talablar bilan moslashtiradi. Global tarmoqlar va axborot texnologiyalarining rivojlanishi, pedagoglarga yangiliklarni qabul qilish va ularni o'quv jarayoniga tatbiq etish imkoniyatini yaratadi.

2. Yangiliklar Yuzaga Keltirish Bosqichi

Yangiliklar yuzaga keltirish bosqichi, pedagogik innovatsiyalarni amalga oshirishning dastlabki qadami bo'lib, yangi g'oyalarni konkret amaliyotga aylantirishni o'z ichiga oladi. Bu bosqichda innovatsion g'oyalar sinovdan o'tkaziladi va yangi metodologiyalarni amaliyotda tatbiq etish uchun moslashtiriladi. Pedagoglar yangi yondashuvlarni o'z sinflarida joriy qilishni boshlaydi, o'quvchilarga mos ravishda ta'lim shakllarini tanlaydi va ularning ta'lim jarayonidagi o'zgarishlarga qanday ta'sir qilishini tahlil qiladi. Globallashtirish va raqamli ta'limning ta'siri bu jarayonda sezilarli bo'lib, ayniqsa, masofaviy ta'lim va onlayn o'qitish metodlarining keng tarqalishi yangiliklarni joriy qilishni osonlashtiradi. Global miqyosda ta'lim jarayonida yuz berayotgan o'zgarishlar, pedagoglarga yangi ta'lim texnologiyalaridan foydalanish, o'quvchilarni global va raqamli dunyoga tayyorlash imkonini beradi.

3. Yangiliklarni Kiritishni Amalga Oshirish

Bu bosqichda yangi yangiliklarni amaliyotga joriy etish va ularni ta'lim tizimida keng qo'llaniladigan usullar va texnologiyalarga aylantirish amalga oshiriladi. Maktabda yangi o'qitish metodlari va texnologiyalarini sinab ko'rish uchun sharoitlar yaratiladi, o'qituvchilar bu yangiliklarning o'quvchilarga qanday ta'sir qilishini tahlil qilib, zarur o'zgartirishlar kiritadi. Innovatsion pedagogik

texnologiyalarni kiritish pedagogik jarayonning samaradorligini oshiradi, o'quvchilarni faollashtiradi va ta'limda yangi ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Globallashtirish va raqamli ta'lim ushbu bosqichni tezlashtiradi, chunki texnologiyalar yordamida yangiliklarni amalga oshirish ancha osonlashadi va o'quvchilarning o'zaro aloqasi hamda global bilimlar bazasiga kirish imkoniyati yanada kengayadi.

4. Yangiliklarni Mustahkamlash Bosqichi

Yangiliklar mustahkamlash bosqichi, yangiliklarning samarali o'rnatilishi va ular ta'lim jarayonida mustahkamlanishini ta'minlashga qaratilgan. Bu bosqichda o'qituvchilar yangiliklarni o'z faoliyatiga qo'llashni davom ettiradilar va o'quvchilarning yangi metodlarni o'zlashtirishini nazorat qilishadi. Pedagoglar o'z mahoratlarini rivojlantirib, o'quvchilarning yangiliklarni qabul qilish jarayonini tushunib, ularni o'quv jarayonida yanada samarali qo'llash uchun psixologik yordam ko'rsatadilar. Yangiliklarni mustahkamlashda refleksiv yondashuv, ya'ni o'z faoliyatini qayta anglash va natijalarni tahlil qilish, o'qituvchilarning innovatsion harakatlarini yanada takomillashtirishga yordam beradi. Raqamli ta'limning roli bu bosqichda ham muhimdir, chunki onlayn platformalar va raqamli vositalar o'qituvchilarga yangiliklarni o'zgaruvchan ta'lim sharoitlariga moslashtirishda yordam beradi.

Refleksiv-innovatsion Texnologiyalar va Global Ta'lim

Olimlar va pedagoglar innovatsion texnologiyalarni ta'limga integratsiya qilishda ko'plab yangi imkoniyatlarni ko'rmoqdalar. Misol uchun, *"innovatsion pedagogika ta'limda yangi bilimlarni yaratishda, o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda va global raqobatga tayyorlashda muhim ahamiyatga ega"* (Shumilova, 2020). Bu fikr, globallashtirish va raqamli ta'limning ta'lim jarayonidagi ahamiyatini yoritib beradi. Innovatsion texnologiyalar, ayniqsa raqamli vositalar va onlayn o'qitish tizimlari o'qituvchilar va o'quvchilar uchun yangi pedagogik imkoniyatlarni yaratadi. Ular o'quvchilarga dunyo bo'ylab resurslarga kirish imkonini beradi,

ta'lim shakllarini personalizatsiya qiladi va raqamli kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Refleksiv-innovatsion texnologiyalarni joriy etish o'qituvchilarga o'z pedagogik yondashuvlarini qayta ko'rib chiqish, yangiliklarni o'z faoliyatlariga tatbiq etish va ularni mustahkamlash imkoniyatini yaratadi. Bu jarayonlar ta'limda yangiliklarni rivojlantirish va joriy qilishda o'zaro faoliyat va tajriba almashishni ta'minlaydi, bu esa ta'lim tizimining global miqyosda samarali ishlashini kafolatlaydi. Globallashuv va raqamli ta'limning bu jarayonlarga qo'shgan hissasi, ta'limning yangi paradigmasi, o'qituvchilarni va o'quvchilarni global va raqamli dunyoga mos ravishda tayyorlash imkonini beradi.

Refleksiv-innovatsion texnologiyalar ta'limda yangiliklarni kiritish va ularni o'zlashtirish jarayonida muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon nafaqat ta'lim metodologiyasini yangilashni, balki o'qituvchilarning pedagogik faoliyatini o'zlashtirishni va global ta'lim talablari bilan moslashtirishni ta'minlaydi.

Refleksiv-innovatsion texnologiyalarni o'rganish va tatbiq etish jarayonlari zamonaviy ta'lim tizimining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ushbu texnologiyalar o'qituvchilarga faqat yangi pedagogik g'oyalarni amalga oshirishda yordam beribgina qolmay, balki o'quvchilarning individual ehtiyojlariga mos ravishda ta'limni optimallashtirish, innovatsion yondashuvlar orqali o'quvchilarning o'rganish faoliyatini samarali yo'lga qo'yish imkonini yaratadi. Innovatsion pedagogika esa, albatta, raqamli ta'lim muhitining o'sishi va globallashuv jarayonlari bilan chambarchas bog'liqdir.

3-mavzu yakunlari bo'yicha savol va topshiriqlar:

1. Pedagogik-psixologik bilimlar integratsiyasi tushunchasining mazmuni nimadan iborat va u boshlang'ich ta'lim jarayonida qanday vazifani bajaradi?

2. O'quvchi shaxsini kuzatishning asosiy maqsadi nimada va kuzatish jarayonida o'qituvchi e'tibor berishi kerak bo'lgan holatlar qaysilar?

3. Pedagogik-psixologik tashxislashning turlari va ularning o'quvchi rivojlanishidagi ahamiyatini amaliy misol bilan tushuntiring.

4. Sinf va sinfdan tashqari ishlarda o'quvchilar o'rtasidagi ijtimoiy rollar qanday shakllanadi va o'qituvchi bu jarayonda qanday boshqaruv usullaridan foydalanadi?

5. O'qituvchi-o'quvchi munosabatlarining psixologik omillari nimalardan iborat va ular o'quvchining o'qishga bo'lgan motivatsiyasiga qanday ta'sir ko'rsatadi?

4-mavzu: An'anaviy va innovatsion ta'limning qiyosiy tahlili. Ta'lim-tarbiya bola (o'quvchi) shaxsni ijtimoiylashtirish omili sifatida.

Ta'lim jarayoni tarixan an'anaviy yondashuvga tayangan bo'lib, o'qituvchi markaziy figura, o'quvchi esa bilimni tayyor holatda qabul qiluvchi subyekt sifatida talqin qilingan.

An'anaviy ta'limning asosiy xususiyati — bilimlarni tizimli yetkazish, mavzularning ketma-ketligi, darslik markaziga asoslangan o'qitish modeli, izohli-hikoya usulining ustunligi va baholashning ko'proq reproduktiv xarakterda bo'lishidir. Bunday ta'lim modelida o'quvchi faol tinglovchi sifatida ishtirok etadi, o'quvchilarning mustaqil izlanishi, ijodkorligi, tashabbuskorligi cheklanishi mumkin. Shu bois XXI asr ta'lim talablari o'zgarishi natijasida innovatsion yondashuvga ehtiyoj kuchaydi. Innovatsion ta'lim jarayonida o'quvchi markazga qo'yiladi, bilim tayyor shaklda berilmaydi, balki izlanish, taqqoslash, tahlil, amaliy faoliyat orqali yaratiladi. Bu yondashuv konstruktivizm nazariyasiga asoslanadi, ya'ni bilim o'quvchining faoliyatida shakllanadi. Innovatsion ta'limda o'qituvchi rahbar, yo'l ko'rsatuvchi, fasilitator va motivator vazifasini bajaradi.

Milliy tarbiya – bu yosh avlodni muayyan millatning mentaliteti, turmush tarzi va hayotiy tajribasidan o'tgan g'oyalarga asosan voyaga yetkazish jarayonidir. Bunda muayyan millatning hayoti davomida amal qilib kelinayotgan milliy qadriyatlar tizimiga asoslaniladi. Milliy tarbiyaning negizini milliy g'oya tashkil qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Milliy entsiklopediyasida ta'kidlanganidek, milliy g'oya – bu biror millat hayotiga mazmun baxsh etadigan va uni ezgu maqsadlar sari yetaklaydigan fikrlar majmuidir; u millatning o'tmishi, buguni va istiqbolini o'zida mujassamlashtiradi, uning tub manfaatlarini va maqsadlarini ifodalaydi (5-jild, 666-bet).

SHu jihatdan o'zbek millati o'zining asrlar davomida shakllangan milliy g'oyasi va unga tayangan milliy tarbiya tajribasiga ega. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoev 2020 yil yanvar oyida mamlakatimizning quyidagi g'oyalarga asoslangan yangi milliy g'oyasini e'lon qildi: 1) insonparvarlik; 2) ezgulik; 3) bunyodkorlik.

Bu mutlaqo yangi asosdagi milliy g'oya bo'lib, uning ma'nosini quyidagilar tashkil etadi: Insonparvarlik – insonni qadrlash, uning sha'ni, g'ururi va huquqlarini ro'yobga chiqarish, insonga munosib yashash turmush sharoiti yaratib berish va davlat hamda jamiyatning faoliyatini inson omili asosiga qurish;

Ezgulik – insonda va jamiyatda eng yaxshi hamda ideal g'oyalarni tarkib toptirish, inson manfaatlarini ro'yobga chiqarish, "Avesto"da ta'kidlanganidek inson va jamiyatda ezgu niyat, ezgu fikr hamda ezga amalni tarkib toptirish;

Bunyodkorlik – inson va jamiyatda bunyodkorlik hissi hamda harakatini paydo qilish, davlatning siyosatida bunyodkorlikga olib boruvchi adoltga tayanish, erkin va farovon hayot barpo etish. E'tibor berilsa, O'zbekistonning yangi milliy g'oyasida milliy va umuminsoniy g'oyalar hamda qadriyatlar uyg'un o'z ifodasini topgan. CHunki dunyodagi har bir xalq va mamlakat insonparvarlik, ezgulik hamda bunyodkorlik g'oyalarini birlamchi biladi. Mamlakatimizning

yangi milliy g'oyasi quyidagi bosh g'oya asosida birlashadi: "Milliy tiklanishdan – ilmiy yuksalish sari". Bu bosh g'oyaning mazmuni xalq hayotini, inson faoliyatini va davlat siyosatini milliy manfaatlar asosida yuksaltirishdan iborat.

Dars jarayonida interfaol metodlar, AKT vositalari, loyiha usullari, muammoli vaziyatlar, tadqiqot elementlari qo'llanadi. An'anaviy yondashuvda dars tuzilmasi qat'iy bo'lsa, innovatsion ta'lim moslashuvchan, jarayon davomida o'zgarishi mumkin. Shu sababli innovatsion ta'lim o'quvchida mustaqil fikrlash, muammoni hal qilish, ijtimoiy faollik, axborot bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, an'anaviy ta'lim barqarorlik va izchillikni ta'minlasa, innovatsion ta'lim zamon talabiga mos, kompetensiyaga yo'naltirilgan, moslashuvchan tizimdir. Ikkisi qarama-qarshi emas, aksincha, zamonaviy ta'lim jarayonida ular bir-birini to'ldiradi.

Pedagogikaning tamoyillari ta'lim jarayonining mazmuni va metodlarini belgilovchi asosiy qoidalaridir. Pedagogika fanida bir nechta tamoyillar mavjud bo'lib, ulardan eng asosiylari — ta'limning ilmiyligi, tizimlilik, izchilligi, tarbiya va ta'limning birligi, yosh xususiyatlariga mosligi, ongli va faol o'qitish, ko'rgazmalilik, hayot bilan bog'liqlik va individuallashtirilgan yondashuvdir. Ta'limning ilmiylik tamoyili o'quv materialining zamonaviy ilmiy qarashlarga asoslanishini bildiradi. Izchillik tamoyili mavzularning ketma-ket, oddiydan murakkabga tamoyili asosida o'tishini ta'minlaydi. Onglilik va faollik tamoyili o'quvchilarning o'rganayotgan materialni anglab, faol ishtirok etishi zarurligini bildiradi. Ko'rgazmalilik tamoyili pedagogikaning qadimgi davrlardan beri qo'llanilgan prinsiplaridan bo'lib, boshlang'ich ta'limda ayniqsa muhimdir, chunki o'quvchi abstrakt tafakkurga hali to'liq ega emas. Individuallashtirish tamoyili har bir o'quvchining qobiliyati, bilish sur'ati, temperamentiga mos yondashuvni talab qiladi. Bu tamoyillar har qanday ta'lim modelining ilmiy asosini tashkil etadi.

Ijtimoiy pedagogika kategoriyalari shaxsning jamiyat bilan o'zaro munosabati, ijtimoiy tajribani o'zlashtirishi, moslashuvi va faol ijtimoiy hayotga kirib borishini o'rganadi. Asosiy kategoriyalar — ijtimoiylashuv, ijtimoiy muhit, ijtimoiy faollik, ijtimoiy rollar, ijtimoiy institutlar (oilalar, maktab, mahalla), ijtimoiy tarbiya va ijtimoiy yordamdir. Ijtimoiylashuv — shaxsning ijtimoiy tajribani o'zlashtirish jarayoni bo'lib, unda bola atrof-muhit, oilaviy sharoit, maktab muhitidan turli ta'sirlarni qabul qiladi. Ijtimoiy rol — bola jamoadagi o'rnini, interaktiv munosabatlardagi vazifasini bildiradi. Masalan, sinfda lider bola, ijrochi bola, tashabbuskor bola yoki tinch kuzatuvchi bola bo'lishi mumkin. Ijtimoiy faollik — bolalarning jamoaviy tadbirlar, to'garaklar, loyihalarda ishtiroki orqali shakllanadi. Ijtimoiy tarbiya esa maktab, oilalar, mahalla va boshqa institutlarning o'zaro ta'siri asosida amalga oshadi. Ijtimoiy pedagogikaning ushbu kategoriyalari o'quvchi shaxsining jamiyatga moslashuv jarayonini chuqur tahlil qilishga imkon beradi.

Ijtimoiy pedagogika fani XIX asr oxirida Yevropa davlatlarida, xususan Germaniyada P. Natorp, F. Diesterweg, A. Disterverg kabi pedagoglar asarlarida shakllana boshlagan. Natorp 1899 yilda ijtimoiy pedagogikani mustaqil ilmiy yo'nalish sifatida asoslab bergan va jamiyatning ta'lim jarayoniga ta'siri, bolalar bilan ijtimoiy ishini tashkil etish tamoyillarini ishlab chiqqan. Keyinchalik Rossiyada A. Makarenko bolalar kollektivini tarbiyalash, ijtimoiy mehnat orqali tarbiya tamoyillarini rivojlantirib, ijtimoiy pedagogikaning amaliy asoslarini yaratdi. G'arb mamlakatlarida XX asr davomida ijtimoiy pedagogika ijtimoiy himoya, turli yosh guruhlar bilan ishlash, ijtimoiy xizmat ko'rsatish tizimlari bilan integratsiyalashgan holda rivojlandi. Mustaqillikdan so'ng O'zbekistonda ijtimoiy-pedagogik yondashuv davlat ta'lim siyosatining muhim qismiga aylandi. Maktab, oilalar, mahalla hamkorligi, bolalarning ijtimoiy himoyasi, qiyin tarbiyalanadigan o'quvchilar bilan ishlash, inkluziv ta'lim kabi yo'nalishlarda ijtimoiy pedagogikaning zamonaviy ko'rinishlari shakllandi. Shaxsni o'zini

boshqarish mexanizmlari psixologiyada volitiv jarayonlar, ichki motivlar, o'z-o'zini nazorat qilish, o'zini baholash va o'z-o'zini rag'batlantirish tizimlari orqali izohlanadi. Boshlang'ich sinf yoshidagi o'quvchilar o'zini boshqarishning dastlabki bosqichida bo'ladilar. O'quvchi o'z xatti-harakatini ongli boshqarish, vazifani oxiriga yetkazish, vaqtni rejalashtirish, his-tuyg'ularini nazorat qilish kabi ko'nikmalarga muntazam tarbiya va pedagogik qo'llab-quvvatlash orqali ega bo'ladi. Masalan, o'qituvchi o'quvchilarga "kundalik reja" tuzishni, vazifani kichik bo'laklarga ajratib bajarishni, "3 daqiqalik tinchlanish mashqi" orqali o'zini emosional boshqarishni, mustaqil ishni boshlashdan avval maqsad qo'yishni o'rgatadi. O'zini boshqarish mexanizmlarining shakllanishi V. Vigotskiy ta'lim orqali psixik funksiyalarning rivojlanishi haqidagi nazariyasi bilan uyg'un bo'lib, bola ijtimoiy yordam bilan asta-sekin o'z-o'zini boshqara oladigan subyektga aylanadi.

Ta'lim-tarbiya bola shaxsini ijtimoiylashtirishning eng muhim omilidir. Maktab o'quvchining ijtimoiy tajribani o'rganadigan asosiy maydoni hisoblanadi. Bu jarayonda o'quvchi jamoadagi xulq me'yorlarini, muloqot madaniyatini, o'z fikrini bildirishi, boshqalarni tinglashi, mas'uliyatni bo'lishishi, jamoaviy faoliyatda ishtirok etishi, liderlikni yoki hamkorlikni o'rganadi. Masalan, sinfda guruhli ishlash davomida o'quvchilar bir-birining fikrini qadrlashni, rollarni taqsimlashni, kelishmovchiliklarni murosali hal qilishni o'rganadi. Tadbirlar, to'garaklar, loyihalar, ekskursiyalar o'quvchining ijtimoiy ko'nikmalarini yanada rivojlantiradi. Ta'lim va tarbiya jarayoni uyg'unlashganda bola faqat bilim emas, balki jamiyatda yashash qobiliyatini ham egallaydi. Bu esa ijtimoiy yetuk, mustahkam xarakterga ega shaxsni tarbiyalashning kafolatidir. An'anaviy va innovatsion ta'limning farqlarini amaliy misollar orqali ko'rish yanada aniqroq tasavvur beradi. Masalan, an'anaviy ta'limda "Suvning aylanish jarayoni" mavzusi o'qituvchi tomonidan izohlab beriladi, o'quvchilardan esa eslab qolish talab qilinadi. Innovatsion yondashuvda esa shu mavzuda guruhlarda kichik tajribalar

o'tkaziladi, suv bug'lanishini ko'rsatish, kondensatsiya jarayonini rasmlar asosida aniqlash, natijalarni taqqoslash, kichik loyiha yaratish kabi faoliyatlar tashkil qilinadi. Bu jarayonda bola faqat eslab qolmaydi, balki jarayonni amalda kuzatadi, xulosaga o'zi keladi. Shu sababli innovatsion ta'lim ko'proq amaliy faoliyatga, izlanishga, savol berishga, yangi g'oyalarni sinab ko'rishga asoslanadi. An'anaviy ta'limda "bir to'g'ri javob" mavjud bo'lsa, innovatsion ta'limda bir nechta yechim bo'lishi mumkin. Bu esa o'quvchilarning moslashuvchan fikrlashini kuchaytiradi.

Pedagogikaning tamoyillari amaliyotda qanday ishlashini oddiy sinf misolida ko'rish mumkin. Masalan, "ko'rgazmalilik tamoyili" boshlang'ich sinfda juda kuchli ishlaydi. O'qituvchi sonlarni o'rgatishda oddiy ko'rsatkichlar, kubiklar, qumli soat, kartochkalar, shakllardan foydalanadi. Bu vizual tasvir bola uchun abstrakt tushunchani real shaklga aylantiradi. Shuningdek, "yosh xususiyatlariga moslik tamoyili"ni olsak, 7 yoshli bola 30 daqiqadan ko'proq o'tirishga qiynaladi, shu sababli 10–12 daqiqalik mantiqiy faoliyatdan keyin qisqa tanaffusli vazifalar berish kerak. Bu tamoyillar quruq nazariya emas, balki kunlik dars jarayonida qo'llanadigan haqiqiy qoida hisoblanadi.

Ijtimoiy pedagogikaning kategoriyalari ham amaliy holatlar orqali yanada tushunarli bo'ladi. Masalan, "ijtimoiy rol" tushunchasini olaylik. Har bir sinfda lider o'quvchi bo'ladi, u ko'pincha faol, dadil, guruhda boshqalarni boshqarishga moyil. Yana "vositachi" o'quvchi bo'ladi, ikki tomonni yarashtiradi. "Ijrochi" o'quvchi ko'rsatma bo'lsa bajaradi, lekin mustaqil tashabbus kam ko'rsatadi. "Kuzatuvchi" o'quvchi esa jim, lekin hamma narsani sinchiklab kuzatib boradi. O'qituvchining vazifasi — bu rollar taqsimotini to'g'ri boshqarish, bir rolning ortiqcha kuchayishiga yoki boshqa rolning mutlaqo so'nib qolishiga yo'l qo'ymaslikdir. Aks holda sinfdagi ijtimoiy muvozanat buziladi. Masalan, doimo lider bo'lgan bola boshqalarga fikr bildirish imkonini bermasligi mumkin. Shuning uchun o'qituvchi topshiriqlarni taqsimlashda "Bugun sardor —

Kamron, ertaga sardor — Madina” kabi adolatli almashuvni yo’lga qo’yadi. Bu ijtimoiy rolni boshqarishning amaliy mexanizmidur.

Ijtimoiy pedagogikaning “ijtimoiylashuv” kategoriyasi bo’yicha amaliy misol sifatida shuni aytish mumkinki, 1-sinfga yangi kirgan bola ko’pincha sinfga moslashish jarayonini 2–3 oy davomida bosqichma-bosqich o’tadi. Dastlab u o’zini chetga olishga moyil bo’ladi, notanish makon, yangi tartib, yangi talablar unga psixologik bosim beradi. Shunday paytda o’qituvchi kichik guruhlarda ishlashni yo’lga qo’yib, sinfdagi faol bolalarni “moslashtiruvchi sherik” sifatida tanlaydi. Masalan, o’qituvchi “Bekzod, sen bugun Azizbekka yordamchisan” deb topshiriq berishi mumkin. Shu tarzda bola ijtimoiylashuv jarayoniga asta-sekin kirib boradi. Shaxsni o’zini boshqarish mexanizmlarining amaliy ishlashi ham juda muhim. Masalan, o’quvchilar mustaqil ish bajarishda ko’pincha vaqtni noto’g’ri taqsimlaydi: 10 daqiqalik topshiriqqa 25 daqiqa ketkazadi yoki vazifani boshlashdan oldin nima qilishini bilmay qoladi. O’qituvchi bu muammoni hal qilish uchun “bosqichlab bajarish” usulidan foydalanishi mumkin. Masalan, “Birinchi bosqich — rasmlarni ajratamiz. Ikkinchi bosqich — matnni o’qiymiz. Uchinchi bosqich — javobni tanlaymiz” kabi. Bola har bir bosqichni tamomlagan sari o’zini boshqara olishi kuchayadi. Bu jarayon V. Vigotskiy aytgan “yaqin rivojlanish zonasi” tamoyiliga to’g’ri keladi: bola katta yordam bilan boshlaydi, keyin asta-sekin mustaqil bajarishga o’tadi.

Ta’lim va tarbiya o’quvchini ijtimoiylashtirish omili sifatida qanday ishlashini “sinf loyihalari” misolida ko’rish mumkin. Masalan, “Tabiatni asraymiz” loyihasida o’quvchilar guruhlariga bo’linib, daraxt haqida plakat chizish, chiqindilarni saralash haqida video olish, maktab hovlisini tozalash kabi kichik amaliy ishlar bajaradi. Bunda bolalar nafaqat bilim oladi, balki jamoaviy mehnatni, mas’uliyatni, o’z hissasini qo’shishni o’rganadi. Bu ijtimoiylashuvning eng kuchli shakllaridan biridir. Yoki “Sinf sud majlisi” o’yinini olaylik: o’quvchilar turli rollarni bajarib, adolat, mas’uliyat, qonuniylik, o’z

fikrini ayta olishni o'rganadi. Bunday faoliyatlar bolani ijtimoiy hayotga tayyorlaydi.

Ijtimoiy pedagogikaning amaliy mexanizmlariga mahalla, oila va maktab hamkorligi ham kiradi. Masalan, ota-onalar ishtirokidagi kichik musobaqalar, "Ochiq eshiklar kuni", ota-onalar bilan uchrashuvlar bolalarning ijtimoiy rivojida muhim rol o'ynaydi. Ota-onalar dars jarayonida ishtirok etganda bola o'zidagi fazilatlarni ko'rsatishga intiladi, bu esa uning o'z-o'zini boshqarish qobiliyatini kuchaytiradi. Oila, maktab va mahalla bir xil talablarga ega bo'lsa, bola ijtimoiylashuvi barqaror shakllanadi.

Innovatsion ta'limning ijtimoiy pedagogika bilan bog'lanishiga yana bir misol — "peer-learning" (o'quvchi-o'quvchidan o'rganish) usulidir. Masalan, matematikada kuchli o'quvchi boshqa o'quvchiga misolni tushuntirib beradi. Bu o'quvchini ham ijtimoiylashtiradi, ham bilimni mustahkamlaydi, ham o'zini boshqarish qobiliyatini oshiradi. An'anaviy ta'limda bunday holatlar kam bo'ladi, chunki o'qituvchi asosiy manba sanaladi. Innovatsion ta'limda esa o'quvchi ham bilim manbai sifatida qaraladi.

Natijada, innovatsion ta'lim va ijtimoiy pedagogika o'quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydi. O'quvchi o'zi izlaydigan, o'zi fikr yuritadigan, jamiyatda teng fikrli sifatida ishtirok etadigan shaxsga aylanadi. An'anaviy ta'lim bu jarayonni to'liq ta'minlamagan bo'lsa, zamonaviy metodlar bola rivojlanishining tabiiy qonuniyatlariga mos keladi.

Olimlar ta'lim jarayonidagi innovatsiyalarni samarali tatbiq etish uchun, pedagoglar va o'qituvchilarni yangi metodologik va psixologik yondashuvlar bilan tanishtirishni ta'kidlamodalar. Masalan, *Vygotskiy* va *Piaget* kabi psixologlarning asarlari, o'quvchilarning kognitiv rivojlanishini va ularning ta'limdagi o'rganish jarayonini boshqarishni o'rgatishga yordam beradi. Shuningdek, o'qituvchilarni psixologik tayyorgarlikdan o'tkazish, yangiliklarni qabul qilish va pedagogik jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun muhim omil hisoblanadi. Bu jarayon, ayniqsa,

yangiliklarni joriy qilishda psixologik qarshiliklarni yengishga yordam beradi va o'qituvchilarni o'z faoliyatida yangiliklarni tatbiq etishga tayyorlaydi.

Globalashuv jarayonida o'qituvchilarning psixologik tayyorgarligi, o'zaro munosabatlar va kommunikatsiya malakalarini rivojlantirishga yordam beradi. Shunday qilib, o'qituvchilar yangi pedagogik metodlarni qo'llashda, global ta'lim tendensiyalarini tushunib, pedagogik faoliyatlarini shu asosda tashkil etishga qodir bo'lishadi. Raqamli platformalarda ta'limning kengayishi, o'qituvchilarga yangi texnologiyalarni ishlatish, interaktiv va masofaviy ta'limda samarali ishlash imkoniyatini beradi.

Refleksiv yondashuv: ta'limning muammolarini hal etishda innovatsiya

Refleksiv yondashuvning ta'lim tizimiga kiritilishi, nafaqat o'qituvchilarning o'z faoliyatini tahlil qilishga, balki ularning o'zlarini pedagogik jarayonda qayta shakllantirishga ham yordam beradi. Bu jarayonda o'qituvchi faqat ta'lim jarayonining bir ishtirokchisi bo'lib qolmaydi, balki uni yaratishda faol ishtirok etadi. Pedagogik refleksiya, o'qituvchining o'z faoliyatini, tajribasini va o'qituvchilarning o'rganish jarayonini qayta ko'rib chiqishiga imkon yaratadi. Bu jarayon o'qituvchining yangiliklarni qabul qilishdagi psixologik qarshiliklarini engishga yordam beradi va o'qituvchilarning bilim darajasini yanada yuqori qilishga xizmat qiladi.

Mezirowning transformatsion o'rganish nazariyasi, o'qituvchining o'z tajribasini o'rganishi va uni yangiliklarga nisbatan qayta ko'rib chiqishi zarurligini ta'kidlaydi. Ta'lim jarayonida yangiliklarni o'rganish va tatbiq etish, o'qituvchilarning ilg'or pedagogik yondashuvlarga o'tishiga imkon beradi. Bunday refleksiv yondashuvlar, o'qituvchilarga o'qituvchilarning o'rganish jarayonini kuzatish, tahlil qilish va kerakli o'zgarishlarni amalga oshirishda yordam beradi. Innovatsion pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish jarayonida o'qituvchining fikrlash tizimi va metodikasi o'zgaradi, bu esa ta'lim jarayonini yanada samarali qiladi.

Raqamli ta'lim va innovatsion texnologiyalar

Raqamli ta'lim, ayniqsa, globallashuv jarayonlarining tezlashishi va yangi texnologiyalarni tatbiq etishning zarurligi sharoitida o'qituvchilarga yangi imkoniyatlar yaratadi. Raqamli platformalar, masofaviy ta'lim tizimlari, o'quvchilar va o'qituvchilar uchun yangi bilim olish va ta'limni takomillashtirish imkoniyatini yaratadi. *Khan Academy* va *Coursera* kabi onlayn platformalar, o'quvchilarga o'z vaqtida va erkinlikda ta'lim olish imkonini beradi. Bu shuningdek, o'qituvchilarga darslarni shaxsiylashtirish va o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirish imkoniyatini yaratadi.

Globallashuv jarayonida ta'limning raqamli shakllari, o'qituvchilarga o'quv jarayonini ancha interaktiv qilish imkoniyatini beradi. Masalan, raqamli vositalar yordamida o'qituvchilar o'z darslarini turli formatlarda taqdim etishi mumkin: videolar, onlayn testlar, simulyatsiyalar va boshqalar. Bunday yondashuv o'quvchilarni nafaqat o'rganishga, balki o'z bilimlarini amaliyotda qo'llashga undaydi. Raqamli ta'limni rivojlantirish o'quvchilarning global dunyoga moslashishlariga va ularga kerakli raqamli ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Hozirgi zamon O'zbekiston ta'lim tizimida milliy tarbiyaning mazmuni va mohiyati yangi milliy g'oyaga asoslanishi bilan xarakterlanadi.

Milliy tarbiya umumpedagogika qonuniyatlariga asoslangan quyidagi omillarga tayanadi:

- tarbiyaning maqbul va samarali metodlariga;
- tarbiyaning tajribadan o'tgan va zamonaviy texnologiyalariga;
- tarbiyaning individual uslublariga.

Bunday yondashuv milliy tarbiyaning boshqa tarbiya turlaridan farqlantirib turadi. SHuni ta'kidlash lozimki, milliy tarbiyada quyidagi tamoyillar ustuvor hisoblanadi:

- imkon qadar pedagogik jazo turlaridan chekinish;
- tarbiyalanganlik darajasini rag'batlantirish;
- tarbiya jarayonini jamoaviy amalga oshirish;

- tarbiyaga oid eng so'nggi yutuqlarga tayanish; Bu tamoyillar milliy tarbiyani kutilgan darajada amalga oshirish imkonini beradi. Bularning barchasi milliy tarbiyaning o'ziga xos mazmun va mohiyatga ega bo'lishini ta'minlaydi. Boshlang'ich ta'limda milliy tarbiya asoslari. Boshlang'ich ta'limdagi milliy tarbiya jarayoni umumiy milliy tarbiya jarayonining tarkibiy qismi hisoblanadi. Shu jihatdan boshlang'ich ta'limda milliy tarbiyani tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilar bilan belgilanadi:

- boshlang'ich sinf o'quvchilariga (7-11 yoshli shaxslarga) dastlabki bosqichda milliy tarbiya berish;

- boshlang'ich sinf o'quvchilarining milliy ruhi, milliy ongi va milliy axloqini milliy g'oyaning Insonparvarlik, Ezgulik hamda Bunyodkorlik g'oyalari asosida shakllantirish;- boshlang'ich sinf o'quvchilarini dastlabki bosqichda milliy, ma'naviy va umuminsoniy qadriyatlar bilan tanishtirish;- boshlang'ich sinf o'quvchilarini keyingi bosqichda amalga oshiriladigan milliy tarbiya jarayoniga tayyorlash. Mazkur xususiyatlar boshlang'ich ta'limda milliy tarbiyaning asoslari negizini tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev "Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik – milliy g'oyamizning poydevoridir" kitobida milliy g'oyaga asoslangan milliy tarbiyaning quyidagi asoslarini ta'kidlab ko'rsatadi:

1) fikr tarbiyasi;

2) milliy qadriyatlar tarbiyasi;

3) umuminsoniy qadriyatlar tarbiyasi. Bu metodologiya boshlang'ich ta'limda milliy tarbiyani amalga oshirish asoslarini tashkil etadi. Unga ko'ra, milliy tarbiya quyidagi asoslarda amalga oshiriladi:- boshlang'ich sinf o'quvchilarini mustaqil fikrlash ko'nikmasini shakllantirish, bunda milliy g'oyamizning Ezgulik g'oyasi va uning exgu niyat, ezgu fikr hamda ezgu amal tamoyillariga asoslaniladi;- boshlang'ich sinf o'quvchilarini milliy qadriyatlar asosida voyaga yetkazish, unda milliy g'oyamizning Insonparvarlik g'oyasi va uning insonni qadrlash, insonni tushunish hamda insonga

yordam berish tamoyillariga tayaniladi;- boshlang'ich sinf o'quvchilarini milliy qadriyatlar ruhida rivojlantirish, bunda milliy g'oyamizning Bunyodkorlik g'oyasi va uning mehnatsevarlik, tashabbuskorlik hamda bag'rikenglik tamoyillariga suyaniladi. E'tibor berilsa, boshlang'ich ta'limda milliy tarbiyaning o'ziga xos asoslari mavjud. bir Milliy g'oyaga asoslangan boshlang'ich ta'limda tarbiya jarayonini amalga oshirish necha muhitlarga tayanadi. Bunday muhitning asosiylari quyidagilardan iborat:

1) mikro muhit (ta'lim maskani va oila);

2) mezo muhit (turli to'garaklar va mahalla);

3) makro muhit (o'quvchilarning yirik guruhlar va jamoatchilik joylari). Bu muhitlarning boshlang'ich sinf o'quvchilarini milliy tarbiyalashda muhim o'rni bor. Jumladan, mikro muhitda milliy tarbiya jarayoni nazariy – amaliy jihatdan amalga oshiriladi; mezo muhitda mazkur toifa o'quvchilarini milliy tarbiyalash ijtimoiy va yo'naltirish jihatidan amalga oshiriladi; makro muhitda ushbu toifa o'quvchilarini milliy tarbiyalash odatlantirish va ko'niktirish jihatdan amalga oshiriladi. SHu sabali boshlang'ich sinf o'quvchilarini milliy tarbiyalashda mazkur muhitlarning o'rni beqiyosdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini milliy g'oya asosida milliy tarbiyalashda vositalar muhim o'rin tutadi. Bunday vositalarning asosiylari quyidagilardan iborat:- tarbiyaning ahamiyatini tushuntirish;- ezgu axloq qoidalari va fazilatlariga ko'niktirish;- ijtimoiy faollik va amaliy natijadorlikga yo'naltirish. Mazkur vositalardan oqilona foyddalanish taqoza etiladi. Boshlang'ich ta'limda milliy tarbiyaning samaradorligi. Boshlang'ich ta'limda milliy g'oyaga asoslangan milliy tarbiya samaradorligiga erishish muhim hisoblanadi. Buning uchun quyidagilar milliy tarbiyani amalga oshiruvchi mas'ullar sifatida belgilanadi.

1) Sinf rahbari: milliy tarbiyani tashkil etish, uning uchun shart-sharoitlar yaratish va milliy tarbiya jarayonini nazorat qilib boruvchi mas'ul;

2) “Tarbiya” fani o‘qituvchisi: o‘quvchilarni milliy tarbiyalash, ularda milliy g‘oyaning asosiy tushuncha va tamoyillarini tarkib toptirish, o‘quvchilarni milliy ruhda voyaga yetkazish uchun mas’ul;

3) O‘qituvchilar guruhi: o‘z fanlarining asoslarini milliy g‘oya asosida tushuntirish, o‘quvchilarni milliy tarbiyalashda yordam berish va o‘quvchilar bilan individual ishlash uchun mas’ul;

4) Maktab psixologi: o‘quvchilarda milliy ruhni shakllantirish, ularning ongida milliy g‘oyaning tarkib topirishi va o‘quvchilarda milliy fazilatlarining shakllanib borishini kuzatib borish uchun mas’ul;

5) Maktab jamoasi: o‘quvchilarni milliy tarbiyalash sharoitlarini yaratish, milliy tarbiyaga oid muammolarni jamoaviy hal qilib borish va milliy tarbiya samarasini baholovchi mas’ul. Mazkur mas’ullar tizimi boshlang‘ich ta’limda milliy tarbiyaning samaradorligini ta’minlovchi mas’ullardir. Boshlang‘ich ta’limda milliy tarbiya samaradorligi quyidagi indikatorlar asosida baholanadi:- o‘quvchilar shaxsining insoniy talablar asosida shakllanayotganligi; - o‘quvchilar guruhida o‘zaro ahillik va totuvlikning mavjudligi;- tarbiyasi og‘ir o‘quvchilar miqdorining kamligi;-o‘quvchilararo pedagogik konfliktlarning pastligi;-o‘quvchilarning ijtimoiyligi. Bu indikatorlar asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining milliy tarbiyalanganlik darajasi choraklik, yillik va yakuniy bosqichlarda baholanib boradi. Uning nazorati Sinf rahbari tomonidan amalga oshiriladi. Boshlang‘ich ta’limda milliy tarbiyaning samaradorligi masalasi metodologik jihatdan to‘liq ishlab chiqilgan emas. SHu sababli bu borada fundamental, nazariy, amaliy va innovatsion tatqiqotlar majmuini amalga oshirish taqoza etiladi.

4-mavzu bo‘yicha savol va topshiriqlar:

1. An’anaviy va innovatsion ta’limning mazmuniy farqlarini taqqoslab bering va har biriga amaliy misol keltiring.
2. Pedagogikaning asosiy tamoyillari qaysilar va ular boshlang‘ich ta’lim mashg‘ulotlarida qanday amalda namoyon bo‘ladi?

3. Ijtimoiy pedagogikaning asosiy kategoriyalari mazmunini tushuntiring va ularning o'quvchi ijtimoiylashuvidagi o'rniga misollar keltiring.

4. Shaxsni o'zini boshqarish mexanizmlarining boshlang'ich ta'limdagi ko'rinishlarini amaliy vaziyat asosida izohlang.

5. Ta'lim-tarbiya jarayonining o'quvchi shaxsini ijtimoiylashtirish omili sifatidagi rolini tushuntiring va maktab amaliyotidan ikki misol keltiring.

5-mavzu: Boshlang'ich talim fanlarini uqitishda innovatsion yondashuv. Innovatsion ta'lim muxitini yaratish. Alifbe, ona tili, o'qish, matematika, tarbiya fanlarini o'qitishda innovatsion yondashuv.

Innovatsion ta'lim yondashuvining samaradorligi ko'plab xalqaro tadqiqotlar bilan tasdiqlangan. Masalan, UNESCOning boshlang'ich ta'lim bo'yicha 2022-yilgi hisobotida aytilishicha, AKTga asoslangan o'qitish, loyihaviy yondashuv, o'yinlashtirilgan topshiriqlar o'quvchilarning o'qish savodxonligi va matematik savodxonligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, PISA tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, faol metodlardan foydalanadigan ta'lim tizimlarida o'quvchilar matnni chuqur tushunish, mantiqiy fikrlash va muammo yechish ko'nikmalarida yuqori natija ko'rsatadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixofiziologik xususiyatlari innovatsion ta'limni joriy qilishni yanada zarur qiladi, chunki 7–10 yosh oralig'ida bolalarda tasavvur kuchli, amaliy harakatga qiziqish yuqori, muloqotga ochiqlik kuchli bo'ladi. Shuning uchun interfaol o'yinlar, ko'rgazmali-texnologik vositalar, raqamli topshiriqlar bolalarning tabiiy rivojlanish qonuniyatlariga mos keladi.

Boshlang'ich ta'lim fanlari bo'yicha innovatsion metodlarning qo'llanilishi aniq amaliy holatlar orqali yanada ravshanlashadi. Masalan, Alifbe darsida "harf yasash markazi" tashkil qilish orqali bolalar plastilin, yog'och bo'laklari, qum taxtachasi yordamida

harflarni hosil qiladi, bu esa grafomotorik ko'nikmalarni mustahkamlaydi. Bu usul Rossiya boshlang'ich ta'lim metodikasida "sensor-motor integratsiya" deb yuritiladi. Bunday mashg'ulotlar o'qish va yozishga tayyorlikni oshiradi. Yoki "ovozli kartochkalar" yordamida tovushni tez aniqlash, bo'g'in hosil qilish, harfni shakl bilan bog'lash osonlashadi. Maktab tajribalarida bunday kartochkalar o'quvchilarning bo'g'inlab o'qish tezligini qisqa muddatda 20–25 foizga oshirganligi qayd etilgan.

O'qish darslarida innovatsion metodlardan biri — "multimodal o'qish". Bunda matn nafaqat o'qiladi, balki audio variant tinglanadi, rasm ko'riladi, mazmun bo'yicha kichik komiks yaratiladi, keyin o'quvchilar o'zlashtirilgan ma'lumotni dramatizatsiya orqali qayta yaratadi. Bu metod Kembrij universitetining "Active Reading Approach" tizimiga asoslangan bo'lib, boshlang'ich yoshdagi bolalarda matnni tushunish darajasini oshirishga qaratilgan. Masalan, "Tulki va uzum" masali o'qilganda o'quvchilar voqeani sahna ko'rinishida namoyish qiladi, muallif g'oyasini talqin qiladi, voqeadagi qahramonlarga xarakteristika berishadi. Bu esa tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi. Matematika darslarida innovatsion yondashuvning eng samarali variantlaridan biri — "konstruktiv matematika" bo'lib, unda misollar real predmetlardan foylanib tushuntiriladi. Masalan, yig'indi va ayirma amallari Lego konstruktordan foydalanib bajariladi: har bir kub bir birlikni ifodalaydi va o'quvchi misolni manipulyativ usulda yechadi. Geometriya bo'yicha "shakllar markazi" tashkil qilinsa, bolalar turli shakllardan foydalanib uy, ko'prik, minoralar yasaydi, bu esa shakl xususiyatlarini chuqur anglashga yordam beradi. Raqamli matematika o'yinlari — "Prodigy", "Kahoot", "Matific" kabi dasturlar ham o'quvchilarning matematik faoliyatini jonlantiradi, raqobat asosida motivatsiya hosil qiladi. Tarbiya darslarida innovatsion yondashuvning asosiy mazmuni — real hayotiy vaziyatlarni modellashtirish. Masalan, "Qiyin vaziyatdan chiqish" mavzusida o'quvchilarga aynan maktab hayotidan olingan holatlar beriladi:

sinfdoşlar o'rtasidagi kelishmovchilik, navbat masalasi, yordam berish, navbatchilik vazifasi kabi. Har bir guruh vaziyatni hal qilish bo'yicha taklif beradi va o'z qarorini asoslaydi. Bu usul orqali o'quvchilar ijtimoiy qaror qabul qilishni, boshqalarning his-tuyg'usini tushunishni, o'z fikrini madaniyatli ifodalashni o'rganadi. Tarbiya darslarida "emotsional kartochkalar" ham juda samarali: o'quvchi dars boshida o'z kayfiyatini kartochka orqali bildiradi, dars oxirida esa qaysi hissiyotga o'tgani haqida izoh beradi. Bu uslub AQSh boshlang'ich maktablarida SEL (Social Emotional Learning) dasturi orqali qo'llaniladi.

Innovatsion ta'lim muhiti yaratishda o'qituvchining kasbiy mahorati hal qiluvchi omil bo'lib, darsni rejalashtirishda "5 bosqichli innovatsion model"dan foydalanish tavsiya etiladi: muammo yaratish, izlanish faoliyati, amaliy tajriba, taqqoslash va umumlashtirish, refleksiya. Masalan, matematika darsida muammo sifatida "Sinfga nechta ruchka kerak?" savoli qo'yiladi, o'quvchilar guruh bo'lib sanash, jamlash, taqqoslash qiladi, keyin ular xulosaga keladi va dars oxirida nima o'rganganini aytadi. Bu model boshlang'ich o'quvchilarning e'tiborini faollashtiradi, mavzu mazmunini chuqurroq anglashga yordam beradi. Yana bir aniq fakt: Singapur boshlang'ich ta'lim standartlarida har bir darsda "tadqiqot elementi" bo'lishi shart qilib qo'yilgan. Bu yondashuvni o'zbek boshlang'ich ta'limiga moslashtirish uchun kichik tajribalar, qiyoslash, amaliy vazifalar, mini-loyihalar qo'llanadi. Masalan, 1-sinfda "suv qayerga ketadi?" mavzusida bug'lanish tajribasi, 2-sinfda "qaysi buyum sho'kadi, qaysi buyum suzadi?" tajribasi, 3-sinfda "shaklning yuzasi qanchalik katta?" mavzusida qog'ozlar bilan amaliy ishlash kabi tajribalar tashkil etiladi. Innovatsion o'qitishning o'ziga xos xususiyatlaridan biri baholashning yangicha yondashuvidir. An'anaviy yondashuvda faqat natija baholansa, innovatsion yondashuvda jarayonning o'zi ham baholanadi. "O'sish varaqalari", "muvaffaqiyat kartalari", "o'zimni baholayman", "guruh bahosi", "portfel baholash" kabi metodlar o'quvchining o'z-o'zini nazorat

qilish, yutug'ini ko'ra olish, xatodan to'g'ri xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu o'quvchini faqat natijaga emas, balki o'z ustida ishlashga yo'naltiradi.

5-mavzu yakunlari bo'yicha savol va topshiriqlar

1. Innovatsion ta'lim yondashuvining an'anaviy ta'limdan asosiy farqlari nimalardan iborat? Real dars jarayoni misolida izohlang.
2. Boshlang'ich ta'limda innovatsion ta'lim muhiti qanday tashkil etiladi va uning tarkibiy elementlariga nimalar kiradi?
3. Alifbe va savod o'rgatish darslarida innovatsion yondashuvning samarali metodlariga misollar keltiring.
4. Matematika va o'qish fanlarida o'quvchilarni faol ishtirokchi sifatida jalb qiluvchi innovatsion texnologiyalar qaysilar?
5. Tarbiya fanida real hayotiy vaziyatlarni modellashtirish nima uchun muhim va bu usulning o'quvchi shaxsiga ta'sirini tushuntiring.

6-mavzu: Masofaviy talimda innovatsiyaning roli.

Yaponiyada ta'lim tizimi. Janubiy Koreyada ta'lim tizimi. Fransiya ta'lim tizimi. Germaniyada ta'lim tizimi. O'zbekiston ta'lim tizimi va hamkorlik yo'nalishlari.

Masofaviy ta'lim zamonaviy ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylandi va innovatsiyalar bilan uzviy bog'liq holda rivojlanmoqda. Masofaviy o'qitish jarayonida raqamli platformalar, onlayn baholash, video darslar, virtual laboratoriyalar, sun'iy intellektga asoslangan ta'lim dasturlari keng qo'llanilmoqda. Dunyoning ko'plab davlatlarida masofaviy ta'lim nafaqat pandemiya davrida, balki kundalik ta'limning to'ldiruvchi tizimi sifatida joriy etilgan. Innovatsion masofaviy ta'lim modeli vaqt va makon chegarasini bartaraf etgani, o'quvchining o'z tempida o'rganishiga imkon bergani, o'qituvchi uchun monitoring va individual yondashuv imkoniyatini oshirgani bilan ahamiyatlidir. Masalan, videodarslar orqali o'qituvchi

materialni bir necha marta takrorlashsiz samarali yetkazishi, o'quvchi esa istalgan vaqtda qayta ko'rib chiqish imkoniga ega bo'ladi. Bunda LearningApps, Google Classroom, Zoom, Moodle, Khan Academy kabi platformalardan foydalanish masofaviy ta'limning o'zagini tashkil qiladi.

Yaponiya ta'lim tizimida innovatsiyalar mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida qaraladi. Ta'lim 1868-yildagi Meydzi islohotlaridan boshlab jamiyatni modernizatsiya qilishning bosh vositasi sifatida rivojlantirildi va bugungi kunda ham bu yondashuv o'z kuchini yo'qotgani yo'q. Yapon maktablari innovatsiyani faqat texnik vositalarga emas, balki dars jarayonining barcha bosqichlariga tatbiq etadi. Raqamli darsliklar, elektron kundaliklar, sensorli panellar, virtual tajribalar va robototexnika boshlang'ich sinflardan boshlab o'quv jarayoniga singdirilgan. Davlat "GIGA School Program" orqali har bir o'quvchini planshet va yuqori tezlikdagi internet bilan ta'minlashni maqsad qilgan bo'lib, bu o'quv jarayonida individual yondashuvning kuchayishiga olib kelgan. Innovatsiyaning muhim jihati — o'qituvchiga bog'liq bo'lgan ta'lim sifatini mexanizatsiya qilish emas, balki o'qituvchining samaradorligini oshirishdir. Masalan, darsliklar muntazam ravishda yangilanadi, o'quv jarayonidagi har bir o'zgarish 10 yillik dastur qayta ko'rib chiqilganidan so'ng amaliyotga tatbiq qilinadi. Yaponiyada robototexnika, dasturlash, STEAM, media savodxonlik kabi yo'nalishlar 1–6-sinflarning majburiy fanlariga aylangan, bu esa o'quvchilarning mantiqiy fikrlashi, ijodkorligi va yechim topish ko'nikmalarini erta rivojlantiradi. Innovatsion yondashuvlar maktablarning kundalik hayotida ham namoyon bo'ladi — jamoaviy mehnat, tozalik, tartib, jamoaviy mas'uliyat kabi qadriyatlar o'quvchilarning ijtimoiy kompetensiyalarini mustahkamlaydi. Yaponiyada innovatsiyaning yana bir muhim jihati — ta'lim, ishlab chiqarish va texnologiya o'rtasidagi kuchli integratsiya bo'lib, texnik kollejlari, ixtisos maktablar, qisqa muddatli o'quv kurslari sanoatning

real ehtiyojlariga moslashgan. O'qituvchilarni tayyorlash tizimi ham innovatsion modelga asoslanadi: pedagoglar amaliy mashg'ulotlar, raqamli ta'lim texnologiyalari, sinf boshqaruvi va interfaol metodlar bo'yicha muntazam malaka oshiradilar. Natijada Yaponiya ta'limida innovatsiya faqat texnologiya emas, balki tizimli yondashuv, aniq maqsad, yuqori intizom va o'quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi muhit sifatida namoyon bo'lmoqda.

Janubiy Koreya ta'lim tizimi jahonning eng innovatsion va texnologik rivojlangan modellaridan biri bo'lib, mamlakatning iqtisodiy "koreys mo'jizasi" aynan uzluksiz innovatsiyaga tayangan ta'lim siyosati natijasidir. Ta'lim tizimi AKTni chuqur integratsiya qilgan bo'lib, raqamli darsliklar, elektron baholash, virtual laboratoriyalar, sun'iy intellektga asoslangan onlayn nazorat platformalari (EBS – Educational Broadcasting System) boshlang'ich bosqichdan boshlab qo'llaniladi. Mamlakatda "raqamli sinf" tamoyili amalda joriy qilingan bo'lib, har bir o'quvchi planshet yoki noutbukdan foydalanadi, barcha fanlar bo'yicha kontent elektron shaklda yaratiladi. Innovatsiyaning asosiy ustuni — STEM va STEAM ta'limidir: robototexnika, dasturlash, muammoli vaziyatga asoslangan loyiha ishlari 5–6 yoshdan o'rgatiladi. Koreyaning o'quv jarayonida o'yinlashtirish, animatsiyalangan videodarslar, virtual qahramonlar bilan muloqot qilish kabi motivatsion texnologiyalar keng qo'llaniladi. O'qituvchilarning o'zi ham innovatsiyaning markazida turadi: pedagoglarga doimiy raqamli kompetensiya treninglari, yangi metodlarni sinovdan o'tkazish uchun grantlar va universitetlar bilan hamkorlik dasturlari taqdim etiladi. Talab yuqoriligi sababli maktablar ilmiy-ijodiy maktablar, sport akademiyalari va texnologiya maktablarini rivojlantirib, iste'dodlarni erta aniqlashni yo'lga qo'ygan. Ta'limga ajratiladigan davlat mablag'ining 24 foizdan ortig'i innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlashga yo'naltiriladi, shuningdek, ta'limiy soliq amaliyoti orqali har bir ishlab chiqaruvchi o'z foydasining bir qismini ta'lim tizimini

modernizatsiya qilishga sarflaydi. Natijada Koreya dunyoda raqamli o'qitish, onlayn ta'lim platformalari, STEM ta'limi va o'quvchi motivatsiyasini oshiruvchi innovatsion modellar bo'yicha etakchi o'rinlardan birini egallagan.

Germaniya ta'lim tizimida innovatsiya mamlakatning iqtisodiy kuchi va texnologik salohiyatini ta'minlovchi eng muhim omillardan biridir. Ta'lim federal tuzilma asosida boshqarilgani uchun har bir federal yer o'zining ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojidan kelib chiqib innovatsion yangiliklarni ta'limga tatbiq etadi, biroq umumiy standartlar yagona milliy tizimni shakllantiradi. Maktablar raqamli o'quv muhitini joriy etish bo'yicha "DigitalPakt Schule" dasturi asosida kompyuterlar, planshetlar, interfaol doskalar va yuqori tezlikdagi internet bilan ta'minlanmoqda, bu esa o'qitishning zamonaviy shakllarini qo'llash imkonini kengaytirgan. Germaniya innovatsiyasining eng kuchli ko'rinishi — ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasiga asoslangan "Dual tizim" bo'lib, unda o'quvchi nazariy bilimni maktabda, amaliy ko'nikmani bevosita korxonada egallaydi. Bu model dunyodagi eng samarali kasbiy ta'lim tizimlaridan biri sifatida tan olingan va mehnat bozorida yoshlar ishsizligining keskin past bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Raqamli baholash tizimlari, kompetensiyaga asoslangan o'quv dasturlari, fanlar bo'yicha modul yondashuvi, o'yinlashtirilgan o'qitish va virtual laboratoriyalar Germaniya maktablarining asosiy yangiliklari qatoriga kiradi. Inkluziv ta'lim tizimi ham innovatsiyaga asoslanib rivojlangan bo'lib, maxsus ehtiyojli o'quvchilar uchun moslashtirilgan elektron platformalar, qo'shimcha yordamchi texnologiyalar va individual o'qitish rejalaridan foydalaniladi. O'qituvchilarni tayyorlash va qayta tayyorlash ham innovatsiyaning ajralmas qismi bo'lib, pedagoglar muntazam ravishda zamonaviy metodlar, AKT vositalari va o'quv jarayonini boshqarish bo'yicha treninglarda qatnashadi. Ta'limning barcha bosqichlarida innovatsiyalarning mavjudligi Germaniyaga yuqori malakali kadrlar tayyorlash, ilm-fan va sanoatni uyg'un rivojlantirish, zamonaviy raqamli jamiyat qurish imkonini bermogda.

Fransiya ta'lim tizimida innovatsiyaning eng muhim jihatlaridan biri – ta'limni bosqichma-bosqich, “tsikl”lar asosida tashkil qilish va shu orqali o'quvchi shaxsini uzluksiz rivojlantirishga yo'naltirilganligidir. Maktabgacha bosqichdayoq “onalar maktabi” modeli orqali bolani maktab muhitiga yaqin sharoitda tarbiyalash, 2 yoshdan 6 yoshgacha tabaqalashtirilgan guruhlarda ishlash, 5–6 yoshli barcha bolalarni maktabga tayyorlov dasturiga 100 foiz qamrab olish – bu ham pedagogik, ham ijtimoiy innovatsiya bo'lib, keyingi bosqichlardagi o'qish sifatiga kuchli ta'sir qiladi. Boshlang'ich maktabda o'quv jarayonini uch bosqichga (tayyorlov, elementar, chuqurlashtirish) bo'lib, har bir predmet bo'yicha bosqichma-bosqich aniq talablarni belgilash, o'qish, yozuv, og'zaki nutq va matematika uchun alohida darajali ko'rsatkichlar qo'yilishi – o'quvchini “oddiy savodxon” emas, balki mustaqil fikrlaydigan, matn bilan erkin ishlaydigan shaxs sifatida shakllantirishga qaratilgan. Grajdanklik ta'limining darslarga integratsiya qilingani ham innovatsion yondashuv bo'lib, o'quvchilarni faqat nazariy bilim bilan emas, balki real ijtimoiy hayot – shahar kengashi, saylov jarayonlari, fuqarolik huquq va burchlari, ma'muriy tuzilma bilan tanishtirish orqali faol fuqarolik pozitsiyasini tarbiyalaydi. Boshlang'ich bosqichda musiqa, tasviriy san'at va sportni bir butun “nafosat ta'limi” sifatida ko'rish, o'quvchidan hech bo'lmasa bitta cholg'u asbobini chala olishni, tasvir yaratish, rang tanlash, jamoaviy sport o'yinlarida ishtirok etishni talab qilish ham ta'limning keng qamrovli innovatsion modelini ko'rsatadi. Yana bir muhim yangilik – o'qituvchiga o'quv dasturi mazmunini moslashtirish, dars jadvalini modullashtirish, bolalarni qobiliyat va qiziqishiga qarab tabaqalashtirish huquqining berilishi; bu o'qituvchini ijodkor subyekt sifatida ko'rish va individual ta'lim trayektoriyalarini tashkil etish imkonini beradi. O'qituvchi, maktab va ota-ona o'rtasidagi “o'quvchi tabeli” va yozma bitimlar orqali uzluksiz hamkorlik ham Fransiya ta'limidagi boshqaruv va mas'uliyat bo'yicha innovatsion mexanizmlardan biri bo'lib, u bolaning bilimidan tashqari uning

qobiliyati, mehnatga munosabati va shaxsiy o'sishini kompleks nazorat qilishga xizmat qiladi.

O'zbekiston ta'lim tizimi keyingi yillarda keng ko'lamli islohotlar bilan yangilanmoqda. "2022–2026 yillarda ta'limni rivojlantirish strategiyasi" asosida raqamli ta'lim platformalari, masofaviy ta'lim, xalqaro baholash tizimlari, kompetensiyaga yo'naltirilgan dasturlar joriy qilindi. Maktablarda elektron kundalik, masofaviy darslar, onlayn platformalar rivojlanmoqda. Boshlang'ich ta'limda innovatsion metodlar: STEAM, CLIL, o'yinlashtirish, loyihaviy ta'lim bosqichma-bosqich joriy etilmoqda. O'zbekiston Yaponiya, Koreya, Germaniya, Fransiya, Singapur, AQSh kabi davlatlar bilan hamkorlikni kengaytirgan. Masalan, Koreyaning EBS platformasi bilan hamkorlikda "EduMarket", "Onlinemaktab.uz" loyihalari yaratilgan. Yaponiyaning JICA tashkiloti boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari malakasini oshirish bo'yicha loyihalar amalga oshirgan. Germaniyaning GIZ tashkiloti pedagoglarni tayyorlashda innovatsion yondashuvlarni joriy qilmoqda. Singapur ta'lim modeli asosida "O'quvchilarni tadqiqotchilikka o'rgatish" va "kritik fikrlashni rivojlantirish" metodlari bo'yicha treninglar o'tkazilmoqda. Fransiya bilan fransuz tilini o'qitishni kuchaytirish bo'yicha loyihalar rivojlanmoqda. Xalqaro hamkorlikning bunday kengayishi O'zbekiston ta'lim tizimining jahon standartlariga moslashuvini tezlashtirmoqda.

Evropa mamlakatlarida boshlang'ich ta'limni tashkil qilish integratsiyasi. Hozirgi zamon Yevropa mamlakatlarida boshlang'ich ta'limni integratsiya, ya'ni hamkorlikda tashkil etish masalasiga alohida e'tibor berilmoqda. Unga ko'ra, rivojlangan davlatlarning boshlang'ich ta'lim tajribasi o'zga davlatninshg boshlang'ich ta'limiga tadbiq etilmoqda. Bu o'rinda Yevropa davlatlarining ayrimlarida boshlang'ich ta'limni tashkil etish tajribasiga e'tiboringizni tortamiz. Buyuk Britaniyada boshlang'ich ta'limni tashkil etishda aniq fanlarning ko'proq o'qitilishiga e'tibor beriladi. Bu yondashuvga ko'ra Matematika kabi o'quv fanining o'quvchilarning aqlini

rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. SHuningdek, mazkur mamlakat dunyodagi boshlang‘ich ta‘lim tajribalarini muntazam o‘rganib boradi. Germaniyada boshlang‘ich ta‘limni tashkil etishda gumanitar fanlarning ustuvorligiga duch kelamiz. Mazkur mamlakatning ta‘lim mafkurasiga ko‘ra, gumanitar fanlar shaxsni oliyjanob qilib tarbiyalashda muhim o‘rin tutadi. SHu sababli bu mamlakatda boshlang‘ich sinfdayoq o‘quvchilar ongiga “olmon- ulug‘ millat” milliy g‘oyasi singdiriladi. SHuningdek, bu mamlakatda dunyodagi har bir mamlakatning boshlang‘ich ta‘limi to‘g‘risida xohlagan axborotni olish imkoniyati mavjud. Italiya boshlang‘ich ta‘limida tabiiy fanlarni ustuvor darajada o‘qitilishiga duch kelamiz. Unga ko‘ra, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari tabiat, koinot va dunyodagi tabiiy muhit to‘g‘risida aniq tasavvurga ega bo‘lishi lozim. SHu sababli boshlang‘ich ta‘limda Biologiya va Antropologiya fanlari o‘qitila boshlanadi. Keltirilgan namunalardan ma‘lum bo‘ladiki, Yevropaning rivojlangan davlatlarida boshlang‘ich ta‘limga o‘ziga xos tarzda yondashuv mavjud. Ayni paytda, Yevropa mamlakatlarining boshlang‘ich ta‘limida quyidagi umumiyliklar mavjudligini eslatib o‘tish joiz:- har bir sinfda o‘quvchilar sonining 10 nafardan oshmasligi;- eng zaruriy fanlarning o‘qitilishi;- boshlang‘ich ta‘limni amalga oshirishda milliy mafkuraga asoslanishi;- boshlang‘ich ta‘lim bo‘yicha hamkorlikning keng yo‘lga qo‘yilganligi. Bizningcha bu tajribani o‘rganish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Amerika qit‘asi mamlakatlarida boshlang‘ich ta‘limni tashkil qilish integratsiyasi. Amerika qit‘asidagi rivojlangan davlatlarning boshlang‘ich ta‘limida ingliz-ispn ta‘lim modelining ta‘siri ko‘zga tashlanadi. Unga ko‘ra, boshlang‘ich ta‘limda asosan milliy g‘oyaga asoslanish va o‘quvchilarning ongiga dunyo fuqarosi g‘oyasini singdirishga e‘tibor beriladi. Jumladan, Amerika Qo‘shma SHtatlari boshlang‘ich ta‘limida “amerikalik - kuchli inson” g‘oyasi asosida ta‘lim tarbiya jarayoni amalga oshiriladi. Amerikaning barcha shtatlarida quyidagi shakldagi boshlang‘ich ta‘lim maktablari faoliyat yuritadi:-federal (davlat) boshlang‘ich ta‘lim maktablari;-xususiy boshlang‘ich ta‘lim maktablari;-mintaqaviy boshlang‘ich ta‘lim

maktablari. Mazkur maktablarda ingliz tiliga asoslangan amerika tili ustuvor darajada o'qitiladi. Ularda "Antropologiya" fani ijtimoiy-gumanitar fanlarning negizi hisoblanadi. Ayni paytda, barcha shakldagi boshlang'ich maktablarda yagonalashtirilgan o'quv fanlari o'qitiladi. Kanada boshlang'ich ta'lim tizimida AQSHning boshlang'ich ta'lim tizimi xususiyatlari aks etgan. SHuningdek, Kanada boshlang'ich ta'lim tizimida asosiy e'tibor tabiiy fanlarni o'qitishga qaratiladi. Bu hol mamlakatning geografik joylashuvidan kelib chiqilgan. Kanada boshlang'ich ta'limida ham davlat va xususiy boshlang'ich ta'lim maktablari faoliyat yuritadi. Ayni paytda, 1-2 sinflar kichik sinflar va 3-4-sinflar katta sinflar deb yuritiladi. Har bir o'quv fani mutaxassis o'qituvchi tomonidan o'qitiladi. Barcha o'quv fanlari "Antropologiya" fani tarkibi hisoblanadi. Kanada boshlang'ich ta'limida davlat ta'lim standarti yo'q. SHu sababli xususiy boshlang'ich ta'lim maktablari o'zlarining o'quv dasturlariga ega. Braziliya mamlakatida boshlang'ich ta'lim g'oyasida Ispaniya ta'lim modelining ta'siri mavjud. Mazkur mamlakatda boshlang'ich ta'lim 1-5 sinflar hisoblanadi va boshlang'ich ta'lim olish majburiy. O'rta umumiy ta'lim esa majburiy emas. Braziliya boshlang'ich ta'limida aniq fanlarning ustuvor o'qitilishi ko'zga tashlanadi. Bunda Matematika, Algebra kabi fanlar boshlang'ich ta'limda keng o'qitiladi. SHuningdek, o'quvchilar dastlabki bosqichda Astronomiya asoslari bilan ham tanishtiriladi. Braziliya boshlang'ich ta'limi yoz, kuz va bahor oylarida amalga oshiriladi. Zero, Amerika qit'asi rivojlangan davlatlarida boshlang'ich ta'lim davlat nazoratida amalga oshirilishi bilan umumiy xususiyatga ega. Osiyo mamlakatlarida boshlang'ich ta'limni tashkil qilish integratsiyasi. Osiyo qit'asidagi rivojlangan mamlakatlar boshlang'ich ta'limida Rossiya Federatsiyasi boshlang'ich ta'limining ta'siri kuchli. Unga ko'ra, boshlang'ich ta'limda gumanitar, aniq va tabiiy fanlar turkumlari teng o'qitiladi. Rossiya Federatsiyasi boshlang'ich ta'limida federal (davlat) boshlang'ich ta'lim standartlari bilan birgalikda O'lka va Respublika boshlang'ich ta'lim standartlari ham amal qiladi. Rossiyaning

boshlang'ich ta'limi ko'p tilli ta'lim hisoblanadi va ayni paytda, Rossiya Federatsiyasining Yaponiya mamlakatining boshlang'ich ta'limi o'ziga xos xususiyatlarga egaligi bilan ajralib turadi. Mazkur mamlakatda boshlang'ich ta'lim 6 yil bo'lib, davlat va xususiy boshlang'ich maktablarga bo'linadi. Yaponiya boshlang'ich ta'limida milliy g'oya ustuvor bo'lib, unda yapon tili eng mukammal til sifatida o'rgatiladi. Mazkur mamlakatning boshlang'ich ta'limida quyidagi o'quv fanlari o'qitiladi:- Yapon tili;- Arifmetika;- Musiqa;- San'at (teatr va kino)- Jismoniy tarbiya;- Hayotiy faoliyat asoslari. Yaponiya xususiy boshlang'ich ta'lim maktablarida qo'shimcha ravishda Dinshunoslik va Dunyoviy etika fanlari o'qitiladi. Yaponiya boshlang'ich ta'lim maktablari raqam belgilanmaydi, aksincha maktab maksud hudud nomi bilan yuritiladi. Misol uchun, birgina Tokiyada mingdan ortiq "Tokiya boshlang'ich maktabi" deb yuritiluvchi boshlang'ich ta'lim muassasalari mavjud. Ayni paytda, xususiy boshlang'ich ta'lim maktablarida ba'zida o'g'il bolalar va qiz bolalar alohida-alohida o'qitiladi. Mazkur mamlakatning boshlang'ich ta'limi uchun yagonalashtirilgan o'quv darsliklari yo'q. Har bir hududning o'z darsliklari mavjud. Lekin barcha darsliklar yapon milliy ruhi bilan sug'orilgan bo'lishi shart. Shunday qilib rivojlangan davlatlarda boshlang'ich ta'limni integratsiya asosida tashkil etish tajribalari mavjud bo'lib, ularni o'rganib borish bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun muhim ahamiyatga ega.

6-mavzu yakunlari bo'yicha savol-javoblar

1. Masofaviy ta'limda innovatsion texnologiyalar (raqamli platformalar, video darslar, sun'iy intellekt dasturlari)ning afzalliklari va cheklovlarini misollar bilan tushuntiring.

2. Yaponiya, Janubiy Koreya, Germaniya va Fransiya ta'lim tizimlarida innovatsiyaning asosiy yo'nalishlarini solishtiring. Qaysi jihatlari O'zbekiston sharoitiga mos deb o'ylaysiz?

3. Janubiy Koreya va Germaniya ta'lim tizimlarida ta'lim–ishlab chiqarish integratsiyasi qanday yo'lga qo'yilgan va bu yondashuvning o'quvchi kelajagi uchun ahamiyati nimada?

4. Fransiya ta'lim tizimidagi “tsikl”lar, grajdanlik ta'limi va “nafosat ta'limi” elementlarining innovatsion tomonlarini ochib bering. Ularni boshlang'ich ta'limga tatbiq etishning mumkin bo'lgan usullarini taklif qiling.

5. O'zbekiston ta'lim tizimida Yaponiya, Janubiy Koreya, Germaniya va Fransiya bilan xalqaro hamkorlikning asosiy yo'nalishlari nimalardan iborat? Bu hamkorlikning boshlang'ich ta'lim uchun berayotgan amaliy natijalarini tahlil qiling.

7-mavzu Tarbiya jarayoniga innovatsion yondashuv. Bola shaxsini o'rganish, tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish usullarini yangilash, tarbiyaviy tadbirlarga innovatsion yondashuv.

Tarbiya jarayoni bola shaxsini ijtimoiy-axloqiy, ma'naviy va intellektual jihatdan shakllantirishni maqsad qilgan uzluksiz pedagogik tizim bo'lib, zamonaviy ta'lim sharoitida innovatsion yondashuvlar bilan boyib bormoqda. Maktablar, oilalar va ijtimoiy institutlar o'rtasidagi o'zaro aloqalar kuchaygani sari tarbiya mazmuni ham o'zgarib, bolaga individual yondashuv, uning ruhiy ehtiyojlari va shaxsiy qobiliyatlarini aniqlashga qaratilgan yangi metodlar paydo bo'lmoqda. Innovatsion tarbiya avvalo tarbiya jarayoniga texnologiyalarni emas, yangi pedagogik fikrlashni tatbiq etishni anglatadi. Bu jarayon bola shaxsini chuqur o'rganish, tarbiyaviy ta'sir usullarini modernizatsiya qilish, tarbiyaviy tadbirlarni ijodiy shakllarda tashkil etish orqali amalga oshiriladi.

Boshlang'ich ta'limda tarbiya jarayonining mazmuni. Tarbiya jarayoni uzluksiz va uzviy bo'ladi. Bunda jarayon deganda mudom

amalg oshiriladigan pedagogik tadbirlar nazarda tutiladi. SHu ma'noda boshlang'ich ta'limda tarbiya jarayoni eng muhim va ko'p omilli hodisa hisoblanadi. CHunki 7-11 yoshli o'quvchilar shaxsini har tomonlama tarbiyalash Pedagogikaning asosiy vazifasi hisoblanadi. Bu o'rinda ta'kidlash lozimki, boshlang'ich ta'limda amalga oshiriladigan tarbiya jarayoniga quyidagilar birlamchi ta'sir ko'rsatadi: a) atrof-muhit ta'siri; b) hayotiy ehtiyojlar ta'siri; v) jamiyatning muhim qadriyatlari ta'siri; g) oila ta'siri; d) jamoatchilik ta'siri; e) bolalar guruhlarining ta'siri; yo) san'at ta'siri; j) ommaviy axborot vositalarining ta'siri. Boshlang'ich sinf o'quvchilari tarbiyasi jarayoniga bunday keng ko'lamli ta'sirlar ijobiy va salbiy xarakterga ega bo'ladi. SHu sababli boshlang'ich sinf o'qituvchilari va murabbiylari mazkur omillarning ijobiy ta'sirini nazorat qilib borishi va ularning salbiy ta'sirini yumshatishi taqozo etiladi. Misol uchun, boshlang'ich sinf o'quvchilariga atrof-muhit ta'siri aslida ijobiy xususiyatga ega bo'ladi, biroq o'quvchilarning atrof-muhitni noto'g'ri qabul qilishi natijasida uning ta'siri salbiylik tus oladi. Xuddi shuningdek, yuqorida ta'kidlangan ta'sir omillari nazorat qilib borilishi kerak. Masalan, O'zbekiston sharoitida tarbiya jarayoniga oilaning ta'siri ustuvor darajada ko'zga tashlanadi. Keyingi rivojlanish jarayonida va xususiy mulkchilikning tarkib topish natijasida oilaning boshlang'ich sinf o'quvchilari tarbiyasiga bo'lgan ta'sirida salbiy xususiyatlar bo'rtib bormoqda. Bolaning mulkga qiziqishi, ota-onasining boyligi bilan g'ururlanishi, o'zini o'rtoqlari orasida kibarli tutishi shular jumlasidandir. SHu sababli biz boshlang'ich sinf o'quvchilari tarbiyasi jarayonida oilaning ta'sirini korrektsiyalab borish tarafdorimiz. Bunda namunali oilalar ta'siri ijobiy va notinch oilalar ta'siri salbiy xususiyatlar sifatida qabul qilinishi muhimdir. Bizning yondashuvimizga ko'ra, boshlang'ich sinf o'quvchilari tarbiyasi jarayonida o'qituvchilar va maktab jamoasining ta'siri ustuvor darajada qabul qilinishi kerak. CHunki bu guruh tarbiyaga bo'lgan jamiyatning talab va ehtiyojlarini amalga oshirida. SHu ma'noda boshlang'ich ta'limda tarbiya mazmuni 7-11 yoshli

shaxslarni maqsadli ijtimoiy voyaga yetkazishni ifodalaydi. Bunda har qanday ta'sir tarbiyaning maqsadini amalga oshirishga yo'naltiriladi. Boshlang'ich ta'limda tarbiya jarayoni mazmuni 7-11 yoshli shaxslarni jismoniy, aqliy, ruhiy va estetik jihatdan sog'lom voyaga yetkazish bilan belgilanadi. Shu sababli bu jarayonning maqsadi shakllanib kelayotgan shaxsni ijtimoiy o'zgartirish va turli tarbiyaviy vositalarni qo'llashdan iborat. Bunda ideal g'oyalar, oliy qadriyatlar va ezgu maqsad-muddaolarga asoslaniladi. Bu masala ayniqsa, boshlang'ich ta'lim o'quvchilari tarbiyasida muhimdir. SHunisi aniqki, har bir ota-ona yoki jamiyat har bir farzandning tarbiyalangan shaxs sifatida voyaga yetishini orzu qiladi. Biroq, tarbiya vositalari, tadbirlari va omillarining noto'g'ri qo'llanishi natijasida har bir bola kutilgan darajadagi shaxs sifatida voyaga yetmaydi. SHu jihatdan biz boshlang'ich sinf o'quvchilari tarbiya jarayonining kutilgan natijasiga erishish yo'lini ikki hodisada ko'ramiz: birinchidan, 7-11 yoshli o'quvchilar tarbiyasida maktab jamoasining huquq va majburiyatlari ustuvor bo'lishi kerak; ikkinchidan, demokratik jamiyat sharoitida boshlang'ich sinf o'quvchilarini yuz foiz tarbiyali shaxslar sifatida voyaga yetkazishning imkoni yo'q, bunday sharoitda 80-85 foiz boshlang'ich sinf o'quvchilarining kutilgan darajada tarbiyalanganligiga erishish yuqori ko'rsatkich hisoblanadi. Bularning barchasi boshlang'ich ta'limda tarbiya jarayoni "tirik" hodisa ekanligini ko'rsatadi.

Hozirgi ta'lim jarayonida o'quvchi bilan ishlash "hamkorlik pedagogikasi", "shaxsga yo'naltirilgan ta'lim", "faoliyatga asoslangan tarbiya", "kompetensiyaviy yondashuv" tamoyillariga tayangan holda olib borilmoqda. Bola shaxsini o'rganish tarbiya jarayonining asosiy bosqichidir. Agar bola psixologik jihatdan qanday rivojlanayotgani, uning ehtiyoji, qiziqishi, emotsional holati, ijtimoiy muhitdagi o'rni, motivatsiya darajasi aniq bilinmasa, unga beriladigan tarbiyaviy ta'sir samarasiz bo'ladi. Shu sababli innovatsion tarbiyaviy yondashuv birinchi navbatda bola shaxsini ilmiy asosda o'rganishga tayanadi. Kuzatish, suhbat, sotsiometriya, diagnostik testlar,

emotsional xaritalash, loyiha asosida baholash kabi usullar shaxsning turli jihatlarini aniqlashda qo'llanadi. Masalan, sotsiometriya sinf ichidagi ijtimoiy munosabatlar, kim kim bilan yaqin yoki uzoq, qaysi o'quvchi yetakchi, qaysi biri chetlashganini aniqlashga yordam beradi. Bu natijalar o'qituvchiga sinf jamoasini boshqarishda, konfliktlar oldini olishda, tarbiyaviy guruh ishlari tashkil etishda to'g'ri qaror qabul qilish imkonini beradi. Kuzatish metodi boladagi o'zgarishlarni tabiiy muhitda aniqlashga yordam berib, o'qituvchi uchun bola xarakteridagi ijobiy va salbiy tomonlarni aniq ko'rsatib beradi. Diagnostika jarayonida ishlatiladigan zamonaviy testlar — motivatsiya testlari, emotsional-intellekt testlari, qiziqishlar xaritasi, o'z-o'zini baholash so'rovlari — o'quvchi shaxsiga chuqurroq kirib borish imkonini yaratadi. Bunday ma'lumotlar asosida tarbiyaviy yondashuv individual darajada rejalashtiriladi.

Tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish usullarining yangilanishi innovatsion tarbiya mazmunidagi eng muhim bosqichlardan biri sanaladi. An'anaviy tarbiya ko'proq nasihat, izoh, ma'ruza, jamoat oldida maqtash yoki tanqid qilish, namuna ko'rsatish kabi usullarga tayanardi. Ammo zamonaviy bola informatsiya oqimi kuchli bo'lgan muhitda ulg'ayayotgani uchun bunday usullar ko'pincha samara bermaydi. Innovatsion yondashuv tarbiya jarayonini faoliyatga, tajribaga, amaliy mashg'ulotlarga asoslashni talab qiladi. Loyiha asosida tarbiya — o'quvchilarni kichik jamoalarga bo'lib ijtimoiy loyihalar ustida ishlatish — eng samarali metodlardan biridir. Masalan, "Sinf ekologik loyihasi", "Kitobxonlik haftaligi", "Mahalla tarixini o'rganamiz" kabi loyihalar orqali o'quvchi bir vaqtning o'zida ham ijtimoiy mas'uliyatni o'zlashtiradi, ham jamoaviy ishlash, ma'lumot yig'ish, tahlil qilish, taqdimot qilish ko'nikmalarini egallaydi. Gamifikatsiya — o'yinlashtirilgan tarbiya — bolalarda motivatsiyani oshiradi. "Yaxshi ishlar jadvali", "Kun qahramoni", "Yordamchi yetakchilar", "Sinf sodiqlik tokenlari", "Odob odati belgilari" kabi o'yin elementlari tarbiyaga qiziqishni kuchaytiradi. Raqamli tarbiya metodlari ham keng qo'llanilmoqda: media

savodxonlik darslari, axborot xavfsizligi bo'yicha mashg'ulotlar, internet madaniyati bo'yicha treninglar, ijtimoiy tarmoqlardagi xatti-harakatlarni tahlil qilish bo'yicha suhbatlar zamonaviy tarbiyaviy jarayonning ajralmas qismiga aylangan. CLIL metodidagi tarbiyaviy mashg'ulotlar mazmunni xorijiy til bilan birga o'rgatish orqali tarbiyaviy jarayonni ikki tomonlama boyitadi.

Tarbiyaviy tadbirlarni innovatsion shakllarda tashkil etish ham tarbiya jarayonining muhim bo'lagidir. An'anaviy tadbirlar — ma'naviyat kechalari, uchrashuvlar, suhbatlar, tematik tadbirlar — zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirilganda katta samaraga ega bo'ladi. Masalan, tadbirdan oldin o'quvchilarga mini-film ko'rsatish, QR-kodli topshiriqlar berish, virtual muzeylar bilan tanishtirish, rolli o'yinlar, debatlar, qiziqarli tarixiy rekonstruksiylar orqali o'quvchi tadbir ishtirokchisidan faol ijrochi darajasiga o'tadi. "Edutainment" — ta'lim va ko'ngilochar elementlarni birlashtiruvchi texnologiya — tarbiyaviy jarayonni jonlantiradi. "Sinf telekanali", "O'quvchilar podcasti", "Sinf radiosi", "Video blog" kabi kreativ formatlar tarbiyaviy ishlarga bolalarning shaxsiy ishtirokini kuchaytiradi. Tadbirlar faqat zal yoki sinfda emas, balki ochiq maydonlarda, amaliyot joylarida, muzeylarda, teatrlarda, ilmiy markazlarda tashkil etilishi tarbiya samaradorligini oshiradi. Masalan, tarixiy yodgorliklarni o'rganish bo'yicha sahna ko'rinishlari, "Bir kunlik kasb darsi", "Ijtimoiy loyihalar yarmarkasi" kabi faol shakllar innovatsion tarbiya talablari bilan mos keladi.

Oila, maktab va jamiyat hamkorligini innovatsion yondashuvda tashkil etish tarbiyaviy faoliyatning asosiy komponentlaridan biridir. Ota-onalar bilan ishlashda an'anaviy yig'ilishlar o'rniga treninglar, seminarlar, maslahat punktlari, oila bilan birgalikda o'tkaziladigan tadbirlar, "Ochiq eshiklar kuni", "Oilaviy loyihalar kuni" kabi tadbirlar amaliy qo'llanilmoqda. Oila tarbiyasidagi muammolarni aniqlash uchun onlayn so'rovlar, anonim fikrlar qutisi, psixologik konsultatsiyalar qo'llaniladi. Mahalla va ta'lim muassasalari hamkorligida tarbiyaviy loyihalar — "Mahalla yoshlar klubi",

“Mahallada tozalik kuni”, “Mahalla kitobxonlari” kabi tashabbuslar innovatsion tarbiyaning samarali modellarini yaratmoqda.

Innovatsion yondashuvda tarbiyaviy jarayonning kuchli jihati — shaxsiy rivojlanish monitoringini yuritishdir. “O‘quvchi portfeli”, “Shaxsiy o‘shish kundaligi”, “O‘zini baholash varagi”, “Maqsadlar xaritasi” kabi vositalar o‘quvchi o‘z taraqqiyotini mustaqil kuzatish, natijalarni baholash, yangi maqsadlar qo‘yish imkonini yaratadi. Bu esa o‘quvchini faqat tarbiya obyekti emas, balki faol subyekt sifatida shakllantiradi. Innovatsion tarbiya jarayonida o‘quvchining emotsional-intellektual rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki bugungi bolalar nafaqat bilim olish, balki hissiy barqarorlik, o‘zini boshqara bilish, stressga chidamlilik, empatiya kabi ko‘nikmalarga ham muhtojdir. Shu bois EQ (emotional quotient) — emotsional intellektni rivojlantirishga qaratilgan mashg‘ulotlar tarbiyaviy jarayonning ajralmas qismiga kirib kelmoqda. Masalan, “Hissiyotlar termometri”, “O‘zimni qanday his qilyapman?”, “Konfliktni tinch yo‘l bilan hal qilamiz” kabi maxsus mashg‘ulotlardan foydalanish o‘quvchilar o‘rtasidagi tushunmovchiliklarni kamaytiradi, maktabdagi ijtimoiy muhitni yaxshilaydi. Bu usullar ayniqsa yoshlar o‘rtasidagi tajovuzkorlik, bosim (bullying), ijtimoiy chekinish, tashvish va qo‘rquv holatlarini oldini olishda samarali.

Innovatsion tarbiya jarayoni o‘quvchilarni global vatandosh va mas‘ul fuqarolar sifatida tarbiyalashni ham talab qiladi. Shuning uchun tarbiyaviy mashg‘ulotlarda barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG), ekologik madaniyat, raqamli madaniyat, huquqiy savodxonlik, media madaniyat bo‘yicha maxsus yo‘nalishlar qo‘llanilmoqda. O‘quvchilarga internetdagi xavfsizlik, kiberbullyingdan himoyalaniish, yolg‘on axborotni tanish, ijtimoiy tarmoqlardan ongli foydalanish, shaxsiy ma‘lumotlarni himoya qilish kabi mavzularni o‘rgatish yoshlar tarbiyasida zamonaviy talab hisoblanadi. Maktablarda “Media haftaligi”, “Internet xavfsizligi kuni”, “Ekologik marafon”, “Kitob oyligi” kabi tadbirlar tashkil etilishi ham

innovatsion tarbiyaning amaliy ko‘rinishidir. Innovatsion tarbiyaviy yondashuvda muhim jihatlardan yana biri — shaxsning ijtimoiy moslashuvini ta‘minlashdir. O‘quvchi nafaqat bilimga ega bo‘lishi, balki atrofdagi ijtimoiy talablar, jamiyat me‘yorlari, kasbiy yo‘nalishlar haqida kengroq tasavvurga ega bo‘lishi lozim. Shu sababli tarbiyaviy jarayonni kasbga yo‘naltirish, mahorat darslari, kasb egalari bilan uchrashuvlar, amaliyotlar, “Bir kun — bir kasb” loyihalari bilan boyitish maqsadga muvofiq. Bu faoliyat o‘quvchilarda kelajak kasbini ongli tanlashga yordam beradi, o‘z qiziqishiga mos yo‘nalishni topishiga imkon yaratadi.

Tarbiyada innovatsion texnologiyalar qo‘llanilganda o‘quvchi faol ishtirokchi, ijodkor va tashabbuskor bo‘lishi tabiiy ravishda qo‘llab-quvvatlanadi. Masalan, “flipped education” (teskari ta‘lim) modeli tarbiyaviy jarayonda ham qo‘llanmoqda. Bunda o‘quvchi tarbiyaviy mavzuni oldindan video, taqdimot yoki infografika orqali ko‘rib chiqadi, dars esa faqat muhokama, tajriba, amaliy faoliyatga bag‘ishlanadi. Natijada o‘quvchi mavzuni tayyor holda qabul qiladi va tarbiyaviy jarayon faol, dinamik muhitda kechadi.

Boshlang‘ich ta‘limda tarbiya vositalari. Pedagogik tajribada o‘quvchilarni aqliy, axloqiy, mehnat, jismoniy va estetik jihatdan tarbiyalash qat‘iy qabul qilingan. Bugungi kunda bu tarbiya jarayoniga ekologik tarbiya, san‘at tarbiyasi va diniy tarbiya kabilar ham qo‘shilmoqda. Tarbiya ko‘lamining keng bo‘lishidan qat‘iy nazar asosiy masala tarbiya vositalarining maqbulligi va ularni to‘g‘ri qo‘llashdadir. Hozirgi zamon boshlang‘ich ta‘lim jarayonida tarbiya vositalarining ko‘pligi e‘tiborni tortadi. Tarbiya vositalarining ko‘pligi bizning yondashuvimizga ko‘ra, tarbiyaviy maqsaddan chalg‘itadi va tarbiyaning samarasini susaytiradi. SHu sababli boshlang‘ich sinf o‘quvchilari tarbiyasida eng maqbul va samarali tarbiya vositalarini tanlash kerak. Bu o‘rinda bunday tarbiya vositalarining eng maqbullarini eslatib o‘tamiz:

a) o‘quv fanlarini o‘qitish vositasida tarbiyalash;

b) “Tarbiya”fani vositasida o‘quvchilarni maqsadli va muddaoli tarbiyalash;

v) ma’naviy tadbirlar vositasi tarbiyalash;

g) san’at va adabiyot vositasida tarbiyalash;

d) o‘tmish va mutafakkirlarni ibratli qilib ko‘rsatish vositasida tarbiyalash. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini tarbiyalashda bu tarbiyaviy vositalarning o‘rni va ahamiyati kattadir. Yuqorida eslatib o‘tilganidek, yangi O‘zbekiston sharoitida tarbiya jarayonini “Uzluksiz ma’naviy tarbiya kontseptsiyasi”ga asosan amalga oshirish belgilangan. SHu ma’noda mazkur Kontseptsiyaga asosan boshlang‘ich sinf o‘quvchilari tarbiyasida quyidagi fazilatlarga asoslanish vazifasi qo‘yilgan:

a) o‘quvchilarda Vatanga sadoqat tuyg‘usini shakllantirish;

b) o‘quvchilarda halol tadbirkorlik ruhini tarkib toptirish;

v) o‘quvchilarda irodalik fazilatini rivojlantirish;

g) o‘quvchilarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish;

d) o‘quvchilarda mehr-oqibatlik ko‘nikmasini tarkib toptirish;

e) o‘quvchilarda mas’uliyatlikni shakllantirish;

f) o‘quvchilarda tolerantlik ko‘nikmasini tarkib toptirish;

j) o‘quvchilar huquqiy madaniyatini shakllantirish;

z) o‘quvchilarni innovatsion fikrlashga o‘rgatish;

i) o‘quvchilarni mehnatsevarlikka o‘rgatish. E’tibor berilsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida 10 sifat, fazilat va ko‘nikmalarni shakllantirish nazarda tutilgan. Bularning barchasi tarbiya jarayonida real sharoit va imkoniyatlardan kelib chiqib tarbiya vositalarini qo‘llashni taqozo etiladi. Keyingi yillarda O‘zbekistonda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini maqsadli tarbiyalashda madaniy sayohat vositasining ijobiy ta’siri yaqqol ko‘zga tashlanmoqda. Unga ko‘ra, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari eng qadimiy obidalarimiz, shaharlarimiz va urf-odatlarimiz bilan ekskursiya tarzida tanishtirilmoqda. Bunday tarbiya vositasi natijasida o‘quvchilarda vatanparvarlik, millatparvarlik, milliy g‘urur, sadoqat kabi ko‘nikmalarining kutilgan darajada shakllanishi ko‘zga

tashlanmoqda. Boshlang'ich sinf o'quvchilari tarbiya jarayonida qo'llaniladigan tarbiya vositalari qulay, oson va keng imkoniyatlarga egalik xususiyatlariga boy bo'lishi lozim. Boshlang'ich ta'limda tarbiya turlari. Boshlang'ich ta'limda amalga oshiriladigan tarbiya turlarining ko'pligi sizga ma'lum. Ayni paytda, yangi O'zbekiston sharoitida boshlang'ich ta'limda quyidagi tarbiya turlarini amalga oshirish dolzarb hisoblanadi:

1. Fuqarolik tarbiyasi. Bu tarbiyaga ko'ra, 7-11 yoshli o'quvchilar o'z oilasiga, Vataniga, milliy qadriyatlariga, xalqiga va umuminsoniyatga sadoqat ruhida tarbiyalanishi kerak. Fuqarolik tarbiyasida O'zbekiston sharoitida shaxsning konstitutsion va xususiy huquqlariga uyg'un munosabatda bo'linadi. Bo'lajak fuqaro sifatida boshlang'ich sinf o'quvchilari fuqarolik huquqlari, vazifalari va majburiyatlari to'g'risida tushunchasiga ega bo'lishi kerak.

2. Iqtisodiy tarbiya. Mazkur tarbiyaga ko'ra, 7-11 yoshli shaxslar ongida halol mehnatsevarlik tuyg'usi shakllantirilishi va aynan mana shu ko'nikma asosida oila, jamiyat, davlat hamda mamlakatni boy va farovon qilish mumkinligi shakllantirilishi lozim. Buning uchun boshlang'ich sinf o'quvchilarida tejamkorlik, o'z mehnati evasiga biror narsaga erishish, sabr-toqat kabi sifatning shakllantirilishi va ularda isrofgarchilik, dangasalik, tayyorga ayyorlik singari illatlarning mavjud bo'lmasligiga e'tibor berish lozim bo'ladi. Bunda mamlakatimizda yangi hisoblanmish "Tarbiya" fani imkoniyatlaridan oqilona foydalanish kutilgan samarani beradi.

3. Ekologik tarbiya. Bu tarbiya turiga ko'ra, 7-11 yoshli shaxslarda tabiatsevarlik fazilatini shakllantirish va ularda tabiat hodisalariga mehr-oqibatlik bilan munosabatda bo'lish tarkib toptirilishi lozim. Buning uchun boshlang'ich sinf o'quvchilari hayvonot va o'simlik dunyosi bilan keng tanishtirilishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

4. Huquqiy tarbiya. Mazkur tarbiya turiga ko'ra, 7-11 yoshli shaxslarda o'z huquqlari, burchlari va majburiyatlari to'g'risida tushuncha beriladi. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf

o'quvchilari "Men"lik tuyg'usiga tayanib o'z huquqlarini juda erta anglashadi, biroq mazkur huquqning uzviy qismi bo'lgan burch va majburiyatni anglashi qiyin kechadi. SHu sababli boshlang'ich ta'limda huquqiy tarbiyaning asosiy vazifasi o'quvchilarga shaxsning huquq, burch va majburiyatlarini uyg'un o'rgatishdan iborat.

7-mavzu uchun yakuniy savollar

1. Innovatsion tarbiya jarayonining an'anaviy tarbiyadan asosiy farqlari nimada? Amaliy misollar bilan tushuntiring.
2. Bola shaxsini o'rganishda kuzatish, suhbat, sotsiometriya va diagnostika metodlarining samaradorligi nimalarda namoyon bo'ladi?
3. Tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishda gamifikatsiya, loyiha faoliyati va STEAM yondashuvlarining afzalliklarini taqqoslang.
4. Raqamli muhitda tarbiya jarayonini tashkil etishda o'qituvchi oldida qanday yangi vazifalar paydo bo'ladi? Aniq vaziyat misoli bilan izohlang.
5. Innovatsion tarbiyaviy tadbirlar o'quvchilarning ijtimoiy-emotsional rivojiga qanday ta'sir ko'rsatadi?

8-mavzu: Innovatsiyalarni ta'lim jarayoniga tatbiq etishning tashkiliy pedagogik asoslari. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim turlari, innovatsiya, innovatsiyon ta'lim, innovatsion faoliyat, innovatsion jarayon, pedagogning ta'lim jarayoniga innovatsion yondashuvi.

Innovatsiyalarni ta'lim jarayoniga tatbiq etishning tashkiliy-pedagogik asoslari ta'lim sifatini oshirish, o'quvchining shaxsini har tomonlama rivojlantirish va zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirishni ta'minlaydi. Ta'lim jarayoniga innovatsion yondashuvning markazida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim turadi. Bu yondashuvda o'quvchi tayyor bilim oluvchi emas, balki faol subyekt, o'z ta'lim trayektoriyasini izlashga qodir bo'lgan shaxs sifatida qaraladi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda o'quvchining qiziqishi, ehtiyoji, avvalgi tajribasi, individual o'rganish sur'ati inobatga olinadi. Bu modelning asosiy turlari individual ta'lim, differensial ta'lim, adaptiv ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, faoliyatga asoslangan ta'lim va shaxsning ichki motivatsiyasiga yo'naltirilgan ta'lim shakllaridir. Individual ta'limda har bir o'quvchi uchun alohida o'quv material, topshiriq, baholash mezonini tanlanadi; differensial ta'limda bir xil sinf doirasida o'quvchilar qobiliyati, tayyorgarligi, qiziqishi bo'yicha guruhlariga ajratiladi; adaptiv ta'limda esa raqamli texnologiyalar yordamida o'quvchining o'zlashtirish darajasiga mos o'quv mazmuni avtomatik belgilab beriladi. Rivojlangan mamlakatlarda keng qo'llanilayotgan kompetensiyaviy ta'lim modeli o'quvchida bilimdan ko'ra ko'proq amaliy ko'nikma va hayotiy kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan.

Innovatsiya tushunchasining mazmuni. "Innovatsiya" so'zi lotincha bo'lib, yangidan kiritilgan tushunchalar, tartib – qoidalar, texnologiyalar va yangiliklarni Ta'limda innovatsiya atamasi an'anaviy va ommaviy amaliyotdagi o'qitish hamda tarbiya jarayoniga kiritilgan yangiliklarni bildiradi, innovatsiya ko'rsatkichi aynan ana shu yangiliklar ko'lami bilan belgilanadi.

Ta'lim va tarbiya jarayonida innovatsiya quyidagi tushunchalarni qamrab oladi: Innovatsion vaziyat – bu pedagogik yangiliklarni yaratish, o'zlashtirish va tatbiq etishga qaratilgan vaziyat;

Innovatsion muhit – pedagogik yangiliklarning vujudga kelishi, ularning jadal o'zlashtirilishi va amaliyotga tatbiq qilinishi;

Innovatsion pedagogik loyiha – qabul qilingan va qismlarga ajratilgan yangi pedagogik g'oyalar hamda fikrlar;

Innovatsion pedagogik reja – tasdiqlangan yangicha asosdagi o'quv loyihasi;

Innovatsion pedagogik g'oya - tizimlashtirilgan yangi o'quv jarayoni prognozikasi va ma'lumotlar majmui;

Innovatsion ta'lim - ta'lim sohasiga kiritilgan va kiritilayotgan yangiliklar hamda yangilangan ta'lim jarayoni;

Ta'limdagi innovatsiya — bu o'qitish jarayonini yangi texnologiyalar, metodlar, shakllar, didaktik vositalar asosida modernizatsiya qilishni anglatadi.

Innovatsion ta'lim — bu innovatsiyalar yordamida ta'lim mazmuni, shakli va mazmunini o'zgartirishga qaratilgan tizim bo'lib, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatni ham sifat jihatdan qayta shakllantiradi.

Ta'limdagi innovatsion faoliyat — o'qituvchining yangi metodlarni yaratish, sinovdan o'tkazish, ta'lim jarayonini qayta loyihalash, o'quvchilarning kreativ fikrlashini qo'llab-quvvatlash bo'yicha amalga oshiradigan pedagogik faoliyatidir. Innovatsion jarayon esa yangilikni yaratish, uni ta'limga joriy etish, natijasini baholash va takomillashtirishdan iborat uzluksiz bosqichli tizimdir.

Innovatsion texnologiya – pedagogik taraqqiyotni ta'minlashga qaratilgan yangi tashkiliy faollik vositalari, usullari va metodlari;

Innovatsion o'qitish – yangicha o'qitish tizimi hamda o'quvchi va talabalarni yangi kiritilgan texnologiyalar asosida o'qitish jarayoni. Mazkur tushunchalarning majmui ta'limda innovatsiya hodisasini ifodalaydi. Ayni paytda ta'lim tizimida quyidagilarga o'zgartirishlar kiritilsa innovatsiya hisoblanadi:

- ta'limni va ta'lim boshqaruvining maqsadi, mazmuni, shakllari, metodlari hamda texnologiyalariga kiritilsa;

- o'quv-bilish jarayoni va pedagogik usullarga kiritilsa;

- ta'lim darajasini baholash va nazorat qilishga kiritilsa;

- ta'limni moliyalashga kiritilsa;

- o'quv – metodik ta'minotga kiritilsa;

- tarbiyaviy ishlar tizimiga kiritilsa;

- o'quv rejasi va dasturlarga kiritilsa;

- o'qituvchi va o'quvchi faoliyatiga kiritilsa. Mazkur o'zgartirishlar kiritish jarayoni ta'lida innovatsiya mazmunini ifodalaydi. Ayni paytda, innovatsiya rivojlanib boruvchi jarayon hisoblanadi. Buning ma'nosi shuki, ba'zi innovatsion yondashuvlar vaqtinchalik va ba'zilar esa doimiy xususiyatga ega bo'ladi. Shu

jihatdan innovatsion texnologiyalarni o'zgarib va yangilanib boruvchi vositalar majmui sifatida tasavvur qilishi kerak. Bularning barchasi ta'lim tizimida innovatsiyalarning quyidagi uch shaklga ega ekanligini ko'rsatadi:

1) mutlaq yangiliklar;

2) nisbiy yangiliklar;

3) vaqtinchalik yangiliklar. Shu sababli ta'lim tizimiga kiritilayotgan innovatsion yondashuvlar, g'oyalar, fikrlar, usullar va texnologiyalarni aniqlashda ularning ana shu mezonlariga e'tibor berish kerak.

Ta'lim jarayoniga innovatsion yondashuvning tashkiliy asoslari bir nechta muhim yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Birinchidan, ta'lim muassasasida innovatsion muhit yaratish zarur. Innovatsion muhit — bu o'qituvchilarni yangilikka undaydigan, texnologiyalar bilan ishlash imkonini beradigan, o'quvchilarning kreativ fikrlashini qo'llab-quvvatlaydigan ochiq pedagogik makondir. Bunday muhitni yaratish uchun o'quv xonalari texnik vositalar bilan ta'minlanishi, raqamli platformalar ishlashi, o'qituvchi uchun metodik yordam mavjud bo'lishi lozim. Ikkinchidan, innovatsiyani tatbiq etish uchun o'qituvchining malakasi muntazam oshirilishi kerak. O'qituvchi zamonaviy dars loyihalashi, axborot texnologiyalari bilan ishlashi, interfaol metodlar, gamifikatsiya, loyiha asosida ta'lim, STEAM, CLIL, media ta'lim kabi yondashuvlarni qo'llay olishi zarur. Uchinchi tashkiliy asos — hamkorlik muhitini shakllantirish. Innovatsion ta'lim faqat o'qituvchi bilan cheklanmaydi, balki oila, mahalla, jamoatchilik, kutubxona, muzey, korxonalar bilan hamkorlikda amalga oshiriladi. Masalan, o'quvchilar uchun loyiha ishlari, kasb tanlash dasturlari, startup darslari, texnologik ekskursiyalar innovatsion tarbiya va ta'limning amaliy ko'rinishidir.

Pedagogning innovatsion yondashuvi — bu darsni faqat o'qitish emas, balki o'quvchini o'rganish, uning ehtiyojini aniqlash, unga mos metodni tanlash, shaxsiy tarbiya modeli yaratish demakdir. Zamonaviy pedagog raqamli resurslardan, elektron darsliklardan,

mobil ilovalardan, sun'iy intellekt asosidagi platformalardan foydalana oladi; shu bilan birga, o'quvchining psixologik xususiyatlarini hisobga oladi, dars jarayonini shaxsga moslashtiradi. Misol uchun, matematik darsda o'quvchi masalani yecholmasa, o'qituvchi unga qo'shimcha video dars tavsiya qilishi, interfaol platformada (LearningApps, GeoGebra) mashq yaratishi, loyihaviy topqirlik orqali o'quvchining qiziqishini uyg'otishi mumkin. Bu — yangi avlod o'qituvchisining innovatsion yondashuvi hisoblanadi. Ta'lim jarayoniga innovatsiyalarni tatbiq etishda muhim tashkiliy-pedagogik talablar ham mavjud: o'quv rejalari moslashuvchan bo'lishi; baholash tizimi kompetensiyalarga moslashishi; darsning maqsadi aniq belgilanishi; o'quv va tarbiyaviy jarayon integratsiyasi yo'lga qo'yilishi; o'quvchining mustaqil ishlashi uchun yetarli sharoit yaratilishi; texnik resurslar yetarli bo'lishi; o'qituvchining yangilikka tayyorligi tashkiliy jihatdan qo'llab-quvvatlanishi. Rivojlangan davlatlar tajribasida darslarning katta qismi loyiha, tadqiqot, muammoli vaziyat, jamoaviy ishlar, eksperiment va virtual amaliyotlar orqali amalga oshiriladi. Bu jarayonda o'quvchi nafaqat nazariy bilim oladi, balki o'z fikrini asoslaydi, muammoni hal qiladi, jamoa bilan ishlaydi, shaxsiy pozitsiyasini shakllantiradi.

Shunday qilib, innovatsion ta'limning tashkiliy-pedagogik asoslari — bu ta'lim jarayonining mazmuni, shakli, metodlari, texnologiyalari va boshqaruv usullarini yangilashga qaratilgan tizimli yondashuvdir. Uning markazida o'quvchi shaxsi, uning individual rivoji, ijodkorligi, mustaqil fikrlashi va zamonaviy kompetensiyalarni egallashi turadi. Ta'limda innovatsiyalarni joriy etishning yana bir muhim jihati — bu boshqaruvning innovatsion modeli bo'lib, unda maktab yoki oliy ta'lim muassasasi an'anaviy ma'muriy boshqaruvdan ko'ra pedagogik yetakchilikni ustun qo'yadi. Innovatsion boshqaruv o'qituvchini ijodkorlikka undaydi, tashabbuslarni qo'llaydi, pedagogik tajribalarni amaliyotga tatbiq etish uchun sharoit yaratadi. Bu jarayonda maktab rahbariyati o'qituvchi faoliyatini nazorat qiluvchi emas, balki qo'llab-

quvvatlovchi hamkor rolini bajaradi. Zamonaviy maktablarda innovatsiyalarni joriy etish bo'yicha "ichki innovatsion guruhlar", metodika kengashlari, raqamli ta'lim bo'yicha koordinatsion bo'limlar faoliyat yuritadi. Ushbu tuzilmalar dars jarayoniga yangi texnologiyalarni sinovdan o'tkazadi, natijalarni baholaydi, o'qituvchilarga uslubiy yordam beradi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limni amalda qo'llashda o'qituvchi o'quvchilarni diagnostika qilishning zamonaviy usullaridan foydalanadi: pedagogik kuzatish, portfoliolarni tahlil qilish, elektron baholash, kompetensiyalar xaritasini tuzish, o'yin va loyiha orqali kompetensiyalarni baholash kabi metodlar o'quvchining aniq ehtiyojini ko'rsatib beradi. Bu o'qituvchiga darsni bir xil tarzda emas, balki har bir guruh, ba'zan esa alohida o'quvchi uchun moslab o'tishga imkon yaratadi. Raqamli ta'lim platformalarida to'plangan ma'lumotlar o'qituvchi uchun didaktik tahlil vositasiga aylanadi: masalan, qaysi mavzuni nechta o'quvchi yaxshi o'zlashtirgani, kimga qo'shimcha yordam kerakligi, qaysi metod samaraliroq bo'lgani tahlil qilinadi. Bu esa innovatsion o'qitishning asosiy talablaridan biri — **data-analizga asoslangan ta'lim** tamoyilini shakllantiradi.

Innovatsion jarayonning yana bir elementi — **ta'lim mazmunining modullashtirilishi**dir. Modul ta'limda material kichik mazmuniy bloklarga bo'linadi, har bir blok bo'yicha aniq maqsad, kutilgan natija va baholash usuli belgilanadi. Modul yondashuvi o'quvchida mas'uliyatni oshiradi, bilimlar tizimli shakllanishiga yordam beradi, o'qituvchi uchun esa darsni yengil loyihalash imkonini beradi. Innovatsion ta'limda modul yondashuvi ko'pincha loyiha metodlari, muammoli o'qitish, tadqiqot faoliyati, interfaol strategiyalar bilan uyg'unlashtiriladi. Natijada o'quv jarayonining samaradorligi sezilarli ortadi.

Pedagogning innovatsion yondashuvi shuningdek, o'quvchilarni XXI asr kompetensiyalariga tayyorlashni ham o'z ichiga oladi. Bular: tanqidiy fikrlash, kreativlik, muammoli vaziyatni yecha olish, kommunikativ savodxonlik, jamoada ishlash, raqamli madaniyat,

media savodxonlik, o'zini o'zi baholash, moslashuvchanlik va liderlik. Bunday ko'nikmalarni shakllantirish uchun o'qituvchi dars jarayonida ko'proq mustaqil ishlar, guruhlararo bahslar, rolli o'yinlar, amaliy tajribalar, tadqiqot topshiriqlari, real hayotdan olingan loyihalarni qo'llaydi. Bu esa shaxsga yo'naltirilgan ta'limning innovatsion mazmunini boyitadi.

Innovatsion pedagogika va raqamli ta'limning kelajagi, o'quvchilarning va o'qituvchilarning yangi texnologiyalarni o'zlashtirishi, ta'lim jarayonini yanada samarali qilish va global miqyosda ta'limni optimallashtirishga qaratilgan. *Selwyn* (2016) o'z asarlarida raqamli ta'limning ta'lim jarayoniga ta'sirini va bu jarayonda yangi pedagogik yondashuvlarni tatbiq etish zarurligini ta'kidlagan. Boshqa bir olim, *Roblyer* (2006), raqamli texnologiyalarni ta'limda qo'llashning o'quvchilarning individual o'rganish jarayoniga qanday ta'sir qilishini o'rganib, bunday texnologiyalarni ta'limda muvaffaqiyatli ishlatishning muhim omillarini ko'rsatgan.

Innovatsion pedagogika nafaqat ta'lim tizimining o'zgarishini, balki ta'limni global miqyosda yaxshilash va yangi bilimlarni yaratish jarayonini tezlashtiradi. Ta'lim tizimining innovatsion yangilanishi, o'quvchilarning raqamli va kreativ ko'nikmalarini rivojlantirishga imkon beradi va ularni global mehnat bozoriga tayyorlaydi. Pedagoglar va ta'lim tizimining har bir ishtirokchisi yangi texnologiyalarni o'zlashtirish va tatbiq etish orqali ta'lim jarayonida haqiqiy o'zgarishlarni amalga oshirishi mumkin.

Refleksiv-innovatsion texnologiyalar nafaqat ta'lim tizimini yangilash, balki pedagoglarni global va raqamli ta'lim talablari bilan moslashtirishga xizmat qiladi. Bu jarayon o'quvchilarning ta'limga bo'lgan munosabatini o'zgartirib, ta'lim jarayonini yanada interaktiv va samarali qiladi. Raqamli ta'limning rivojlanishi va innovatsion pedagogika yondashuvlari ta'limni global va raqamli dunyo bilan uyg'unlashtirishga imkon yaratadi, bu esa o'quvchilarni yangi

bilimlarni o'zlashtirish va innovatsion g'oyalarni yaratishga rag'batlantiradi.

Bugungi kunda ta'lim tizimi va uning metodikasi juda tez o'zgarayotgan, raqamli va globallashuv jarayonlari ta'sirida rivojlanayotgan soha hisoblanadi. Yangi pedagogik yondashuvlar, ayniqsa, refleksiv-innovatsion texnologiyalar ta'limda yangiliklarni yaratishda va o'quvchilarning intellektual rivojlanishini shakllantirishda katta rol o'ynamoqda. Innovatsion texnologiyalar va metodologiyalar ta'lim jarayonini optimallashtirish va global talablarga javob berish uchun zarur vositalar yaratadi.

Pedagogik innovatsiyalarni ta'lim tizimiga tatbiq etish jarayonida refleksiv yondashuvning o'rni juda katta. Schön (1983) ta'limda refleksiya qilishni ta'kidlab, o'qituvchilar o'z faoliyatini tahlil qilish, yangi pedagogik texnologiyalarni qabul qilish va tatbiq etish jarayonida muhim rol o'ynashini ta'kidlagan. Refleksiv yondashuv pedagoglarga o'z faoliyatini qayta ko'rib chiqishga imkon yaratadi, shuningdek, yangiliklarni qabul qilish va tatbiq etishda qarshiliklarni yengishga yordam beradi. Bu jarayon, ayniqsa, o'qituvchilarni pedagogik faoliyatda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan psixologik tayyorgarlik bilan ta'minlashda muhimdir. O'qituvchi o'z faoliyatini tahlil qilgan holda, yangiliklarga qanday moslashishini va ular bilan qanday ishlashni aniqlaydi.

Globallashuv jarayonida, bu refleksiv jarayonning ta'lim tizimida tobora ko'proq ahamiyat kasb etishining sababi, dunyo miqyosida o'zgaruvchan ehtiyojlarga javob berishga yordam berishdir. Innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish o'qituvchilarni o'zaro aloqalarini va o'quvchilarga nisbatan pedagogik yondashuvlarini qayta ko'rib chiqishga undaydi. Shu tarzda, refleksiv yondashuv ta'limda ijtimoiy, madaniy va texnologik o'zgarishlarga moslashishga yordam beradi.

Raqamli ta'limning tez rivojlanishi, global ta'lim tizimining yangilanishi va uning innovatsion shakllariga o'tish zarurati, yangi pedagogik texnologiyalarni tatbiq etishni talab qiladi. Bunday

o'zgarishlar, ayniqsa, o'qituvchilarni yangi metodologiyalarni o'zlashtirishga undaydi. Raqamli texnologiyalarni ta'limga integratsiya qilish o'qituvchilarga ta'limni individual va shaxsiylashtirilgan tarzda tashkil etish imkonini yaratadi, bu esa o'quvchilarning o'z bilimlarini mustahkamlashda katta ahamiyatga ega. Selwyn (2016) o'z asarlarida ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarning o'rni va ta'lim sifatini yaxshilashga bo'lgan ta'sirini o'rganib, o'qituvchilarni yangi texnologiyalarni qo'llashga tayyorlash zarurligini ta'kidlaydi. Shuningdek, raqamli ta'lim o'quvchilarning mustaqil o'rganish ko'nikmalarini rivojlantiradi va o'qituvchiga o'quvchilarning rivojlanishini yaxshiroq kuzatish imkonini beradi.

Raqamli ta'lim jarayonida yangiliklarni amalga oshirish uchun texnologiyalar, masalan, interaktiv ta'lim platformalari, onlayn darslar, virtual simulyatsiyalar va o'quv dasturlari o'quvchilarga ta'limni yanada qiziqarli va samarali qiladi. Bu o'zgarishlar o'qituvchilarni nafaqat yangiliklarga qarshi turgan qarshiliklarni yengishga, balki yangi pedagogik vositalarni o'zlashtirishga ham undaydi. Shuningdek, raqamli ta'limning afzalliklaridan biri shundaki, u o'quvchilarning global miqyosdagi ehtiyojlariga javob beradi, ya'ni ularni internet va raqamli texnologiyalarni samarali qo'llashga o'rgatadi. Bu, o'z navbatida, ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatlarida muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam beradi.

Innovatsion pedagogika asoslari, o'qituvchilarga yangi pedagogik g'oyalarni yaratish, tizimga kiritish va ularni samarali amalga oshirishda yo'l-yo'riq ko'rsatadi. Innovatsion texnologiyalarni ta'limga integratsiya qilish jarayonida o'qituvchilar o'z bilim va ko'nikmalarini yangi texnologiyalar bilan boyitib, o'quvchilarga zamonaviy o'qitish usullarini taqdim etadilar. Bu jarayon nafaqat yangi pedagogik g'oyalarni yaratishga, balki o'quvchilarga yangiliklarni qabul qilish va ularga moslashish uchun zarur psixologik tayyorgarlikni yaratishga qaratilgan.

Piaget va Vygotskiy kabi psixologlar ta'lim jarayonida yangiliklarni qabul qilish va amalga oshirish uchun kognitiv jarayonlarni tushunishga katta e'tibor berishgan. Ularning ishlari ta'lim tizimining asosiy printsiplariga, o'qituvchilar va o'quvchilarni innovatsion yondashuvlarga tayyorlashga xizmat qiladi. Bu yondashuvlar, ayniqsa, o'quvchilarning o'z bilimlarini mustahkamlash, yaratgan g'oyalarini amalga oshirishda yordam beradi. O'qituvchilarni pedagogik innovatsiyalarni qabul qilish va mustahkamlashga tayyorlashda psixologik tayyorgarlik muhim rol o'ynaydi.

Innovatsion pedagogikada yangiliklarni joriy qilish o'qituvchilarni tizimli fikrlashga, yangiliklarni yaratishda yangi usullarni qo'llashga undaydi. Shuningdek, ta'lim tizimida yangiliklarni yaratish va ularni joriy etishda innovatsion amaliyotlarni qo'llash ta'lim sifatini oshiradi. O'qituvchilar yangi pedagogik texnologiyalarni tatbiq etishda faqat o'quvchilarning bilimini kengaytiribgina qolmay, balki ularning ijodiy faoliyatini rivojlantiradilar, bu esa kelajakda global ta'lim tizimining samarali ishlashini ta'minlaydi.

Pedagogik jarayonda innovatsiyalarni tatbiq etishning muvaffaqiyati, o'qituvchining reflektiv yondashuvi, innovatsion fikrlash va o'qituvchilarni yangi metodologiyalarga moslashishga tayyorlashga bog'liq. Dewey (1933) pedagogik jarayonda refleksiya va ijodiy fikrlashning muhimligini ta'kidlaydi. U o'qituvchining tajribasini qayta ko'rib chiqishi, yangi pedagogik yondashuvlarni qabul qilish va tatbiq etishda katta ahamiyatga ega ekanligini belgilagan. Bu jarayonda o'qituvchilarni yangiliklarni joriy qilish uchun psixologik tayyorgarlik, o'zgaruvchan sharoitlarga moslashuv va yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash zaruriyati mavjud.

Refleksiv-innovatsion amaliyotning asosiy maqsadi, o'qituvchilarga pedagogik jarayonni samarali tashkil etish va o'quvchilarning o'rganish faoliyatini yanada yuqori darajaga ko'tarish imkonini yaratishdan iborat.

O'zbekiston boshlang'ich ta'lim tizimiga innovatsiyalarni tatbiq etish jarayoni 2017 yildan boshlab kuchaytirildi. Bundan maqsad boshlang'ich ta'lim jarayonining samaradorligiga tezkor erishishdir. SHu sababli bizning yondashuvimizga ko'ra, boshlang'ich ta'limga innovatsiyani kiritishda uning tajribadan o'tgan tiplariga asoslanish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Hozirgi zamon jahon pedagogikasida quyidagi innovatsion tiplarning tajribadan o'tganligi e'tirof etiladi: Birinchi tip. Bu tipga binoan boshlang'ich ta'limning quyidagi jihatlariga yangilik kiritilishi kerak:

- boshlang'ich ta'limning maqsadi va mazmuniga;
- boshlang'ich ta'limning vositalari, metodlari va texnologiyalariga;
- boshlang'ich ta'limning o'qitish va tarbiyalash jarayoni shakllari va vositalariga;
- o'quvchilarning, o'qituvchilarning va maktab ma'muriyatining faoliyatiga.

Ikkinchi tip. Mazkur tipga ko'ra, boshlang'ich ta'limning quyidagi jihatlariga yangiliklar kiritilishi kerak:

- joylardagi va markazlardagi boshlang'ich ta'lim muassasalarining o'zaro aloqalarini bog'lash;
- boshlang'ich ta'limdagi barcha faoliyatni (o'qitish, tarbiyalash va h.k.) yagonalashtirish;
- boshlang'ich ta'lim tizimini yagona va tipik modulga aylantirish;

Uchinchi tip. Bu tipga ko'ra, boshlang'ich ta'limda quyidagilarga yangiliklar kiritilishi kerak:- an'anaviy boshlang'ich ta'lim mazmunini butunlay o'zgartirish;

- boshlang'ich ta'limga turli xorijiy tajribalarni kiritish;
- boshlang'ich ta'limning asoslarni o'zgartirish.

To'rtinchi tip. Bu tipga ko'ra, boshlang'ich ta'lim jarayoniga quyidagi omillar hisobga olinib yangiliklar kiritilishi kerak:

- mamlakat, hududlar, shaharlar, tumanlar va qishloqlarning ehtiyojlarini ijtimoiy buyurtma sifatida qabul qilish;

- ta'limga oid yangi me'yoriy – huquqiy hujjatlarning qabul qilinishi;

- ilm-fanning inson to'g'risida yangi yutuqlariga erishganda;

- o'qituvchilarning ijodiy yangiliklari asosida. Mazkur tiplarning amaliyotda qo'llanishi o'qituvchilar va ilmiy pedagog olimlarning tavsiyalariga binoan amalga oshadi. SHu sababli oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari boshlang'ich ta'limga innovatsiyalarni joriy etishning turli tiplarini o'zlashtirishi taqozo etiladi.

Boshlang'ich ta'limda innovatsiyalarni joriy etish uchun quyidagi omillar mavjud bo'lishi kerak: a) boshlang'ich ta'limga davlat moliyaviy xarajatlarining ko'p bo'lishi;

b) boshlang'ich ta'limning me'yoriy-huquqiy asoslari mavjud bo'lishi;

v) innovatsion fikrlovchi boshlang'ich sinf o'qituvchilari va murabbiylarining yetarli darajada bo'lishi;

g) boshlang'ich ta'limni eng zamonaviy texnik jihozlar bilan jihozlanishi. Boshlang'ich ta'limda innovatsiyani amalga oshirish ko'p hollarda O'qituvchilarning faoliyatiga bog'liq bo'ladi. Bu borada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion bilim, ko'nikma va malakalarini kuchaytirish maqsadida Toshkent viloyati CHirchiq davlat pedagogika instituti viloyatdagi maktablarda "Maktab-laboratoriya" innovatsion tizimini yo'lga qo'ydi. Mazkur tajriba keyingi yillarda butun Respublikamiz bo'ylab ommalashmoqda. Boshlang'ich ta'limda innovatsiyalarni tatbiq etish tajribalari. XX asrning 2-yarmidan boshlab dunyo mamlakatlari boshlang'ich ta'lim tizimida yangi innovatsion muassasalarni shakllantirish tajribalari yuzaga keldi. Bu o'rinda ana shu tajribalarning eng muhimlariga e'tiboringizni tortamiz.

1. Erkin boshlang'ich ta'lim maktabi. Bu innovatsion maktab Germaniyada tashkil etilgan bo'lib, u internat ko'rinishida faoliyat

yuritiladi. Mazkur maktabda o'quvchilar erkinlik tamoyillari va fuqarolarning o'zaro hamkorligi natijasida o'qitiladi. Unda fanlar emas, predmetlar kurslarga bo'linib o'qitiladi.

2. Mehnat boshlang'ich ta'lim maktabi. Mazkur innovatsion maktab SHveytsariya, Avstriya va Rossiyada tashkil etilgan bo'lib, unda asosiy e'tibor o'quvchilarda mehnat ko'nikmasini shakllantirishga va ularni jahon xalqlari madaniyatlari bilan qaratiladi. Maktabda o'quvchilarning ixtiyoriyligi ustuvor tanishtirishga hisoblanadi.

3. Ochiq boshlang'ich ta'lim maktabi. Bu innovatsion maktab Buyuk Britaniyada tashkil etilgan bo'lib, unda o'quv rejalari va dasturlari o'qituvchilar tomonidan individual ishlab chiqiladi. Asosiy e'tibor o'quvchilarning ijodiy fikrlashiga qaratiladi.

4. Yillik yangi boshlang'ich ta'lim maktabi. Mazkur innovatsion maktab AQSHda tashkil etilgan bo'lib, u butun yil davomida faoliyat yuritadi. Ayni paytda, o'quvchilar har 45 kundan keyin 2 hafta ta'tilga chiqishadi. SHu tariqa o'quvchilar butun yil davomida an'anaviy maktablardagidek soatlar hajmida sinfda bo'lishadi. E'tibor berilsa, dunyoning har bir mamlakati o'z ehtiyojlari va imkoniyatlaridan kelib chiqib, boshlang'ich ta'limga innovatsiyalarni tatbiq etgan. O'zbekiston sharoitida boshlang'ich ta'limga innovatsiyalarni tatbiq etish uchun quyidagilarga e'tibor berish maqsadga muvofiq bo'ladi:- jamiyat talablaridan kelib chiqib boshlang'ich ta'lim asoslariga o'zgartirishlar kiritish;- innovatsion texnologiyalar bilan qurollangan boshlang'ich sinf o'qituvchilari ko'lamini kengaytirish;- boshlang'ich ta'limga innovatsiyalarni tatbiq etishni qat'iy monitoring qilib borish.

Keyslar:

1. Keys: "Yangi Pedagogik Yondashuvni Joriy Etish"

Maktabda yangi innovatsion pedagogik yondashuvlarni tatbiq etishga qaror qilindi. O'qituvchilar guruhlariga ajratildi va har bir guruhga o'z sohasi bo'yicha yangilik kiritish topshirig'i berildi. Biroq, ba'zi o'qituvchilar yangi texnologiyalarni qo'llashga qarshi turishdi,

chunki ular an'anaviy usullarni afzal ko'rishadi. Bu holatda, o'qituvchilarni innovatsion yondashuvlarga qanday tayyorlash kerak? O'qituvchilarga yangi metodlarni qabul qilishda qanday yordam berish mumkin?

Savol: Yangi pedagogik yondashuvlarni joriy qilishda o'qituvchilarning qarshiliklarini qanday yengish mumkin?

2. Keys: "Raqamli Ta'limni Integratsiya Qilish"

Bir universitetda raqamli ta'lim tizimiga o'tish jarayoni boshlandi. O'qituvchilarni yangi onlayn platformalarda dars o'tishga tayyorlash uchun maxsus treninglar tashkil etildi. Biroq, ba'zi o'qituvchilar yangi texnologiyalarni o'zlashtirishda qiyinchilikka duch kelmoqda. Ularning fikriga ko'ra, an'anaviy usullarda o'qitish samaraliroq. O'qituvchilarni raqamli ta'lim platformalariga o'rgatish uchun qanday metodlar qo'llanilishi mumkin?

Savol: Raqamli ta'limni o'qituvchilarga qanday samarali tarzda tatbiq etish mumkin?

3. Keys: "Yangilikni Tatbiq Etishdagi Psixologik To'siqlar"

Bir maktabda yangi innovatsion pedagogik metodlarni joriy qilish uchun o'qituvchilarni maxsus treningga jalb qilishdi. Treningda o'qituvchilarga yangi pedagogik metodlar, ta'lim texnologiyalari va gumanistik yondashuvlar haqida ma'lumot berildi. Biroq, ba'zi o'qituvchilar o'z ish tajribalariga asoslangan qarashlarni o'zgartirishga tayyor emaslar va bu yangiliklarni qabul qilishda psixologik to'siqlar mavjud. O'qituvchilarga yangi pedagogik metodlarni qanday psixologik tarzda tatbiq etish mumkin?

Savol: Yangiliklarni qabul qilishda o'qituvchilarning psixologik to'siqlarini qanday yengish mumkin?

4. Keys: "Gumanistik Pedagogikaning Innovatsion Ta'limdagi O'rni"

Bir universitetda gumanistik pedagogika yondashuvlarini innovatsion ta'lim metodlari bilan uyg'unlashtirish bo'yicha tajriba o'tkazilmoqda. Gumanistik pedagogika o'qituvchining shaxsiyatini rivojlantirish, talabalarning ijodiy fikrlashini qo'llab-quvvatlashga

qaratilgan bo'lsa-da, yangi texnologiyalar va metodologiyalarni tatbiq etishda ayrim to'siqlar paydo bo'ldi. Bu holatda, gumanistik pedagogikaning innovatsion ta'limdagi o'rni qanday bo'lishi kerak?

Savol: Gumanistik pedagogika va innovatsion pedagogikaning uyg'unligi qanday ta'minlanishi mumkin?

5. Keys: "Innovatsion Pedagogika bo'yicha Ta'lim Programmasi"

Bir universitetda innovatsion pedagogika bo'yicha yangi kurs yaratilmoqda. Kursning asosiy maqsadi o'qituvchilarni innovatsion pedagogik metodlar bilan tanishtirish, ularga yangi yondashuvlar va texnologiyalarni qo'llashda yordam berishdir. Kursda nazariy materiallar va amaliy mashg'ulotlar birlashtirilgan. Kursni qanday tashkil qilish kerak? O'qituvchilarni yangi metodlarga qiziqtirish va ularga samarali o'qitish metodlarini o'rgatishning samarali yo'llari nimalardan iborat?

Savol: Innovatsion pedagogika bo'yicha ta'lim dasturini qanday samarali tarzda tashkil etish mumkin?

6. Keys: "Yangiliklarni Mustahkamlash va Ularning Amaliy Tadbiqi"

Bir maktabda yangi innovatsion metodlarni tatbiq etishda dastlabki muvaffaqiyatlar erishildi. Biroq, bu yangiliklarni o'qituvchilarning kundalik amaliyotiga tatbiq etishning davomiyligini ta'minlashda qiyinchiliklar mavjud. Yangiliklarni mustahkamlash va ularni amaliyotga kiritishda qanday strategiyalar qo'llanilishi mumkin? O'qituvchilarni doimiy ravishda yangiliklarga moslashishga qanday tayyorlash mumkin?

Savol: Yangiliklarni pedagogik amaliyotda mustahkamlash uchun qanday strategiyalarni qo'llash kerak?

8-mavzu bo'yicha nazorat savollari

1. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning asosiy tamoyillari nimalardan iborat va ular innovatsion ta'lim jarayonida qanday ko'rinishda namoyon bo'ladi?

2. Innovatsion ta'lim bilan an'anaviy ta'lim o'rtasidagi farqlarni ta'riflab bering. Pedagogik jarayonda innovatsion yondashuvning qanday ustunliklari mavjud?

3. Pedagogning innovatsion faoliyatga tayyorligi qaysi tarkibiy qismlardan iborat va bu jarayonda qaysi kasbiy kompetensiyalar asosiy o'rin tutadi?

4. Innovatsion jarayonlar ta'lim tashkilotlarida qanday bosqichlarda amalga oshiriladi? Ularning har bir bosqichi mazmuniga misollar bilan izoh bering.

5. Ta'lim jarayoniga AKT, raqamli platformalar va modul yondashuvni joriy etish o'quvchi kompetensiyalariga qanday ta'sir ko'rsatadi? Real ta'lim amaliyotidan misollar keltiring.

9-mavzu: Maktabni innovatsion boshqaruv modeli.

Zamonaviy, ilgor innovatsion texnologiyalarni o'zlashtirish va ta'lim jarayoniga tadbqiq etish.

Maktabni innovatsion boshqarish — bu ta'lim muassasasini zamonaviy talablarga mos ravishda boshqarish, inson kapitalini rivojlantirish, o'quv jarayonining samaradorligini oshirish va maktabni o'z vaqtida yangilab borish imkonini beruvchi boshqaruv modeli hisoblanadi. Innovatsion boshqaruv an'anaviy boshqaruvdan farqli o'laroq, qat'iy buyruqbozlikka emas, balki hamkorlik, jamoaviy qaror qabul qilish, ochiqlik, raqamlashtirish va sifat monitoringiga asoslanadi. Zamonaviy maktabning boshqaruv tizimi o'qituvchi, o'quvchi, ota-ona va jamoatchilikni yagona maqsad — sifatli ta'limni ta'minlash yo'lida birlashtiruvchi mexanizm sifatida qaraladi. Maktabni innovatsion boshqarishning asosiy unsurlaridan biri — **maktabni rivojlantirish dasturidir**. Bu dastur 3–5 yilga mo'ljallanib, maktabning mavjud holati, imkoniyatlari, ehtiyojlari va istiqboldagi vazifalarini tizimli ravishda aniqlab beradi. Dasturda ta'lim sifati, o'qituvchilar malakasi, raqamli ta'lim, infratuzilma, psixologik muhit, o'quvchi kompetensiyalari, ota-onalar bilan

hamkorlik va maktabning tashqi aloqalari kabi yo‘nalishlar qamrab olinadi. Masalan, ko‘plab ta‘lim tizimlarida (Koreya, Yaponiya, Singapur va Finlyandiya) rivojlantirish dasturisiz maktabning strategik ishlari boshqarilmaydi. O‘zbekiston maktablari uchun ham “Harakatlar strategiyasi”, “2022–2026 ta‘limni rivojlantirish konsepsiyasi” asosidagi mahalliy rivojlantirish dasturlari ishlab chiqilmoqda.

Rivojlantirish muhitida maktab ichki ishlarini tashkil etish — bu o‘quv jarayoni, tarbiya ishlari, o‘quvchilar faoliyati, sinfdan tashqari tadbirlar, o‘qituvchilar malakasini oshirish jarayonini tizimli rejalashtirish va monitoring qilish demakdir. Bunda o‘qituvchilar jamoasi faqat buyruqlarni bajaruvchi emas, balki jarayonni takomillashtiruvchi hamkor sifatida maydonga chiqadi. Innovatsion maktablarda pedagogik kengashlar ijtimoiy sheriklik asosida tashkil qilinadi: guruhli muhokama, muammoli vaziyat tahlili, SWOT tahlil, loyiha asosida rejalashtirish usullari qo‘llanadi. O‘qituvchilar o‘z sinfi, fani yoki yo‘nalishi bo‘yicha kichik ilmiy-metodik guruhlar tuzib, yangi texnologiyalarni o‘zlashtirishda faollik ko‘rsatadi. Zamonaviy innovatsion texnologiyalarni o‘zlashtirish maktab boshqaruvining eng muhim yo‘nalishlaridan biridir. Raqamli kundalik, onlayn dars platformalari, sun‘iy intellektga asoslangan baholash dasturlari, virtual laboratoriyalar, STEM, STEAM, CLIL, o‘yinlashtirilgan metodlar, loyihaviy ta‘lim, media savodxonlik kabi texnologiyalar o‘quv jarayonini faol, interfaol va qiziqarli qiladi. Masalan, matematika darslarida GeoGebra, tabiiy fanlarda PhET simulyatsiyalari, boshlang‘ich ta‘limda Scratch Junior, o‘qish darslarida audiokitoblardan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, tahlil qilish va ijodiy yondashuvini kuchaytiradi. Innovatsion texnologiyalar maktabning barcha bo‘limlariga — boshqaruv, ta‘lim, tarbiya, monitoring, ota-onalar bilan hamkorlik jarayonlariga tatbiq etilishi zarur.

Maktab hayotini insonparvarlashtirish (gumanizatsiya) o‘quvchiga shaxs sifatida yondashish, uning qadr-qimmati, huquqi va

ehtiyojlarini hurmat qilishni anglatadi. Bu yondashuv o'quvchini "bilim qabul qiluvchi" emas, balki faol subyekt — fikrlovchi, his qiluvchi, o'z qaroriga ega bo'lgan shaxs sifatida ko'radi. Insonparvar maktabda bolaga qo'pollik, bosim, jazoga asoslangan yondashuv o'rniga dialog, maslahat, qo'llab-quvvatlash va individual ta'lim trayektoriyasi ustuvor hisoblanadi. Masalan, Finlandiya ta'lim tizimi insonparvar yondashuvning eng samarali modellaridan biri sifatida tan olingan.

Demokratlashtirish va liberallashtirish — maktab boshqaruvining ochiq va shaffof bo'lishi, o'quvchi, ota-ona va o'qituvchilar fikrining qaror qabul qilish jarayoniga qo'shilishi demakdir. Demokratiya ta'limda ijtimoiy sheriklikni kuchaytiradi: o'quvchilar kengashi, ota-onalar qo'mitasi, pedagoglar kengashi orqali maktabning ichki hayoti boshqariladi. Liberallashtirish esa maktabga ichki erkinliklar beradi: o'quv rejalarini moslashtirish, o'quv jarayonini metodik jihatdan erkin tashkil qilish, innovatsion faoliyatni joriy etish imkoniyatlari kengayadi. Bu o'z navbatida ijodkor, mas'uliyatli va tashabbuskor o'qituvchilar jamoasini shakllantiradi. Boshqaruv madaniyati prinsiplari maktab rahbarining kasbiy kompetensiyalarini belgilaydi. Bu prinsiplarga strategik fikrlash, yetakchilik, muammoli vaziyatlarni hal qilish, adolat va shaffoflik, jamoani rag'batlantirish, kommunikativ madaniyat, o'z-o'zini rivojlantirish, vaqtni boshqarish, monitoring va tahlilni to'g'ri amalga oshirish kiradi. Innovatsion rahbar nafaqat buyruqlar beruvchi, balki jamoani yetaklovchi, motivatsiya beruvchi, yangiliklarni tatbiq etishda yo'l ko'rsatuvchi shaxsdir. Maktab rahbarining madaniyati o'qituvchilar kayfiyati, ta'lim sifati va o'quvchilarning muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir qiladi.

Maktabni innovatsion boshqaruv modeli zamonaviy ta'limga xos bo'lgan: raqamlashtirish, hamkorlik, insonparvarlik, ochiqlik, sifat monitoringi, ustozlar malakasini oshirish, o'quv muhitini sog'lomlashtirish kabi tamoyillarni o'zida mujassam etadi. Ushbu model maktabni nafaqat o'qitish maskani, balki ijtimoiy-psixologik

rivojlanish markazi sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Maktabni innovatsion boshqaruv modeli ta'lim jarayonini texnologik, tashkiliy va ijtimoiy jihatdan yangilashga qaratilgan boshqaruv konsepsiyasidir. Bu modelda rahbarning vazifasi faqat nazorat qilish yoki buyruq berish emas, balki maktabning barcha tarkibiy qismlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan muhit yaratishdir. Innovatsion boshqaruvning zamonaviy talqinida maktab direktori — boshqaruvchi emas, balki **lider, jarayonlarni boshqaruvchi fasilitator, strateg, motivator** sifatida qaraladi. Innovatsion boshqaruvning asosiy mezonlaridan biri — **rivojlanish muhitini shakllantirish**dir. Bu muhit o'quvchi, o'qituvchi va ota-onaning o'zini erkin va qadrlangan his qilishi uchun zarur bo'lgan psixologik, tashkiliy, kommunikativ va texnik sharoitlar majmuasidir. Rivojlanish muhiti quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

1. **mazmuniy rivojlanish** — o'quv dasturlari, metodlar, baholash tizimlarini takomillashtirish;
2. **texnologik rivojlanish** — raqamli platformalar, elektron resurslar, simulyatsiya, multimediya vositalarini keng qo'llash;
3. **ijtimoiy rivojlanish** — sinf va maktab ichida sog'lom muloqot, konfliktlarni boshqarish, hamkorlikni kuchaytirish;
4. **madaniy rivojlanish** — maktabning o'ziga xos qadriyatlari, an'analari, ma'naviy hayotini boyitish.

Zamonaviy maktabni boshqarishda innovatsion yondashuvlar rahbarning strategik fikrlashi, jamoa bilan ishlash mahorati va ta'lim jarayonini tizimli modernizatsiya qilishga tayyor turishini talab qiladi. Maktab rahbari faqat ma'muriy vazifalarni bajaruvchi emas, balki o'quv jarayonining bosh g'oyasini ishlab chiqadigan, pedagogik innovatsiyalarni tanlaydigan, ularga sharoit yaratadigan hamda jamoani yagona maqsad atrofida birlashtira oladigan lider bo'lishi zarur. Buning uchun rahbar menejment nazariyasining asosiy tamoyillarini, pedagogik jarayonning psixologik mexanizmlarini, zamonaviy axborot texnologiyalarining imkoniyatlarini yaxshi bilishi kerak. Maktabni boshqarishning innovatsion modeli an'anaviy

buyruq-farmoyish uslubidan farq qilib, ochiq muloqot, jamoaviy qaror qabul qilish, natijaga yo'naltirilgan boshqaruv, o'qituvchilarning ijodiy erkinligi hamda o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan ta'limni o'z ichiga oladi. Bugungi kunda dunyo tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, o'qituvchi tashabbusini qo'llab-quvvatlaygan maktablar o'quv jarayonidagi sifat ko'rsatkichlari bo'yicha ham, ijtimoiy ta'siri bo'yicha ham yuqori natijalarga erishmoqda. Innovatsion faoliyatga tayyor jamoa yaratishning eng muhim sharti — maktabda ochiq kommunikatsiya, o'zaro ishonch, motivatsiya va kasbiy o'sish muhitini shakllantirishdir.

Maktabning rivojlantirish dasturi innovatsion boshqaruvning eng asosiy hujjatlaridan biri sanaladi. Har bir rivojlanish dasturi maktabning real diagnostik tahliliga, pedagogik jamoa salohiyatiga, o'quvchilarning ehtiyojlariga va mahalliy ta'lim siyosatiga tayangan holda ishlab chiqilishi lozim. Dastur o'z ichiga qisqa, o'rta va uzoq muddatli rejalarni qamrab oladi. Masalan, qisqa muddatli rejalarga o'qituvchilarning AKT bo'yicha malakasini oshirish, elektron kundalikni yo'lga qo'yish yoki o'quvchilarning o'qishga qiziqishlarini oshirish bo'yicha loyihalarni kiritish mumkin. O'rta muddatli rejalar esa o'quv dasturlarini kompetensiyaga yo'naltirish, sinflarni jihozlash, dars jarayonida interfaol metodlar ulushini oshirish kabi vazifalarni o'z ichiga oladi. Uzoq muddatli rejalarda esa maktabni hududiy ta'lim markaziga aylantirish, o'qituvchilarni ilmiy tadqiqot faoliyatiga jalb etish, xalqaro hamkorlikni yo'lga qo'yish kabi vazifalar belgilanishi mumkin. Innovatsion boshqaruvning muhim jihatlaridan biri — maktab ichki ishlarini rivojlantirish muhitida tashkil etishdir. Bu avvalo o'quvchilar, o'qituvchilar va ota-onalar o'rtasida hamkorlikni mustahkamlashga, maktabda sog'lom psixologik muhit yaratishga, o'quv jarayonini faollashtiruvchi zamonaviy vositalarni tatbiq etishga tayanadi. Ilg'or maktablarda o'quvchilarning tashabbus loyihalari uchun grantlar, ijodiy guruhlar, o'quvchi parlamenti, ota-onalar maslahatchilar kengashi tashkil etilishi amaliy tajribada yaxshi samara berayotgani kuzatiladi. Bu yondashuv

o'quvchi shaxsini rivojlantirishga xizmat qiladigan kuchli ijtimoiy muhitni yaratadi.

Zamonaviy texnologiyalarni ta'lim jarayoniga tatbiq etish maktab boshqaruvining eng dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Raqamli o'quv resurslaridan foydalanish, masofaviy ta'lim elementlarini qo'shish, sun'iy intellekt yordamida o'quvchilar bilimini tahlil qilish, elektron baholash, ta'lim sifatini monitoring qilish kabi texnologiyalar maktab faoliyatining samaradorligini oshiradi. Bu jarayonda rahbarning vazifasi — texnologiyani oddiy "jihoz" yoki "vosita" sifatida emas, balki o'quv jarayonining metodik asosiga aylantira olishdir. Samarali maktablarda raqamli resurslardan foydalanish o'qituvchilarning darsni o'qitish malakasini oshiribgina qolmay, o'quvchilarni mustaqil o'rganish, axborotni tanlash va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Maktab hayotini insonparvarlashtirish, demokratlashtirish va liberallashtirish innovatsion boshqaruvning asosiy tamoyillaridan bo'lib, har bir o'quvchi va o'qituvchining shaxsini hurmat qilish, ularning fikrini tinglash, teng imkoniyatlar yaratish, ijtimoiy adolat tamoyiliga amal qilishni anglatadi. Demokratik boshqaruvda rahbar buyruq beruvchi emas, balki jamoani birlashtiruvchi, fikrlar xilma-xilligini qadrllovchi, ijodkorlikni qo'llovchi shaxsga aylanadi. Bunday maktablarda muammolar o'zaro muloqot orqali hal etiladi, o'quvchilarning qiziqishlari o'rganiladi, pedagoglarning kasbiy erkinligi va o'zini namoyon qilish imkoniyatlari kengayadi.

Boshqaruv madaniyati prinsiplari innovatsion boshqaruvning poydevori hisoblanadi. Bular — strategiklik, tashabbuskorlik, hamkorlik, shaffoflik, adolat, natijaga yo'naltirilganlik, pedagogik etika, mas'uliyat, jamoa bilan ishlash madaniyati, konfliktologik ko'nikmalar va boshqaruv estetikasi. Boshqaruv madaniyati yuqori bo'lgan maktablarda rahbar har bir xodimning imkoniyatini aniqlay oladi, ijobiy motivatsiyani shakllantiradi, resurslarni adolatli taqsimlaydi va pedagogik jarayonni tizimli boshqaradi.

9-mavzu yuzasidan svaol va topshiriqlar

1. Maktabni innovatsion boshqaruv modeli an'anaviy boshqaruvdan qaysi jihatlari bilan farq qiladi? Asosiy farqlarni izohlab bering.

2. Maktabni rivojlantirish dasturini tuzishda diagnostika, monitoring va strategik rejalashtirishning o'рни nimadan iborat? Amaliy misol keltiring.

3. Rivojlantirilgan maktab muhitini yaratishda o'quvchi, o'qituvchi va ota-ona o'rtasidagi uch tomonlama hamkorlik qanday mexanizmlar orqali amalga oshiriladi?

4. Zamonaviy innovatsion texnologiyalarni maktab ta'lim jarayoniga tatbiq etishning eng samarali yo'nalishlari qaysilar? Ulardan bittasini tanlab, maktabda qo'llash bo'yicha qisqa loyiha ishlab chiqing.

5. Maktab hayotini insonparvarlashtirish, demokratlashtirish va liberallashtirish boshqaruv madaniyatiga qanday ta'sir qiladi? Bunday yondashuvning kamida uchta afzalligini yozing.

10-mavzu: Boshlang'ich maktabda innovatsiya va integratsiyaning o'zaro aloqadorligi. Innovatsion ta'lim muhitida fanlararo integratsiyani yo'lga qo'yish, fanlar hamda mavzulararo integratsiyada innovatsion metodlardan foydalanish.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchining fikrlash tamoyili, tahlil qilish ko'nikmasi, dunyoqarashi va faol bilish jarayonlari shakllanadigan davr bo'lgani uchun innovatsion metodlar bilan integratsiyalashgan ta'lim modeli aynan shu bosqichda eng samarali natija beradi. Innovatsiya va integratsiya tushunchalari ta'lim jarayonida bir-birini to'ldiruvchi ikki asosiy omil bo'lib, ularsiz zamonaviy ta'lim standartlariga mos dars tashkil etish deyarli mumkin emas. Innovatsiya — yangi pedagogik texnologiyani yaratish, uni sinfga joriy etish va amaliy samaradorlikka erishish

demakdir. Integratsiya esa o'quvchi ongida fanlararo bog'liqlikni shakllantirish, dunyoni yaxlit idrok etish, bilimlarni izchil birlashtirish jarayonini anglatadi. Boshlang'ich ta'limda innovatsiyalarni integratsiya bilan uyg'unlashtirish dars samaradorligini oshiradi, o'quvchining bilishga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi va asosiy kompetensiyalarni chuqur egallashiga zamin yaratadi. Boshlang'ich sinflarda o'qitiladigan fanlar o'zaro mazmun jihatdan yaqin: "O'qish savodxonligi", "Ona tili", "Matematika", "Tabiatshunoslik", "Tarbiya" kabi yo'nalishlarda mavzular bir-birini to'ldiradi. Shu bois ularda fanlararo integratsiyani to'g'ri yo'lga qo'yish o'quvchi uchun bilimning yaxlit manzarasini yaratadi. Masalan, o'qish darsida berilgan matndagi voqealarni tabiatshunoslik darsidagi mavzu bilan bog'lash, matn ichidagi sonlar asosida sodda matematika amallarini bajarish yoki ona tili darsida matnda uchragan fe'llarni, sifatlarni topish orqali o'qish fanini mustahkamlash integratsiyalangan ta'lim misolidir. Bunday yondashuv o'quvchilarning mantiqiy bog'lanishlarni ko'ra olishini rivojlantiradi va bilimlarning ajralib ketmasdan tizimli singishiga xizmat qiladi.

Innovatsion ta'lim muhiti esa fanlararo integratsiyani tabiiy ravishda qo'llashga keng imkon beradi. Raqamli platformalar, interaktiv metodlar, vizual va multisensorli materiallar integratsiyani kuchaytiradi. Multimedia vositalari, virtual maktab resurslari, animatsion darslar bir mavzuning bir nechta fan bilan bog'liq jihatlarini yoritish imkonini beradi. Misol uchun, "Suv aylanishi" mavzusini o'qish darsida hikoya orqali berish, tabiatshunoslikda jarayonning ilmiy mohiyatini tushuntirish, matematika darsida suv miqdori va o'lchov birliklarini hisoblash, tasviriy san'at darsida suv aylanishi sxemasini chizish — bu fanlararo integratsiyaning innovatsion modelga tayanib amalga oshirilgan namunali shaklidir. Innovatsion metodlar bunday integratsiya jarayonining asosiy harakatlantiruvchi omili hisoblanadi. CLIL (Content and Language Integrated Learning), STEAM, PBL (Project

Based Learning — loyihaviy ta’lim), tadqiqotga asoslangan o’qitish, o’yinlashtirish texnologiyalari integratsiyani tabiiy ravishda kuchaytiradi. Masalan, STEAM yondashuvi asosida “Parrandalar” mavzusini o’rganishda biologik xususiyatlar (S — science), parrandaning shakli va harakatini tushuntirish (T — technology), uning tana tuzilishi maketini yasash (E — engineering), geometrik shakllarni topish (A — art-design), parrandalar sonini hisoblash va tasniflash (M — mathematics) kabi bo’limlar uyg’unlashadi. Bu o’quvchining nafaqat bilim, balki amaliy ko’nikmalar tizimini ham mustahkamlaydi. CLIL yondashuviga misol sifatida ingliz tilidagi sodda leksik birliklarni matematika, tabiatshunoslik yoki o’qish darsiga qo’shish mumkin: “circle”, “triangle”, “sun”, “rain”, “big-small”, “long-short” kabi so’zlar orqali mavzulararo muloqot boyiydi.

Fanlararo integratsiyaning yana bir afzalligi — o’quvchi tafakkurida “fan chegaralari”ni yo’qotishdir. Zamonaviy o’quv jarayoni o’quvchini hayotiy vaziyatlar asosida fikrlashga o’rgatadi. Masalan, “Bozor”, “Transport”, “Tabiatdagi fasllar”, “Qushlar ko’chishi”, “Oilaviy byudjet” kabi mavzularni birgina fan orqali emas, balki turli fanlar vositasida yoritish amaliy hayotga yaqinlashtirilgan integratsiya modelidir. Bunday yondashuv o’quvchini real vaziyatlarni hal qilishga o’rgatadi, iqtisodiy savodxonlik, ekologik madaniyat, kommunikativ ko’nikmalar, mantiqiy tahlil, mustaqil qaror qabul qilish kabi kompetensiyalarni rivojlantiradi. Innovatsion muhitda integratsiyani yo’lga qo’yish uchun o’qituvchi pedagogik texnologiyalarni yaxshi bilishi, metodik materiallarni moslashtirish olishi va darsni tizimli rejalashtirishi zarur. O’qituvchi dars rejasida maqsadlarni fanlar bo’yicha emas, balki o’quvchining umumiy kompetensiyalarini rivojlantirishga yo’naltirishi lozim. Integratsiyani samarali tashkil etishda o’quvchi faoliyati markazda bo’lishi shart: guruh ishlari, rolli o’yinlar, tajribalar, modellashtirish, grafiklar bilan ishlash, kichik loyiha taqdimotlari o’quvchilarni faol ishtirokchi sifatida rivojlantiradi.

Horijda innoatsion pedagogika sohasidagi izlanish olib brogan olimlar quyidagilardan iborat: G.I. Gorskaya, V.A.Kan-Kalik, S.L.Kuzmina, V.A. Slastenin, L.M.Fridman kabi olimlar o'zlarining ilmiy tadqiqot ishlarida yoritib berdilar.

Mamlakatimizda pedagogik innovatsiyani rivojlantirish muammolari

ustida pedagog olimlardan N. Azizxo'jayeva, B.Farberman, R.Mavlonova, U.Nishonaliyev, N. Sayidahmedov, M. Ochilovlar ilmiy izlanishlar olib bormoqdalar. Innovatsiyalar dolzarb muhim ahamiyatga ega bo'lib, bir tizimda shakllangan yangicha yondashuvlardir. Ular tashabbuslar va yangiliklar asosida tug'ilib, ta'lim mazmunini rivojlantirish uchun istiqbolli bo'ladi, shuningdek, umuman ta'lim tizimi rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Innovatsiya - ma'lum bir faoliyat maydonidagi yoki ishlab chiqarishdagi texnologiya, shakl va metodlar, muammoni yechish uchun yangicha yondashuv yoki yangi texnologik jarayonni qo'llash muvaffaqiyatga erishishga olib kelishi ma'lum bo'lgan oxirgi natijadir.

Bugun ta'lim tizimidagi innovatsiyalarni quyidagicha tasniflash ma'qullanmoqda:

- Faoliyat yo'nalishiga qarab (pedagogik jarayondagi, boshqaruvdagi).
- Kiritilgan o'zgarishlarning tavsifiga ko'ra (radikal, modifikatsiyalangan, kombinatsiyalangan).
- O'zgarishlar ko'lamiga ko'ra (lokal, modulli, tizimii).
- Kelib chiqish manbayiga ko'ra (shu jamoa uchun ichki yoki tashqaridan olingan).

Innovatsiyaning maqsadi — sarflangan mablag' yoki kuchdan eng yuqori natija olishdan iborat. Boshqa turli-tuman o'z-o'zidan paydo bo'ladigan yangiliklardan farqli o'laroq, innovatsiya boshqariluvchi va nazorat qilinuvchi o'zgarishlar mexanizmini tashkil etadi. Ta'lim tizimidagi har qanday yangilik innovatsiya bo'la olmaydi. Shu sababli <<novatsiya>> va <<innovatsiya>> tushunchalari o'rtasidagi asosiy farqlarni ko'rsatib o'tish zarur. Buning uchun

islohot faoliyatining aniq shakli, mazmuni va ko'lami asos bo'lib xizmat qiladi. Agar faoliyat qisqa muddatli bo'lsa va yaxlit tizim xususiyatiga ega bo'lmasa, o'z oldiga muayyan tizimdagi faqat bazi elementlarini o'zgartirishni vazifa qilib qo'ygan bo'lsa, u holda biz novatsiya bilan muloqot qilayotgan bo'lamiz. Agar faoliyat ma'lum konseptual yondashuv asosida amalga oshirilavotgan bo'lsa va uning natijasi o'sha tizim rivojlanishiga yoki uning prinsipial o'zgarishiga olib kelsagina innovatsiya deya olamiz. Har ikkala tushuncha mezonlari quyidagicha: novatsiya amaldagi nazariya doirasida amalga oshiriladi, ko'lam va vaqt bo'yicha chegaralanadi, metodlar yangilanadi va natijasi avvalgi tizimni takomillashtiradi. Innovatsiya esa tizimli, yaxlit va davomli bo'ladi, ma'lum amaliyotda yangi faoliyat tizimini loyihalaydi, amaliyot subyektlari pozitsiyalarini to'la yangilaydi. Bunda faoliyatning yangi yo'nalishlari ochiladi, yangi texnologiyalar yaratiladi, faoliyatning yangi sifat natijalariga erishiladi. natijada amaliyotning o'zi ham yangilanadi. Innovatsiyaning amaliyotga kiritilishi innovatsion jarayonlarda amalga oshiriladi. Innovatsion jarayon deb innovatsion o'zgarishlarga tayyorgarlik ko'rish va uni amalga oshirish jarayoniga aytiladi. «Innovatsion faoliyat - bu yangi ijtimoiy talablar bilan an'anaviy me'yorlarning mos kelmasligi yoxud amaliyotning yangi shakllanayotgan me'yorining mavjud me'yor bilan to'qnashuvi natijasida vujudga kelgan, majmual muammolarni yechishga qaratilgan faoliyatdir», - deb ta'kidlaydi V.I. Slobadchikov. Innovatsion faoliyat amaliy nazariyaning muhim qismi bo'lib, ijtimoiy-madaniy obyekt sifatlarini yaxshilashga qaratilgan ijtimoiy subyektlarning harakat tizimidir, u ma'lum doiradagi muammolarni yechish qobiliyatigina emas, balki har qanday vaziyatdagi muammolarni yechish uchun motivatsion tavyorgarlikka ega bo'lishdir. O'qituvchi innovatsion faoliyatining markaziy masalasi o'quv jarayonini samarali tashkil etishdan iborat. O'tgan asrning 70-yillari oxirlarida A.M. Arseneva, K.N.Volkov, M.N.Skatkin va o'zbekistonlik pedagog-olimlardan bir guruhi pedagogika fani va

amaliyotida muvaffaqiyatga erishish muammosini hal qilish borasida samarali g'oyalarni ilgari surdilar va ta'lim samaradorligini ta'minlashda o'qituvchining ta'lim jarayoniga yangiliklarni kiritishga tayyorgarlik darajasi asosiy o'rin egallashini asoslab berdilar. Shunga ko'ra <<Innovatsion o'zgarishlarni sezish, anglash har qanday o'qituvchiga xos bo'lavermaydi, - deb yozadi U.Nishonaliyev, - bu yerda eng asosiysi o'qituvchining o'zi yangilikni sezishga psixologik jihatdan tayyor bo'lishidir>>. Innovatsion faoliyat - bu ilmiy izlanishlar, ishlanmalar yaratish, tajriba-sinov ishlari olib borish yoki boshqa fan-texnika yutuqlaridan foydalangan holda yangi (exnologik jarayon yoki yangi takomillashtirilgan mahsulot yaratish bo'lib, uning pragmatik xususiyati shundaki, u g'oyalar maydonida ham va alohida bir subyektning harakat maydonida ham amalga oshirilmaydi, balki bu faoliyatni amalga oshirish tajribasi kishilar hayotida hammabop bo'ladigan holdagina haqiqiy innovatsion hisoblanadi.

Innovatsion faoliyatning asl mazmuni amalda yangi texnologiyaning shakllanishi bo'lib, uning natijasi innovatsiya sifatida yuzaga kelgan ixtironi loyihaga, loyihani texnologiyaga aylantirishga yo'naltirilgan faoliyatdir. O'qituvchi innovatsion faoliyatni tashkil etib, uning shakllanish bosqichlarini quyidagicha belgilashi mumkin:

Birinchi bosqich - tayyor metodik tavsiyanomalar aniq qilib ko'chiriladi.

Ikkinchi bosqich - mavjud tizimga ayrim yangi moslama (modifikatsiya) lar, metodlar kiritiladi.

Uchinchi bosqich - yangi g'oyani amalga oshirish mazmuni, metodlari va shakli to'la ishlab chiqiladi.

To'rtinchi bosqich - o'qituvchi o'qitish va tarbiyalashning o'z konsepsiyasini va metodikasini ishlab chiqadi. O'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tavyorlashda jamoadagi psixologik muhitni, jamoa a'zolarining qanchalik darajada dunyo ta'lim bozoridagi yangiliklardan xabardor ekanligini hisobga olish zarur.

Pedagogika - ta'lim-tarbiya to'g'risidagi ilmiy bilimlar tizimi: obyektivlik, maqsadga muvofiqlik, mustahkamlik, bir-biriga zid bo'lmaslik uning asosiy xarakteristikalaridir. Insonning shakllanganligi, rivojlanganligi va tarbiyasi haqidagi bilim, uning yuksak darajasi, talabga muvofiqligi obyektivlikning yagona talabidir. O'sib kelayotgan avlod tarbiyasi juda jiddiy jarayon bo'lib, uni o'tkinchi narsalarga bog'liq qilib qo'yish mumkin emas. Chunki uni tashkil etuvchi qoidalar inson tabiati va uning rivojlanishi haqidagi obyektiv ma'lumotlarga ziddir. Mustahkam, kuchli, ta'sirchan tarbiya tizimini faqatgina pedagogika fanida o'rnatilgan obyektiv asoslar va amaliyotda tasdiqlangan qoidalar yordamida rivojlantirish mumkin. Bu, albatta, innovatsion pedagogika hamda gumanistik (insonparvarlik) pedagogikalar bilan bog'liqdir.

Insonparvarlik lotincha <<homo>> so'zidan olingan bo'lib, <<insoniy>> degan ma'noni anglatadi. Insonparvarlik — inson qadriyatlari, erkinliklari, baxtga bo'lgan huquqini, qobiliyatlarini rivojlanishi va namoyon bo'lishini tan oladigan qarashlar tizimi. Gumanistik pedagogika, ko'pincha, fanda innovatsiya deb ataladi. Bunga o'quvtarbiyaviy ta'sir etish natijalari va tizimning ichki qayta tashkil etilishi

evaziga erishiladi. Gumanizm - insonning ma'naviy boyligi va yagona konsepsiyasidir. Bu konsepsiya asosiy maqsadi shaxs qadriyatini himoya qilish, uning ijodiy erkinligini rivojlantirish, o'z qobiliyatini namoyon etishda iborat. Insonparvarlik pedagogikasi o'z navbatida shaxsga qaratilgan. Uning belgilari: - ma'lumotlarni egallab olish va ma'lum doiradagi mahorat va ko'nikmalarni yuzaga keltirish hamda ularning psixik, jismoniy, intellektual (aqliy) rivojlanishiga diqqatning qaratilishi;

- ijodiy, erkin, mustaqil fikrlovchi barkamol shaxsni shakllantirish uchun har qanday hayotiy va o'quv vaziyatlarda asosli qarorni tanlab qabul qila oladigan insonparvar fuqaroni yetishtirish;

- o'quv-tarbiya jarayonini muvaffaqiyatli qayta yo'naltirishga erishish uchun kerakli tashkiliy shart-sharoitlar bilan ta'minlash;

tarbiya jarayonini insonparvarlashtirishda avtoritar (ko'r-ko'rona)likdan voz kechib, o'quvchi va pedagog o'rtasida haqiqiy insoniy munosabatlar o'rnatish, shuningdek, shaxs tarbiyasiga qaratilgan pedagogikani tushunishdan iborat. Insonparvarlik tarbiyasining maqsadi har bir tarbiyalanuvchining munosabatlarini, o'zlashtirish faoliyatini tola namoyon etib, haqiqiy mustaqil, izlanuvchan, erkin shaxs qilib yetishtirishdan iborat. Tarbiya jarayonining insonparvarlik darajasi, shu jarayonda shaxs o'zini namoyon eta olishi, o'zidagi hamma tabiiy imkoniyatlarini ochib berishi, uning qobiliyati, ijodiy faoliyatini keng yoritishi uchun shart-sharoitlar yaratib berish maqsadga muvofiqdir. Talimning o'ziga xos tomoni, u tarbiyani ijtimoiy hodisa sifatida shaxsning shakllanishini o'ziga birlashtirib, ana shu asoslar yordamida pedagogik jarayonni tuzadi, bu jarayon turli ta'lim-tarbiya konsepsiyalari, nazariyalari asosida loyihalashtiriladi va ta'lim tizimi muassasalarida tatbiq etiladi. Ta'lim tushunchasi, bu umumiy va yaxlit sifat mazmunining boglanishidir. Gumanistik pedagogika maktabi o'quvchining moslashuvini va unga qulay sharoit yaratishni talab qiladi. Insonparvarlik maktabi amaliy innovatsion faoliyatning aniq shakl va uslublari ishlab chiqqan. Quyida ulardan ba'zilar keltirilgan:

- o'quv-tarbiya faoliyatini differensiallash;
- o'quv-ta'lim jarayonlarini har xil shaxs faoliyatiga qarab muvofiqlashtirish;
- har bir tarbiyalanuvchi qobiliyati va qiziqishini rivojlantirish uchun kerakli sharoitlarni yaratib berish;
- o'quv-tarbiya faoliyatiga psixologik qulaylik yaratish;
- o'quvchiga va uning kuchi hamda imkoniyatlariga ishonish;
- o'quvchini qanday bo'lsa shunday qabul qilish;
- ta'lim-tarbiya ishlari muvaffaqiyatini ta'minlash;
- maktabning maqsadli yo'nalishini o'zlashtirish;
- har bir o'quvchi rivojlanish darajasining asoslanishi;
- o'quvchining shaxsiy ichki yo'l-yo'riqlariga qayta yo'naltirish;

- insonparvarlik ta'limini kuchaytirish.

«Innovatsiya» so'zi inglizcha tilidan kelib chiqqan bo'lib, yangilik kiritish degan ma'noni bildiradi. Olimlar innovatsion jarayonlarning tuzilishini o'rganib, yangilik kiritishning «hayotiy davri» deb alohida tushuntirib o'tganlar. Bu jarayon yangilikni yaratish va ijro etishni ta'minlovchi faoliyatlarni turlarga ajratuvchi bosqichlarga bo'linadi. Hozirgi davrga kelib, ilmiy adabiyotlarda quyidagi innovatsion jarayonni bosqichlarga ajratish mumkin:

1. Yangi g'oyaning paydo bo'lishi yoki yangilikning yuzaga kelishi bosqichi, uni shartli ravishda fundamental va amaliy-ilmiy tekshirishlar (yoki birdan paydo boladigan) natijalaridan kelib chiqadigan yangilik bosqichi deb ataydilar.

2. Kashf etish bosqichi, ya'ni moddiy yoki ma'naviy namuna ko'rinishidagi yangilik yaratish.

3. Yaratilgan yangilikning amalda qo'llanishi uni qo'shimcha ishlab mukammallashtirish orqali amalga oshiriladi. Bu bosqich yangilik kiritish orqali yuqori samaradorlikka erishish bilan yakunlanadi.

4. Faqatgina yangilikni qabul qilish sharti bilan amalga oshirish.

5. Yangilikning tarqalishi, uning yangi sohalarga keng tatbiq etishni amalga oshirish.

6. Yangilikning biror sohada hukmron bo'lishi, bunda, xususan, yangilik o'z yangiligini yo'qotib, yangilik sifatida mavjud bo'lmay qoladi.

7. Yangilik qollanilishining doirasi qisqarib, uning yangi mahsuldorligi bilan almashadi.

Yuqorida keltirilgan innovatsion jarayonlar bir-birini ketma-ket almashtirib. muntazam rivojlanib, soddalashtirilgan tizim asosida ifodalaydi. Innovatsion «Innovatsiya» atamasiga yaqin bo'lgan tushunchalar «o'zgarish», «mukammallashtirish», «isloh qilish» tushunchalari hisoblanadi, ammo ular o'rtasida ma'lum farqlar ham mavjud. Yangilik pedagogik tekshirishlarni baholashning asosiy o'lchovlaridan biri bo'lib, u ijodiy jarayonning asosiy natijasidir. Bu

o'z navbatida har qanday yangilik kiritishning mustaqil qiymati va xususiyatidir. <<Yangi>> tushunchasi innovatsion pedagogikada markaziy tushunchalardan biri hisoblanadi. Har qanday vositaning yangiligi - nisbiydir. Bir o'qituvchi uchun yangi bo'lgan narsa boshqasiga yangilik bo'lmasligi mumkin. Yangilik doimo aniq tarixiy o'ziga xos tushunchaga ega bo'ladi. Aniq bir vaqtda vujudga kelgan vazifalarni hal etgan yangilik tezda ko'pgina kishilarning mulkiga, hamma tomonidan qabul qilingan ommaviy tajribaga aylanishi mumkin.

Dars mashg'ulotning xususiyatlari va tarixi. Ta'lim tizimida jumladan, boshlang'ich ta'limda amal qilib kelinayotgan dars tizimi mashg'ulotlarning asosiy xususiyatlarini o'ziga qamrab olgan majmua hisoblanadi.⁶ Dars mashg'ulotiga quyidagi xususiyatlar xos, dars:- o'z oldiga qo'ygan aniq maqsadi va tugal mazmundan iborat jarayon;- o'qituvchi rahbarligida ta'lim oluvchilar guruhi bilan olib boriladi;- o'quv ishlarining asosiy tashkiliy shakli va markaziy qismidir;- ta'lim oluvchilarni bilim, ko'nikma va malaka bilan qurollantiradi;- uning sinf va amaliy tajriba shakllari mavjud;- samaraga erishishda o'qituvchi va o'quvchilarning teng faolligiga tayaniladi. Dars mashg'ulotiga xos bo'lgan bu xususiyatlar asrlar davomida ta'lim tajribasida shakllanib kelgan va amaliy sinovlardan o'tgan. SHarq va G'arb pedagogikasi tarixida dars mashg'ulotining o'ziga xos tarixi to'g'risida ma'lumotlar mavjud. Misol uchun, Sharq pedagogik merosida dars tizimining kelib chiqishi ota va farzandlarning o'zaro munosabatlari shakliga bog'lanadi. Unga ko'ra, farzandlar turmush va hayotga oid bilmaganlarini otadan so'rab o'rganishgan. Oiladagi bu jarayon keyinchalik ta'lim tizimida Ustoz va shogirdlarning munosabatlariga o'tgan. Buning natijasida Ustoz ta'lim beruvchi asosiy shaxsga va shogird esa ta'lim oluvchi individga aylangan. SHu tariqa dars jarayonining shakli, muddati va tizimlari tarkib topgan. SHuningdek, SHarq pedagogik manbalarida dars atamasining quyidagi ma'nosi ta'kidlanadi:

D – davomat, ya'ni ta'lim oluvchilarning ishtiroki;

A – aziyat, ya'ni ta'limni amalga oshirish jarayonida chekiladigan zahmatlar;

R – riyozat, ya'ni dars jarayonini hisob-kitob qilib borish;

S – sa'y, ya'ni ta'lim oluvchilarni rejali harakatlantirish. E'tibor berilsa, dars tushunchasi aniq reja, tizim va kutiladigan samaralarni anglatuvchi ma'noga tayanadi. Bunda dars jarayonining asrlar davomida aqliy, ruhiy va ma'naviy mehnatdan iborat bo'lib kelganligiga duch kelamiz. Dars - boshlang'ich ta'limning asosiy shakli sifatida. Boshlang'ich ta'limni tashkil etishning shakl va usullari ko'p. Ayni paytda, asrlar davomida o'qitishning sinf-dars usuli qulayligi, maqbulligi va qiziqarliligi bilan asosiy shakl bo'lib kelmoqda.

Boshlang'ich ta'lim didaktikasida dars asosiy shakl sifatida quyidagi xususiyatlarga ega: a) dars o'qitishning majmui (ta'lim berish, rivojlantirish va tarbiyalash) vazifasini bajaradi;

b) dars quyidagi qat'iy didaktik tizimga ega:- darsning boshlanishi va topshirig'ining aniq qo'yilishi; - uyga topshiriq orqali o'quvchilarning bilim va ko'nikmasini kuchaytirish; - yangi o'quv materiallarini tushuntirish ; -takrorlash orqali o'zlashtirgan bilimlarni mustahkamlash; - o'quvchilarning dars davomida o'zlashtirgan bilimlarini nazorat qilish va baholash; - har bir darsning yakunlash xususiyatiga egaligi; - albatta uy vazifasining berilishi.

v) darsning mazmuni har bir o'quv faniga qo'yiladigan davlat ta'lim standartlari, o'quv rejasi va dasturlariga mos bo'ladi;

g) har bir dars mashg'ulotlar tizimining uzviy qismi hisoblanadi;

d) har bir darsda o'qituvchining ixtiyoriy metodlar va vositalar tanlash imkoni mavjud. Dars mana shu xususiyatlari bilan o'qitishning muhim shakli hisoblanadi va u hozirgi zamon dunyo mamlakatlari boshlang'ich ta'limida keng qo'llanilib kelinmoqda. Chunki dars jarayonida o'ziga xos mantiqiy izchillik va intizom mavjud. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasida darsning bir necha tiplari farqlanadi. Bunday tiplarning asosiylari quyidagilardan iborat:

1. Kombinatsiyali dars. Bunday dars tipi keng ommalashgan bo'lib, u quyidagi qismlarga bo'linadi: tashkiliy qism (1-2 daqiqa); uy vazifasining bajarilganligini tekshirish (10-12 daqiqa); yangi mavzuni o'zlashtirish (15-20 daqiqa); o'zlashtirganlarini mustahkamlash (10-15 daqiqa); darsni yakunlash (5 daqiqa); uy vazifasi berish (2-3 daqiqa).

2. Yangi o'quv materialini o'zlashtirish darsi. Mazkur dars tipida yangi o'quv materiallari o'zlashtiriladi va uning doirasida nostandart darslar ham tashkil qilinishi mumkin. Masalan muammoli dars, tadqiqotli dars, anjumanli dars kabilar shular jumlasidandir. Bunday nostandart darslar yangi o'quv materiallarini kutilgan darajada o'quvchilar tomonidan o'zlashtirish imkonini beradi.

3. Mustahkamlash darsi. Ushbu dars tipida o'quvchilarning o'zlashtirgan bilim va ko'nikmalarini mustahkamlashga asosiy e'tibor qaratiladi. Bunda amaliy seminarlar, ekskursiyalar, mustaqil topshiriqlarni bajarish va laboratoriya ishlari kabi shakllardan foydalanish mumkin. Bu dars tipi ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun maqbul shakllardan hisoblanadi.

4. Umumlashtirish darsi. Bu dars tipida o'quv fanlarining mavzulari muayyan bloklar asosida umumlashtiriladi va yakun yasaladi. Bu dars tipi orqali o'quvchilarga yangi ma'lumotlar, topshiriqlar va mashqlar taqdim etiladi. Buning natijasida o'quvchilarda ijodiy o'zlashtirish ko'nikmasi shakllantiriladi. Bizning yondashuvimizga ko'ra, umumlashtiruvchi dars tipida boshlang'ich ta'limda oqilona foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi.

5. Nazorat darsi. Mazkur dars tipida o'quvchilarning o'zlashtirgan bilimi, ko'nikmasi va malakasi korrektsiya qilinadi, uning natijasida o'quvchilarning o'zlashtirishi nazoratga olinadi. Bu dars tipi har bir o'quvchini nazoratga olish imkonini beradi, u yozma yoki og'zaki so'rovnomalar, diktant, bayon va mustaqil ish yozdirish shakllarida tashkil etiladi. Bu dars tipi har bir o'quv fanining biror mavzusi yoki bo'limi yakunlangandan keyin o'tkaziladi. Ushbu dars tipining natijalariga ko'ra, keyingi darslar tiplari tanlanadi.

Boshlang'ich ta'limni tashkil etishda eng mashhur ana shu dars tiplaridan foydalanish tavsiya etiladi. Shuningdek, boshlang'ich ta'limda qo'llanishi mumkin bo'lgan quyidagi ommaviy dars tiplari ham mavjudligini eslatib o'tish joiz: - musobaqa darsi;- maslahat darsi;- o'zaro hamkorlik darsi;- o'quv fanlari aro o'yin darsi va h.k. Ushbu nostandart dars tiplaridan imkoniyatlarga qarab foydalanish ham tavsiya etiladi. Boshlang'ich ta'limda darsning zamonaviy turlari.

Hozirgi zamon boshlang'ich ta'limida darsning bir necha zamonaviy turlari shakllantirilgan. Lekin ularning negizida an'anaviy dars tizimi asoslari saqlanib qolgan. Bugungi kunda boshlang'ich ta'limda darsning quyidagi zamonaviy turlari kuzatiladi:- texnologik dars, bunda kompyuter kabi texnikalarning imkoniyatlaridan foydalanib an'anaviy va noan'anaviy shakllarda dars o'tiladi;- tajribaviy dars, bunda rivojlangan davlatlar masofadan turib ikkinchi bir davlatning boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun dars o'tkazadi; - evristik dars, bunda boshlang'ich ta'limning biror o'quv fani bo'yicha yangi bilimlarni tajriba – sinovdan o'tkazish darsi amalga oshiriladi. Boshlang'ich ta'limda darsning bunday zamonaviy turlari dars tizimini yangilash, uning sifatini kuchaytirish va boshlang'ich ta'limning samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan.

Bugungi kunda O'zbekiston boshlang'ich ta'lim tizimida darsning zamonaviy turlarini shakllantirish va ularni tajriba –sinov ishlaridan o'tkazish jarayoni kechmoqda. Misol uchun, 2020-2021 o'quv yilidan boshlab boshlang'ich sinflarga joriy etilgan yangi fan "Tarbiya" o'quv predmetining dars mashg'ulotlari o'quvchilarda fazilatlarni amaliy shakllantirishga yo'naltirilgan. Bunda o'quv fanining asoslari bo'yicha qisqacha nazariy tushunchalar beriladi, asosiy e'tibor o'quvchilarni tarbiyalashning amaliy jihatlariga qaratiladi.

10-mavzu bo'yicha nazorat savollari

1. Boshlang'ich ta'limda innovatsiya va integratsiya tushunchalarining o'zaro bog'liqligini izohlang. Ular ta'lim samaradorligiga qanday ta'sir ko'rsatadi?
2. Fanlararo integratsiyani tashkil etishda o'qish, matematika va tabiatshunoslik fanlarining o'zaro bog'lanishiga amaliy misollar keltiring.
3. STEAM, CLIL, PBL kabi innovatsion metodlar integratsiya jarayonida qanday imkoniyatlar yaratadi? Har biridan bittadan misol bilan tushuntiring.
4. Integratsiyalashgan ta'lim o'quvchilarda qanday universal kompetensiyalarni shakllantiradi? Kamida beshtasini sanab, har biriga izoh bering.
5. Innovatsion ta'lim muhitini yaratishda o'qituvchining roli nimadan iborat? Dars rejalashtirish, metod tanlash va o'quvchini faollashtirish jarayonida qanday talablar qo'yiladi?

11-mavzu: Integratsiya – ta'limning muhim prinsipi. Ta'lim jarayonida integratsiyalashgan darslarni tashkil etish.

Integratsiya zamonaviy pedagogikaning eng asosiy tamoyillaridan biri bo'lib, ta'lim jarayonida turli fanlar mazmunini o'zaro bog'lash, ularning ichki va tashqi aloqalarini aniqlash hamda o'quvchi ongida bilimlarning yaxlit manzarasini yaratish demakdir. Integratsiya pedagogik jarayonda sektoral, bo'lingan, bir-biridan ajralgan bilimlar modelidan voz kechib, o'quvchining atrof-muhitni kompleks, bir butun tizim sifatida qabul qilishini ta'minlaydi. Ta'limning mazmuni tobora ko'payib borayotgan hozirgi sharoitda integratsiya bilimlarni ixcham, tizimli va izchil yetkazishga xizmat qiladi. Integratsiya tushunchasi XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab pedagogik tadqiqotlarda faol qo'llanila boshlagan bo'lib, ilmiy-psixologik manbalarda integratsiya o'quvchi tafakkurining differensialdan sintetik fikrlashga o'tishining asosiy mexanizmi

sifatida izohlangan. Piaget, Bruner, Vigotskiy kabi psixologlar bolalarning bilish faoliyatida yangi tushunchalarni avvalgi ma'lumotlar bilan bog'lash orqali yaxlit bilimlar tizimini shakllantirish zarurligini ta'kidlagan. Bu yondashuv boshlang'ich ta'limda alohida ahamiyatga ega, chunki 7–10 yosh oralig'idagi bolalar konkret tasavvurlardan abstrakt fikrlashga o'ta boshlaydi va aynan integratsion darslar ushbu jarayonni osonlashtiradi.

Ta'lim jarayonida integratsiyalashgan darslarni tashkil etish o'quvchi uchun turli fanlar o'rtasidagi bog'lanishlarni anglashga yordam beradi. O'quvchi matematika darsida sonlarni o'rganar ekan, tabiatshunoslikdagi miqdoriy o'zgarishlarni ham tushunadi; o'qish darsida matnni tahlil qilarkan, ona tili darsida so'z turkumlari va gap tuzilishi yanada mustahkamlanadi; tasviriy san'at darsida geometrik shakllarni chizish orqali matematika bilan amaliy bog'lanish hosil bo'ladi. Shunday qilib, integratsiya bilimning turli bo'laklarini yagona konseptual tizimga birlashtiradi va bilimlar segmentatsiyasining oldini oladi. Bu yondashuv konstruktivizm tamoyillariga ham mos bo'lib, o'quvchi bilimni tayyor shaklda emas, balki o'zi kashf etuvchi faol subyekt sifatida qatnashadi. Integratsiyalashgan darslarni samarali tashkil etish uchun o'qituvchi bir necha metodik talablarga amal qilishi zarur. Birinchidan, dars maqsadi faqat fan bo'yicha emas, balki fanlararo kompetensiyalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Ikkinchidan, o'quv materiallari o'zaro mantiqiy bog'langan holda tanlanadi. Masalan, "Bahor fasli" mavzusini o'qitishda o'qish darsida bahor haqida she'r o'qish, tabiatshunoslikda fasllar o'zgarishini o'rganish, matematika darsida faslga oid obyektlar asosida masalalar tuzish, tasviriy san'atda bahor manzarasini tasvirlash integratsiyaning to'laqonli namunasidir. Uchinchidan, dars jarayonida ko'rgazmalilik, tasvirlar, videomateriallar, amaliy mashqlar, mavzuga oid tajribalar qo'llanishi integratsiyani mustahkamlaydi. To'rtinchidan, guruhda ishlash, muammoli vaziyatlar, rolli o'yinlar, loyihaviy topshiriqlar integratsiyani yanada samarali qiladi. Bunday faol metodlar o'quvchilarning

kuzatuvchanligini, mantiqiy fikrlashini, ijodkorligini, kommunikativ ko'nikmalarini kuchaytiradi.

Boshlang'ich sinflarda integratsiyalashgan darslarni rejalashtirish jarayoni puxta tahlilni talab qiladi. O'qituvchi avvalo o'quv dasturini o'rganadi, undagi mavzularning bir-biriga yaqin tomonlarini topadi va integratsion imkoniyatlarni aniqlaydi. Dars rejasida umumiy maqsad, fanlararo bog'lanish, qo'llaniladigan metodlar, dars bosqichlari, o'quvchilarning faoliyat turlari aniq ko'rsatiladi. Masalan, "Suv – hayot manbai" mavzusini rejalashtirishda o'qish darsida suv haqidagi matn ustida ishlash, tabiatshunoslikda suvning xususiyatlari va aylanish jarayonini o'rganish, matematika darsida suv miqdori bilan ishlash, texnologiya darsida suvni tejash bo'yicha amaliy maslahatlar berish mumkin. Bu jarayon o'quvchining bilimni real hayot bilan bog'lab olishini kuchaytiradi va o'quv motivatsiyasini oshiradi. Integratsion rejalashtirishning yana bir muhim jihati – darsda rivojlantirilishi kerak bo'lgan universal o'quv harakatlarini (tanqidiy fikrlash, tahlil qilish, taqqoslash, xulosa chiqarish) aniqlab olishdir.

Integratsiyalashgan ta'limning samarali ishlashi uchun o'quvchilar yosh xususiyatlarini hisobga olish muhim. Boshlang'ich sinf o'quvchilari konkret-obrazli tafakkurga tayanadi, shuning uchun ular uchun fanlararo bog'lanishlar ham ko'rgazmali, sodda va hayotiy misollar orqali ochib berilishi kerak. Ta'lim psixologiyasi tadqiqotlariga ko'ra, 7–10 yosh oralig'idagi bolalar bir vaqtning o'zida bir nechta jarayonni kuzatish va solishtirish qobiliyatiga ega, biroq abstrakt bog'lanishlarni mustaqil aniqlashda qiynaladi. Shu sababli integratsiyalashgan darslarning birinchi bosqichlarida o'qituvchi bog'liqlikni o'zi yaratadi, keyingi bosqichlarda esa o'quvchini mustaqil xulosa chiqarishga yo'naltiradi. Masalan, "Ona tili" darsida gap bo'laklarini o'rgatish jarayoni "O'qish savodxonligi"dagi hikoyadagi voqealar ketma-ketligi bilan bog'lanadi; "Tabiatshunoslik" darsida hayvonlarning turlari o'qitilayotganida "Matematika" darsida tasniflash, sanash va

taqqoslash ishlari bajariladi; “Tarbiya” darsida oila mavzusi o‘tilganida “Texnologiya” darsida oilaviy buyumlar, kundalik mehnat jarayonlari haqida amaliy topshiriqlar beriladi. Bunday yondashuv o‘quvchilarni mavzularni real hayot bilan uyg‘unlashtirishga o‘rgatadi.

Integratsiyaning yana bir muhim jihat – o‘quvchi bilimidagi “uzilishlar”ni kamaytirishidir. An’anaviy yondashuvda o‘quvchi matematika, ona tili yoki tabiatshunoslikni alohida tizim sifatida o‘zlashtiradi; natijada bilimlar ko‘p hollarda real vaziyatlarda qo‘llanilmaydi. Integratsiya esa bilimning “yashashi”ni ta’minlaydi. Masalan, “Fasllar” mavzusini o‘qigan o‘quvchi faqat matnni emas, balki fasllarning tabiatga ta’sirini, odamlarning hayotidagi o‘zgarishlarni, hayvonlarning moslashuv jarayonlarini ham tushunadi. Shu tariqa integratsiya o‘quvchining ekologik madaniyatini, iqtisodiy savodxonligini, kundalik hayotdagi mantiqiy qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Integratsiyalashgan darslarni rejalashtirishda o‘qituvchi o‘quv dasturi bilan bir qatorda darsliklar mazmunini tanqidiy tahlil qiladi. Darsliklarda berilgan topshiriqlar tarkibidagi bog‘lanishlardan foydalanish, qo‘shimcha manbalar bilan kengaytirish, interfaol mashqlarni qo‘shish integratsiyaning sifatini oshiradi. Raqamli resurslar, virtual modellar, onlayn sensor kartalar, video tajribalar dars mazmunini boyitib, bir mavzuni bir nechta fan kesimida ko‘rib chiqish imkonini beradi. Masalan, “Tabiatdagi suv aylanishi”ni o‘rgatishda real video tajribalar, bulutlar hosil bo‘lish modeli, suv bug‘lanish jarayoni animatsiyalari qo‘llansa, o‘quvchi mavzuni faqat bilmaydi, balki ko‘radi, eshitadi, o‘lchaydi va tahlil qiladi. Bu multisensor yondashuv integratsiyaning psixologik asosini mustahkamlaydi.

Integratsiyaga asoslangan darslarda baholash tizimi ham o‘ziga xos. Baholash faqat bir fan bo‘yicha emas, balki o‘quvchining umumiy faoliyati, tahlil qilish, kuzatish, bog‘lanishlarni topish, savollarga mustaqil javob berish, topshiriqlarni hayotiy vaziyatga moslashtirish kabi kompetensiyalar asosida amalga oshiriladi. Bu format

o'quvchini ball olish uchun emas, o'rganish uchun o'qishga undaydi. Formativ baholash, o'zini baholash, juftlikda baholash integratsion ta'limning eng samarali mexanizmlaridan biridir. Umuman olganda, integratsiya boshlang'ich ta'limning mazmunini yangilash, o'quvchini markazga qo'yish, kompetensiyaga asoslangan ta'limga o'tish va XXI asr ko'nikmalarini shakllantirishning eng muhim vositasidir. Bugungi kunda ta'lim tizimida sodir bo'layotgan o'zgarishlar integratsiyani nafaqat metodik tavsiya, balki majburiy ehtiyojga aylantirdi. Chunki global dunyoda bilim alohida bo'laklarda emas, balki tizimli va o'zaro bog'langan holda qo'llaniladi; boshlang'ich maktab esa bu tizimga tayyorlashning birlamchi poydevoridir.

Integratsiya tushunchasi. "Integratsiya" tushunchasi lotincha bo'lib, to'liq, yaxlit va bir butunlik ma'nolarini anglatadi. Atama sifatida integratsiya so'zi quyidagilarni ifodalaydi: 1) o'quv fanlarining o'zaro bog'liqligini; 2) o'qitish jarayonining boshqa turdosh faoliyatlar bilan aloqadorligini. XX asr oxirlarida butun dunyoda davlatlararo iqtisodiy integratsiya jarayonlari boshlandi. Buning natijasida ta'lim va ilm-fanda ham integratsion jarayonlari yuzaga kelib, unda g'oyaviy bog'liqlik, mavzuli aloqadorlik va ilmiy metodik samaradorlik masalalarga alohida e'tibor berila boshlandi.

Pedagogik nuqtai nazardan integratsiyaning quyidagi afzalliklari mavjud:

- o'quv rejalari, dasturlari va adabiyotlarini turdosh fanlar bilan aloqadorlikda tuzish, buning natijasida fanlar mavzularida takroriylikning yuzaga kelmasligi;

- ta'lim va tarbiya ishlarini turdosh fanlarning o'zaro bog'liqligida amalga oshirish;

- ta'lim muassasasining hamkorlik ko'lamining kengayishi;

- ta'lim beruvchilarning professional hamkasblari bilan o'zaro aloqaga kirishishi;

- ilmiy ishlanmalarning amaliy xususiyatlari kuchayishi.

Integratsiyaning mazkur yutuqlari ta'lim va tarbiya tizimini zamonaviy talablarga moslashtirish, ularning xalqaro hamkorlik

yo'nalishlarini belgilash hamda ta'limning sifat samaradorligiga erishishda qo'l keladi. Pedagogik integratsiyani yuzaga keltirish uchun bir necha talablar mavjud bo'lib, ularning asosiylari quyidagilardan iborat:

- ta'lim muassasalariga teng shart-sharoit yaratish va ularni bir xil texnologik jihozlash;

- fanlarning muammolarini hamkorlikda hal etish;

- ta'lim va tarbiya jarayonining texnologiyalari, metodlari va vositalarini manfaatdor muassasalar bilan birgalikda yaratish;

- ta'lim va tarbiya ishtirokchilarining nazariy bilimi, ko'nikma va malakasini takomillashtirib borish. Mazkur talablar pedagogik integratsiyaning mazmunini tashkil qiladi. SHu jihatdan integratsion jarayonlarni ta'lim va tarbiyaga oid g'oyalar, yondashuvlar hamda kontseptsionalarni yaxlit organizm sifatida tushunish kerak. 2018 yildan boshlab Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika institutida integratsiyaning innovatsion pedagogik ta'lim klasteri joriy etila boshlandi. Unga ko'ra, klaster usuli innovatsion pedagogik integratsiyaning asoslaridan biri sifatida qabul qilindi va mazkur innovatsion integratsiyaning xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- o'quv fanlarining o'zaro bog'liqligini ta'minlash;

- o'quv jarayoni va amaliyotning uyg'unligini birlamchi bilish;- kafedralarning mahalliy va xalqaro hamkorligini qat'iy kuchaytirish;

- institutning Toshkent viloyati ta'lim muassasalari bilan nazariy va amaliy hamkorligini amalga oshirish;

- viloyatning ta'limga oid muammolarini barcha manfaatdorlar bilan birgalikda hal etish;

- pedagog kadrlarni tayyorlashda ish beruvchilar bilan hamkorlik qilish;- "Maktab-laboratoriya"lar tashkil etish. Buning natijasida Institut va Toshkent viloyati ta'lim muassasalari o'rtasida o'ziga xos integratsion jarayonlar yuzaga keldi. Natijada institutning ilmiy va o'quv-uslubiy ishlari amaliyot bilan bog'lana boshlandi, shuningdek, viloyat ta'lim muassasalarining muammolarini institut bilan hamkorlikda ilmiy, pedagogik va psixologik jihatdan hal etish

imkoniyatlari paydo bo'ldi. Pedagogik integratsiyada ta'lim beruvchilar va ta'limdan manfaatdorlar o'rtasida o'zaro hamkorlikka asosiy e'tibor qaratiladi. SHu sababli hozirgi zamon pedagogikasida ta'lim va tarbiyaning sifat samaradorligiga erishishda integratsiya jarayonlari innovatsion yondashuvlar bilan birgalikda muhim o'rin tutmoqda.

O'zbekiston boshlang'ich ta'lim tizimida keyingi yillarda integratsiya jarayoni amalga oshirilmoqda. Ayni paytda, boshlang'ich ta'limda integratsiya muammolarini ilmiy-nazariy va metodik jihatdan hal etilmaganligi mazkur jarayonni idrok etish ishlari qiyin kechmoqda. Shu ma'noda bizning yondashuvimizga binoan boshlang'ich ta'limda integratsiya asoslarini quyidagilar tashkil etadi:- o'quv rejalari va dasturlarining turdosh fanlar bilan hamkorlikda tuzilishi;- o'quv adabiyotlarining turdosh fanlar bilan hamkorlikda yaratilishi va bunda mavzularning takrorlanishiga yo'l qo'ymaslik;- boshlang'ich ta'lim va tarbiya jarayonini umumiy o'rta ta'lim hamda ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari bilan aloqadorlikda amalga oshirish;

- boshlang'ich ta'lim va tarbiya jarayoniga turdosh fanlar tajribasidan o'tgan innovatsion pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish;

- boshlang'ich ta'lim muammolarini pedagogika, psixologiya, sotsiologiya va boshqa fanlar bilan hamkorlikda ilmiy tatqiq etish;

- boshlang'ich ta'lim o'quv fanlarining optimal va uzviylik tamoyillariga asosan bog'liqligini ta'minlash;

- boshlang'ich ta'limning tajribaviy yutuqlarini boshqa ta'lim turlari va fanlariga taqdim etib borish. Mazkur yondashuv asosida boshlang'ich ta'limda integratsiyani tarkib toptirish mumkin. Aslida ta'limda integratsiya muayyan ta'lim yoki o'quv fanining yutuqlarini ommalashtirish va o'zgalarning yutuqlarini o'zlashtirishdan iborat. Shu ma'noda boshlang'ich ta'limda integratsiya quyidagi mexanizmlarga asoslanadi:

- o'quv fanlarini turdosh ta'lim bosqichlari va ilmiy muassasalar bilan hamkorlikda o'qitish;

- o'quv adabiyotlarini amaliy faoliyat bilan uyg'unlikda yaratish;

- boshlang'ich ta'limni amalga oshiruvchilarning faoliyatini manfaatli hamkorlik asosida tashkil etish. Ushbu mexanizmlarga asosan boshlang'ich ta'limda integratsiya jarayonini yuzaga keltirish mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi PF-6108-sonli "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmonida boshlang'ich ta'limda integratsiyani tarkib toptirish uchun quyidagilarni amalga oshirish belgilangan:- o'zaro uzviy bog'liq o'quv fanlarini birlashtirish hisobiga ularning sonini optimallashtirish;- o'quvchilarning o'z bilim va ko'nikmalaridan amaliyotda foydalanishni o'rgatuvchi malaka talablarini sinflar kesimida ishlab chiqish;- fanlararo o'zaro aloqadorlikni qat'iy ta'minlash;- yangi avlod darsliklarini o'qituvchining metodik qo'llanmasi, o'quvchining mashq daftari va multimedia ilovasi bilan birga kompleks tarzda yaratish hamda nashr etish. Mazkur vazifalarning ijrosini ta'minlash natijasida O'zbekiston boshlang'ich ta'limida o'ziga xos integratsiya yuzaga keladi. SHu sababli bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari oliy pedagogik ta'lim jarayonida mazkur asoslarni kutilgan darajada o'zlashtirishi va boshlang'ich ta'lim integratsiyasi muammolariga doir yaratilayotgan ilmiy ishlanmalardan xabardor bo'lib borishi taqozo etiladi. Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisining integratsion faoliyat asoslari. Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari (murabbiylari) hozirgi zamon boshlang'ich ta'limida integratsion shaklda faoliyat yuritishi kerak. Bunday faoliyatning asoslarini quyidagilar tashkil qiladi:- o'quv dasturlarini hamkor o'qituvchilar bilan birgalikda ishlab chiqish;

- murakkab mavzularni imkon qadar mutaxassislar ishtirokida o'qitish;

- boshlang'ich sinf o'qituvchilari bilan ta'limiy va tarbiyaviy maslahatlarga ega bo'lish;

- o'qituvchi kitobi bilan va imkon bo'lsa uning mualliflari bilan ishlash;

- maktab jamoasi va hududiy xalq ta'limi bo'limlariga o'z faoliyati bo'yicha ma'lumotlar taqdim qilib borish;

- o'zining individual ish uslubiga ega bo'lish. Bu asoslarga tayangan holda faoliyat yuritish o'qituvchining fanlararo va faoliyat doirasida integratsiya ish yuritish hisoblanadi. Aslida boshlang'ich sinf o'qituvchilari deyarli barcha asosiy fanlar bo'yicha mutaxassislar sifatida maslahatchi maqomida turadi. Oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini integratsion faoliyatga tayyorlash uchun quyidagilarga e'tibor berish kerak:

- mutaxassislik va pedagogik fanlarni integratsion tarzda o'qitish;
- pedagogik integratsiya bo'yicha maxsus yoki fakultativ kurslar o'tish;

- fanlararo bog'lanishni tushuntirish;

- oliy ta'lim muassasasidan tashqari ta'lim muassasalari bilan bog'lanish.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari pedagogik integratsiya bo'yicha ilmiy tadqiqotlar bilan ham tanishtirilishi kerak, afsuski, pedagogik integratsiya muammolariga doir mamlakatimizda ilmiy ishlanmalar kam. SHu sababli boshlang'ich ta'limga oid O'zbekiston Respublikasi Prezidentining nutqlari, Farmonlari va Qarorlariga diqqat qilish maqsadga muvofiq bo'ladi. Davlatimiz rahbarining kontseptsiyasiga ko'ra, integratsiya – jamiyat tuzilmalarining barcha bo'g'inlarida tarkib topishi kerak, bundan maqsad yagona tizim va jarayonga ega bo'lishdir. SHu sababli yangidan yaratilgan "Milliy o'quv dasturi"da boshlang'ich sinf fanlarining o'zaro bog'liqlik jihatlariga asosiy e'tibor qaratilgan. Misol uchun, Husnixat predmeti Ona tili va o'qish predmeti bilan yagona reja va dasturga ega. Bunda Ona tilining Husnixat va O'qish predmetlarini integratsiya qilib borishiga duch kelamiz. Ayni paytda, fanlarning g'oyaviy bog'liqligi

ularning individualligiga daxl qilmasligi kerak. Chunki har bir o'quv fanining o'z ob'ekti va sub'ekti bor. Shu jihatdan boshlang'ich sinf o'qituvchisining integratsion faoliyati deganda ko'p hollarda uning turdosh fanlar mazmunidan xabardor bo'lishi tushuniladi.

11-mavzu bo'yicha 5 ta nazorat savoli:

1. Integratsiya nima va u boshlang'ich ta'lim jarayonida qanday didaktik vazifani bajaradi?
2. Boshlang'ich sinflarda integratsiyalashgan darslarni tashkil etishda o'quvchilarning yosh psixologik xususiyatlari nima uchun muhim hisoblanadi?
3. Integratsiya o'quvchining bilimida yuzaga keladigan "uzilishlar"ni kamaytirishda qanday mexanizm sifatida ishlaydi?
4. Fanlararo integratsiyani rejalashtirishda o'qituvchining darsliklar va qo'shimcha manbalarni tahlil qilishi qanday natija beradi?
5. Integratsiyalashgan darslarda baholash tizimi an'anaviy baholashdan nimasi bilan farq qiladi va qaysi kompetensiyalarni aniqlashga yordam beradi?

12 mavzu: Boshlangich maktabda integratsiyalashgan ta'limdan foydalanish. Integratsiyalashgan darsturlar.

Integratsiyalashgan ta'lim boshlang'ich maktabda o'quv jarayonini yaxlit holda tashkil qilishga xizmat qiluvchi didaktik tizim bo'lib, unda alohida fanlar o'rtasidagi bog'lanishlar bir butun mazmun sifatida shakllantiriladi. Bu yondashuv o'quvchilarda bilimlarning parchalanib ketishini kamaytiradi, turli mavzularni yagona mazmuniy asosda o'zlashtirishga yordam beradi. Integratsiya jarayonida o'quvchi bir mavzuni turli fanlar nuqtayi nazaridan ko'ra olishi, real hayotiy vaziyatlarda bilimdan foydalanishni o'rganishi ta'minlanadi. UNESCO, OECD kabi xalqaro tashkilotlar boshlang'ich ta'limda integratsiya o'quvchini XXI asr kompetensiyalariga

tayyorlashning eng samarali yoʻlidan biri ekanini taʼkidlaydi. Integratsiyalashgan dasturlar oʻquvchi tafakkurini mantiqiy, tizimli va funksional rivojlantirishga qaratilgan boʻlib, ular oʻqish, matematika, tabiatshunoslik, texnologiya, sanʼat kabi yoʻnalishlarning mazmuniy uygʻunlashuviga asoslanadi. Zamonaviy integratsiya odatiy “fanlararo bogʻlanish”dan farqli ravishda murakkab kompetensiyalarni shakllantirishga yoʻnaltiriladi: axborot bilan ishlash, tadqiqot olib borish, muloqot qilish, muammoni yechish, ijodkorlik va tanqidiy fikrlash kabi koʻnikmalar bitta dars jarayonida shakllantiriladi.

Integratsiyalashgan darslarni samarali tashkil etishning asosiy sharti – oʻqituvchining ichki tayyorgarligi. Ichki tayyorgarlik faqat darsning mazmunini oʻzlashtirish emas, balki darsning umumiy gʻoyasini anglash, mavzular oʻrtasidagi mantiqiy, mazmuniy va funksional bogʻlanishlarni aniqlash, oʻquvchi psixologiyasini hisobga olgan holda metod tanlashni oʻz ichiga oladi. Oʻqituvchi integratsiyalashgan darsni rejalashtirishdan avval har bir fan boʻyicha asosiy oʻquv maqsadlarini tahlil qiladi, umumiy kompetensiyani aniqlaydi va shu maqsadga mos metodik vositalarni tanlaydi. Zamonaviy integratsiyalashgan dasturlar Finlandiya, Estoniya, Singapur kabi davlatlarda muvaffaqiyatli qoʻllanilmoqda. Ularning tajribasida asosiy urgʻu mavzulararo loyihalar, muammoli vaziyat asosida oʻqitish, oʻyinlashtirilgan taʼlim, STEAM yondashuvi va tadqiqot metodlariga qaratilgan. Boshlangʻich taʼlim uchun ishlab chiqilgan integratsiyalashgan dasturlarda har bir dars aniq kompetensiyani shakllantirishga qaratiladi: masalan, oʻqish darsida matnni tahlil qilish, matematika darsida diagramma tuzish va tabiatshunoslik darsida kuzatish olib borish bitta mavzuda uygʻunlashtirilishi mumkin.

Integratsiyalashgan darslarning samaradorligi bir nechta omillar bilan belgilanadi. Avvalo, oʻquvchi bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qoʻllashga oʻrganadi, buning natijasida bilimning amaliy qiymati ortadi. Ikkinchidan, integratsiya oʻquvchini faol subyektga

aylantirib, dars jarayonida mustaqil qaror qabul qilish, mantiqiy izlanish olib borish va o'z fikrini asoslashga undaydi. Uchinchi, integratsiya jarayonida o'quvchilar orasida hamkorlik kuchayadi. Jamoaviy topshiriqlar, loyihalar, tahlillar o'quvchilarni bir-biridan o'rganishga, fikr almashishga va muloqot kompetensiyalarini rivojlantirishga imkon yaratadi. To'rtinchi, o'qituvchi darsni bir nechta fan asosida qurayotgani bois dars mazmuni yanada boyiydi, mavzu kengroq, chuqurroq va hayotiyroq talqin qilinadi. Bu esa o'quvchi tafakkurida mavzularning yaxlit tasvirini shakllantiradi. Integratsiyalashgan darslarning yana bir muhim afzalligi – o'quvchilarni turli axborot manbalari bilan ishlashga o'rgatishi. Dars jarayonida kitob, xarita, tajriba materiali, elektron resurs, grafik, jadvallar birgalikda qo'llanadi va o'quvchi har bir axborot turini o'qish, taqqoslash hamda umumlashtirish imkoniga ega bo'ladi.

Boshlang'ich maktabda integratsiyadan foydalanish o'quvchilarning yosh psixologik xususiyatlariga mos keladi. Chunki bu yoshdagi bolalar mavzuni fragmentlarga bo'linmagan, yaxlit, ko'rgazmali, hayot bilan bog'langan holatda osonroq qabul qiladi. Shu sababli integratsiya dars jarayoniga tabiiy kirishadi va o'quvchining kognitiv rivojlanishiga mos keladigan ta'lim shaklini yaratadi. O'qituvchi darsda nazariy ma'lumotni amaliy faoliyat bilan bog'laydi, masalan, tabiatshunoslikda kuzatilgan hodisani matematika orqali o'lchash, o'qish darsida o'sha hodisa haqida matnni o'qish, texnologiya darsida esa o'sha mavzuga oid kichik model yasash mumkin. Bunday tizim darsning faqat bilim berishi emas, balki fikrlash jarayonlarini faollashtiruvchi vosita sifatida xizmat qilishi bilan ahamiyatlidir. Integratsiyalashgan ta'limni samarali yo'lga qo'yish uchun o'qituvchi mazmun, metod va vositalar uyg'unligiga tayanadigan puxta metodik tizimga ega bo'lishi lozim. Bu jarayon o'z ichiga uch asosiy yo'nalishni qamrab oladi: mazmunni integratsiyalash, faoliyatni integratsiyalash va metodlarni integratsiyalash. Mazmunni integratsiyalash deganda, turli fanlarga oid mavzularni yagona g'oya atrofida birlashtirish tushuniladi.

Masalan, “Tabiatdagi fasllar” mavzusi o‘qish, matematika, ona tili, tasviriy san’at va texnologiya fanlarida bir xil ilmiy g‘oya asosida yoritilishi mumkin. Faoliyatni integratsiyalash esa o‘quvchilarning kuzatish, tajriba, tahlil, tasniflash, chizish, o‘qish, hisoblash kabi ko‘nikmalarini bitta mavzu doirasida uyg‘un qo‘llashni ta‘minlaydi. Metodlarni integratsiyalashda esa darsda interfaol usullar, amaliy mashg‘ulotlar, muammoli vaziyatlar, jamoaviy loyihalar va o‘yin elementlarining birgalikda qo‘llanishi ta‘minlanadi. Zamonaviy integratsiya aynan shu uch yo‘nalishning bir butun tizimga aylanishini talab qiladi. Bu yondashuv Finlandiya, Estoniya, Singapur, Kanada kabi davlatlarda “fenomen asosida o‘qitish”, “modul asosida o‘qitish” va “fanlar guruhi asosida o‘qitish” shaklida joriy etilgan.

Integratsiyalashgan darslarni rejalashtirishda o‘qituvchining tahliliy yondashuvi muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchi avvalo birlashtiriladigan mavzularning mazmuni va kompetensiyalarini aniqlaydi. Keyin umumiy asos bo‘ladigan g‘oyani belgilab, darsni shu g‘oya atrofida quradi. Masalan, “Suv – hayot manbai” mavzusi doirasida o‘quvchilar o‘qish darsida suvning xususiyatlari haqida matn o‘qishlari, tabiatshunoslik darsida suvning holatlari va aylanish jarayonini kuzatishlari, matematika darsida suvga oid masalalarni yechishlari, texnologiya darsida suvni tejash bo‘yicha plakat yaratishlari mumkin. Bu tizim o‘quvchi uchun mavzuni turli nuqtai nazardan anglash va o‘zlashtirish imkonini beradi. Integratsiya darsni murakkablashtirmaydi, aksincha, dars mazmunini tabiiylashtiradi, chunki o‘quvchi kundalik hayotda bir masalani turli bilimlar asosida hal qiladi. Demak, integratsiyalashgan dars real hayot modeliga yaqin bo‘ladi.

Integratsiyalashgan ta‘limning samaradorligi tadqiqotlarda ham isbotlangan. OECDning ta‘lim bo‘yicha hisobotlarida integratsiyalashgan o‘quv dasturlari o‘quvchilarning funksional savodxonligi, tanqidiy fikrlashi va muloqot kompetensiyalarini sezilarli darajada oshirishi qayd etilgan. PISA tadqiqotlari natijalari ham mazmuni integratsiyalashgan maktablarda o‘quvchilar

murakkab vaziyatlarni tahlil qilish, axborot bilan ishlash va hayotiy masalalarni mustaqil hal qilishda ko'proq muvaffaqiyatga erishishini ko'rsatadi. Chunki integratsiya jarayonida o'quvchi har bir mavzuni izohlashda faqat bir fan doirasida qolmaydi, balki tajriba, mantiqiy tahlil, o'qish, tasvirlash, hisoblash kabi ko'nikmalarni bir vaqtda qo'llashni o'rganadi.

Boshlang'ich ta'limda integratsiya o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos kelgani uchun o'zlashtirish darajasi yuqori bo'ladi. Bu yoshdagi bolalar mavzularni yaxlit idrok etadi va tasavvurlar o'rtasida bog'lanish o'rnatish qobiliyati kuchli bo'ladi. Shuning uchun o'quvchi bir mavzuda ko'p fanlarni uyg'un ko'rganida uni eslab qolishi va real vaziyatda qo'llashi osonlashadi. Integratsiya ayniqsa 1–4-sinflarda samarali bo'ladi, chunki boshlang'ich sinflarda fanlar soni ko'p emas va ulardagi mazmun bir-birini to'ldiradigan tabiatga ega. O'qish darsidagi matnlar matematika, tabiatshunoslik, texnologiya darslaridagi mavzular bilan bog'lanishi o'quvchining bilim sifatini oshiradi.

O'qituvchida integratsiyalashgan darsga ichki tayyorgarlikni ta'minlash pedagogik mahoratning eng muhim ko'rinishlaridan biri sanaladi. O'qituvchining ichki tayyorgarligi uch tarkibdan iborat: mazmuniy tayyorgarlik, metodik tayyorgarlik va psixologik tayyorgarlik. Mazmuniy tayyorgarlikda o'qituvchi birlashtiriladigan barcha fanlarning asosiy g'oyalarini chuqur bilishi lozim. Metodik tayyorgarlikda o'qituvchi darsni bir necha faoliyat turini uyg'unlashtirgan holda tashkil qila olishi, o'quvchilarga mos keladigan metodlarni tanlashi va dars jarayonida ularni moslashtira bilishi kerak. Psixologik tayyorgarlik esa o'quvchi qiziqishini faollashtiruvchi, tashabbuskorlikni qo'llab-quvvatlovchi, xatodan qo'rqmasdan fikr bildirishga undaydigan muhit yaratishni anglatadi. Bunday tayyorgarlik mavjud bo'lmasa, integratsiyalashgan dars o'z mazmunini yo'qotadi va faqat tashqi ko'rinish bo'lib qoladi.

Integratsiyalashgan ta'limning yana bir muhim jihati – baholash tizimining o'ziga xosligidir. An'anaviy baholash faqat bilimni

tekshirsa, integratsiyalashgan baholash o'quvchining ko'nikma, faoliyat, mantiqiy bog'lanish o'rnatish, axborotni qayta ishlash va jamoada ishlash kabi kompetensiyalarini baholaydi. Formativ baholash, portfel, loyiha baholash, kuzatish kartalari integratsiya darslarida eng samarali baholash vositalari hisoblanadi. Ulardan foydalanish o'quvchining yutuqlari va rivojlanish dinamikasini aniq ko'rsatadi.

Integratsion dars – bu mavzularni va mashg'ulotlarni hamkorlikda, mutaxassislar ishtirokida va o'quvchilar faolligida o'tish jarayonidir. Integratsion darslarning maqsad – muddaosi quyidagilarga qaratiladi: a) o'quvchilarning aqliy va emotsional qobiliyatlarini mutaxassislar ishtirokida rivojlantirish (misol uchun, bu borada maktab psixologining ishtiroki muhim hisoblanadi); b) o'quvchilarning irodasini rivojlantirish va ularni stresslardan muhofaza qilish (misol uchun, bu borada maktab shifokorining yordami ahamiyatli hisoblanadi); v) o'quvchilarning o'ziga ishonchini rivojlantirish (misol uchun, bu borada maktab jismoniy tarbiya o'qituvchisining yordami muhimdir); g) o'quvchilarning individual xarakterini rivojlantirish (misol uchun, bu borada maktab ona tili va adabiyot o'qituvchisining yordami ahamiyatga ega). E'tibor berilsa integratsion darslar o'z kasbining ustalari va mutaxassislar bilan hamkorlikda amalga oshiriladi. Misol uchun, boshlang'ich sinf Matematika fanini o'qitishda maktab matematika fani o'qituvchilarining va ilmiy matematik olimlarning o'zaro hamkorligiga asoslanish kutilgan samarani beradi. SHu sababli integratsion darslarni tashkil qilishda maxsus tayyorgarlik ko'riladi. Bunday darslar har bir o'quv fanining 10-15 foiz mavzularini qamrab olishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki integratsion darslar vositasida o'quvchilarga ko'p ma'lumotlar va tushunchalar berish imkoniyati mavjud. Integratsion darslarning didaktik asoslari quyidagilardan iborat:- darsda aniq muammoni qo'yish va dars oxirida muammoning yechimiga erishish;- darsda har bir berilayotgan bilim va tushunchalarning ta'rifi hamda misollari

keltiriladi;- yangi mavzuni tushuntirishda imkon qadar mutaxassis yordamiga tayaniladi;- dars davomida o'quvchilarning o'zlashtirish jarayoni savollar berish bilan tekshirib boriladi;- darsda faol ishtirok etgan o'quvchilarning bilimi va tushunchasi darhol baholanadi;- dars yakunida beriladigan uy vazifalarini katta yoshlilar bilan hamkorlikda yechish nazarda tutiladi. Bunday didaktik asoslarga ega bo'lgan mashg'ulotlar integratsion dars deb yuritiladi. Bu tipdagi darslarda muayyan mavzu bo'yicha o'quvchilarga keng tushunchalar, bilimlar va ko'nikmalar berish nazarda tutiladi. SHu sababli boshlang'ich sinf o'qituvchisi tomonidan integratsion darslarda o'tilishi lozim bo'lgan mavzular tanlanadi. Integratsion darslar turlari. Hozirgi zamon boshlang'ich ta'lim pedagogikasida integratsion darslar turlari shakllanish jarayonini boshidan kechirmoqda. SHu sababli bu o'rinda e'tiboringizni integratsion darslarning quyidagi turlariga tortamiz: 1. Auktsion dars. Mazkur integratsion dars turi auktsion tarzda o'tkaziladi. Unga ko'ra, muayyan mavzular bo'yicha qisqacha tushuntirish berilib, o'quvchilarning fikri o'rganiladi va ular mutaxassis tomonidan baholab boriladi. Bunday darsda o'quvchilar to'rt guruhga bo'linadi va guruh a'zolari qo'yilgan mavzular bo'yicha fikrlar taqdimotini o'tkazadi. Qaysi guruhning fikri mavzuni keng yoritib bersa, shu g'uruh g'olib hisoblanadi va guruh a'zolarining har bir teng baholanadi. Auktsion dars yakunida uy vazifasi berilmaydi. 2. Hamkorlik darsi. Integratsion darsning bu turi muayyan mavzularni mutaxassislarning ishtirokida o'tkazishga asoslanadi. Unda mutaxassis mavzuni ma'ruza tarzida tushuntiradi va dars yakunida o'quvchilarning savollariga javob beradi. Hamkorlik darsining amaliy mashg'uloti bo'lib, u maxsus dars sifatida o'tiladi. Unda mutaxassis ma'ruzasi muhokama qilinadi va o'quvchilarning mavzuni qanday tushunganligi hamda o'zlashtirganligi aniqlanadi. O'qituvchi o'quvchilarning muhokamada ishtirok etishiga tayanib ularning bilimini baholaydi. Hozirgi zamon boshlang'ich ta'limida har chorakda bir marta hamkorlik darsi o'tkazish tavsiya etiladi. 3.

Innovatsion dars. Integratsion darsning bu turida ko'p hollarda kompyuter texnologiyasiga asoslanadi. Unga ko'ra, o'qituvchi tomonidan mavzu va uning matni kompyuter dasturiga joylashtiriladi. Dars jarayoni ham kompyuter vositasida o'tiladi va taklif qilingan mutaxassis yoki o'qituvchilar masofadan turib kompyuter vositasida dars jarayonini kuzatib boradi. Darsning yakunida bu kuzatuvchilar darsga nisbatan o'z munosabatini bildiradi va uning yangilik darajasini baholaydi. Hozirgi zamon boshlang'ich ta'limida innovatsion darslarni tashkil qilish o'qituvchining mahorat darajasi sifatida baholanmoqda. Integratsion darslarning boshlang'ich ta'limdagi yangiligi mashg'ulotlarning mutaxassislar ishtiroki va ularning yordamida o'tish bilan belgilanadi. Integratsion darslarning samaradorlik xususiyatlari. Hozirgi zamon boshlang'ich ta'lim pedagogikasida integratsion darslar maqsadga erishishning yo'llaridan biri sifatida qabul qilinmoqda. Integratsion darslarning samaradorligi quyidagilar bilan belgilanadi:- davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlarining muayyan fan doirasida to'liq bajarilishi;- har bir dars o'zaro tizimli bog'liqlikka ega bo'ladi;- har bir dars o'qitishning ko'p variantli tamoyillariga asoslanadi va bunda o'qituvchi boshqaruvchi vazifasini bajaradi; - har bir darsda imkoniyat doirasidagi texnik vositalar, metodlar va taklif etilgan o'qituvchi-mutaxassislar yordamidan foydalaniladi;- har bir dars o'quvchilarning faolligi asosida o'tkaziladi. Integratsion darslarning bunday samaradorlik xususiyatlari quyidagilar bilan belgilanadi:- innovatsion yondashuvlardan foydalanish;- mavzularning o'zaro bog'liqligiga erishish;- tushuntirish va o'zlashtirishning uyg'unlashuvi;- o'quvchilarning faolligi. Mazkur samaradorlik xususiyatlari hozirgi zamon boshlang'ich ta'lim pedagogikasining rivojlanib borayotganligidan dalolat beradi. Chunki unda darslarni innovatsion pedagogik texnologiyalar va ilmiy mutaxassislar yordamiga tayanib o'tish kutilgan samarani bermoqda. Bunday darslar ayniqsa, yosh boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun juda qo'l keladi. Integratsion

darslarga qo'yiladigan talab mavzularni davlat ta'lim standartlari asosida yoritishdir. Shu sababli keyingi paytlarda integratsion darslarning didaktik asoslariga bo'lgan talab kuchayib bormoqda. Oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining integratsion darslar asoslaridan xabardor bo'lishi taqozo etiladi.

12-mavzu bo'yicha savollar

1. Integratsiyalashgan ta'limning asosiy maqsadi nimadan iborat va u boshlang'ich ta'limda qanday didaktik vazifalarni bajaradi?
2. Integratsiyalashgan darslarni rejalashtirishda o'qituvchining mazmuniy, metodik va psixologik tayyorgarligi qanday ahamiyatga ega?
3. Zamonaviy integratsiya modeli hisoblangan STEAM yondashuvi boshlang'ich ta'limda qanday kompetensiyalarni shakllantiradi?
4. Integratsiyalashgan darslarni baholashda an'anaviy baholashdan farqli ravishda qaysi mezon va vositalardan foydalaniladi?
5. Integratsiyalashgan darslarning samaradorligini oshiruvchi uch omilni misollar bilan asoslab bering.

13-mavzu: Boshlang'ich sinf darslarini integratsiyalash. Turdosh fanlar integratsiyasi, bo'limlar, mavzular integratsiyasi.

Boshlang'ich sinflarda ta'lim mazmunini integratsiyalash pedagogik jarayonning zamonaviy talablari asosida shakllanayotgan o'qitish modelidir. Integratsiya o'quv fanlarining bir-biriga yaqin bo'lgan mazmuniy jihatlarini uyg'unlashtirish, o'quvchi ongida yaxlit tasavvurlarni shakllantirish, bilimlarning parchalanib ketishini oldini olish va o'quv jarayonini tabiiy hayotiy vaziyatlarga yaqinlashtirishga xizmat qiladi. Integratsiyalashgan ta'lim bosqichma-bosqich o'quvchining kognitiv, faoliyat va kompetensiyalarini rivojlantirib,

bilimlar tizimlilik prinsipi asosida o'zlashtirilishini ta'minlaydi. Boshlang'ich sinf o'quvchisi aqliy faoliyati tabiatan sintez va umumlashtirishga moyil bo'lgani uchun integratsiya jarayoni bilimlarning yaxlit qabul qilinishiga, bog'lanishlarning tabiiy idrok etilishiga asos bo'ladi.

Turdosh fanlar integratsiyasi boshlang'ich ta'limda eng samarali shakllardan biri bo'lib, bir-biriga yaqin yo'nalishlarga ega fanlar mazmunini uyg'unlashtirilgan holda o'qitishni nazarda tutadi. Masalan, "Ona tili – O'qish savodxonligi – Atrof-muhit – Tasviriy san'at" fanlarida til vositasida tabiatni tasvirlash, kuzatuvlar asosida hikoya tuzish, rasmni o'qish va rasm orqali matn yaratish integratsiyaning eng samarali ko'rinishidir. Matematika fanida esa real hayotiy misollarni tabiatshunoslik bilan bog'lash, o'lchash amallarini texnika va mehnat darslari bilan uyg'unlashtirish o'quvchi tafakkurida mantiqiy, miqdoriy va tasviriy tushunchalarning uyg'un shakllanishiga yordam beradi. Turdosh fanlar integratsiyasi o'quvchining bir vaqtning o'zida bir nechta ko'nikmani rivojlantirishiga, bilimlarni amaliy faoliyatda qo'llash malakasini shakllantirishga, o'quv jarayonida motivatsiyani oshirishga xizmat qiladi. Bo'limlar integratsiyasi o'quv dasturlarining ichki tuzilmasida mavjud bo'lgan mazmunlararo bog'liqlikni mustahkamlaydi. Masalan, ona tili darslaridagi "Gap", "So'z turkumlari", "Matn" bo'limlarini turli mavzular bilan bog'lab o'qitish orqali o'quvchi nutqiy faoliyatni nazariy va amaliy jihatdan birgalikda o'zlashtiradi. Matematika bo'limlarida "Geometrik shakllar", "O'lchov birliklari", "Masalalar yechish" kabi mazmunlar integratsiyasi o'quvchida fazoviy tasavvur, mantiqiy fikrlash va amaliy hisoblash ko'nikmasini uyg'un rivojlantiradi. Bo'limlararo integratsiya o'quv dasturining yaxlitligini ta'minlab, o'quvchilarni umumiy kompetensiyalarning shakllanishiga olib keladi. Mavzular integratsiyasi esa eng amaliy va o'qituvchi faoliyatiga eng yaqin integratsiya shakllaridan biri bo'lib, turli fanlar yoki bir fan ichidagi bir nechta mavzularni bitta dars jarayonida uyg'unlashtirishni nazarda tutadi. Masalan, "Bahar"

mavzusini o'qish darsida matn orqali, atrof-muhit darsida tabiiy jarayonlar orqali, tasviriyl san'atda rasm orqali, musiqa darsida bahor qo'shiqlari orqali o'rganish o'quvchida mavzuning kompleks qabul qilinishini ta'minlaydi. Mavzulararo integratsiya kichik yoshdagi o'quvchilar uchun tushunchalarning mazmunan mustahkam bog'lanishiga olib keladi, predmetlararo chegaralarni yumshatadi va ta'limni hayotiylik tamoyili asosida tashkil etadi.

Integratsiyalashgan darslar boshlang'ich sinf o'quvchilarining idrok jarayonini faol, mustaqil, izlanuvchan va ijodiy qilishga xizmat qiladi. Bu jarayonda o'qituvchi motivatsion muhit yaratadi, faol metodlar – klaster, sinkveyn, guruhli ish, rolli o'yin, kuzatish, loyihaviy faoliyat, grafik organayzerlardan foydalanadi. Integratsiya qanchalik puxta rejalashtirilsa, dars samaradorligi shunchalik yuqori bo'ladi. O'quvchi o'zlashtirilayotgan axborotni bir fan doirasida emas, balki tizimli bog'lanishda qabul qiladi va bu esa uzoq muddatli xotirani faollashtiradi. Boshlang'ich sinflarda integratsiya nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirishda ham katta rol o'ynaydi. Mavzularning hayotiy voqealar bilan bog'lanishi o'quvchilarda kuzatuvchanlik, tabiatga mehr, estetik did, axloqiy qadriyatlar, nutqiy madaniyat, jamoada ishlash malakalarini shakllantiradi. Integratsiyalashgan darslar amaliy faoliyatga yo'naltirilgani sababli o'quvchi o'z tajribasini oshiradi, fanlararo bog'lanishlardan to'g'ri foydalanishni o'rganadi. Boshlang'ich sinf darslarini integratsiyalash jarayoni o'qitishning zamonaviy modeli sifatida o'quvchilarning tafakkurini kompleks rivojlantirish, ularni turli fanlararo bog'lanishlar asosida bilim olishga o'rgatish, o'rganilayotgan hodisa yoki tushunchani to'liq tasavvur qilish imkonini yaratadi. Integratsiya o'quvchining atrof-muhitni alohida bo'laklarga ajratilgan emas, balki yaxlit bog'langan tizim sifatida idrok etishiga yordam beradi. Bu jarayon bevosita ta'limning tabiiy qonuniyatlariga asoslangan bo'lib, kichik yoshdagi bolalarda bilimlarni izchil umumlashtirish va sintez qilish ehtiyojini qondiradi. Boshlang'ich sinflarda integratsiyalashgan darslar o'quvchilarda

mantiqiy-fikr yuritish, tasavvurni rivojlantirish, tahlil qilish, solishtirish va o'z fikrini asoslab berish ko'nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Integratsiyaning samaradorligi yuqori bo'lishi uchun o'qituvchi fanlararo bog'lanishlarni sun'iy emas, balki mazmunan asoslangan shaklda berishi lozim, chunki integratsiya faqatgina fanlarni qo'shib yuborish emas, balki mazmunlar orasidagi tabiiy bog'liqlikni ochib berish demakdir.

Integratsiyalashgan ta'limning yana bir muhim jihati — fanlar o'rtasidagi umumiy kompetensiyalarni shakllantirishdir. Masalan, o'qish savodxonligi, muloqot madaniyati, axborotni qayta ishlash, kuzatish, mantiqiy fikrlash, ijodkorlik kabi kompetensiyalar barcha “Boshlang'ich ta'limda innovatsiya va integratsiya” fanining asosiy tayanch ko'nikmalari hisoblanadi. Integratsiyalangan darslar aynan shu ko'nikmalarni bir vaqtning o'zida shakllantirib, o'quvchi faoliyatining turli yo'nalishlarda uyg'un rivojlanishini ta'minlaydi. Turdosh fanlar integratsiyasida, masalan, “Ona tili—Atrof-muhit” fanlari bir mavzuni turli nuqtai nazardan ochib berishi orqali o'quvchida tushunchalarning chuqurroq shakllanishiga olib keladi. “Quyoshli kun” mavzusini olaylik: o'qish darsida matnda tasvirlangan tabiat manzaralari tahlil qilinadi, atrof-muhit fanida quyosh energiyasining tabiatga ta'siri o'rganiladi, matematika darsida quyoshli kunlar soni bo'yicha diagramma tuziladi, tasviriy san'atda esa shu manzara tasvirlanadi. Natijada bitta mavzu bir nechta fan orqali mustahkamlanadi, bilimlar bir tizimga tushadi, o'quvchi mavzuni turli rakurslardan tahlil qilishni o'rganadi. Bo'limlar integratsiyasi bosqichida o'quv dasturining ichki mantiqiy yaxlitligi ta'minlanadi. Boshlang'ich sinflar uchun tuzilgan o'quv dasturlaridagi bo'limlar har bir fanda alohida ko'rinishi mumkin bo'lsa-da, ularning mazmuniy bog'liqligi o'qituvchining metodik yondashuvida uyg'unlashtiriladi. Masalan, matematikaning “Geometrik shakllar” bo'limi bilan tasviriy san'atdagi “Shakllarni modellash” bo'limi, atrof-muhit fanidagi “Fazoda mo'ljal olish” bo'limi mazmunan bir-birini to'ldiradi. Bunday bog'liqlik o'quvchining oladigan bilimni real

hayotdagi vaziyatlarda qo'llash ehtiyojini kuchaytiradi, bilimni "o'rganish uchun emas, qo'llash uchun" konsepsiyasiga asoslanadi.

Mavzular integratsiyasida esa o'qtuvchi fakultativ bog'lanishlar emas, balki shu paytdagi o'quv jarayonining ehtiyojidan kelib chiqqan holda mavzularni uyg'unlashtiradi. Misol uchun, "Sog'lom turmush tarzi" mavzusi o'qish darsida sog'lom ovqatlanish haqida matn o'qish, matematika darsida sog'lom ovqatlar kaloriyasini solishtirish, atrof-muhit darsida inson salomatligining ekologiya bilan bog'liqligini o'rganish, tarbiya darsida esa odob-qoidalar asosida to'g'ri ovqatlanish madaniyatini shakllantirish orqali integratsiyalashgan holda o'tiladi. Bu mazmunning o'quvchi tomonidan chuqur o'zlashtirilishiga, kundalik hayot bilan bog'lanishiga, motivatsiyaning ortishiga olib keladi. Integratsiyalashgan o'qitish modeli o'quvchilarda yuqori darajadagi fikrlash ko'nikmalarini shakllantiradi. O'quvchilarning sabab-oqibatni tushunish, voqealar ketma-ketligini aniqlash, turli manbalardan axborot yig'ish va tahlil qilish, umumlashtirish, xulosa chiqarish kabi ko'nikmalari integratsiya yordamida tezroq rivojlanadi. Chunki bir mavzuning turli fanlar orasidagi bog'liqliklarini ko'rish, o'zlashtirish va qayta ishlash jarayoni o'quvchining fikrlash jarayonini chuqurlashtiradi. Integratsiya o'quvchini faol izlanishga undaydi, savol berishga o'rgatadi, tajribalar o'tkazish, kuzatishlar asosida fikrlash, mantiqiy bog'lanishlar topish jarayoniga jalb qiladi.

Integratsiyalashgan darslarni amalga oshirish o'qituvchidan yuqori metodik mahoratni talab qiladi. O'qituvchi fanlararo bog'lanishlarni aniqlay olishi, o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olib metodik senariy yaratishi, darsni mantiqan to'g'ri ketma-ketlikda tashkil qilishi kerak. Darsni puxta rejalashtirish integratsiyaning samaradorligini belgilovchi asosiy omildir. Shu bilan birga, integratsiyalashgan darslar o'quvchining qiziqishini kuchaytiradi, darsning monoton bo'lishini bartaraf etadi, darsni tabiiy hayot jarayoniga yaqinlashtiradi.

Mahorat darslarining mazmuni. Bugungi boshlang'ich ta'lim jarayonini mazmun, uslub va yondashuv jihatlaridan yangilab borish dolzarb bo'lib turibdi. Buning uchun boshlang'ich ta'limni amalga oshirishning an'anaviy va noan'anaviy tajribalaridan uyg'un foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. SHu jihatdan "Mahorat darslari" tajribasi muhim omillardan biri hisoblanadi. "Mahorat darslari" o'zbek va jahon pedagogikasida keyingi ikki asr davomida shakllanib hamda rivojlanib kelmoqda. Avvalo ta'kidlash lozimki, mahorat – bu murakkab ishni tez, aniq bajarishning yengil, mehnatning yuqori sifati va barqaror sur'ati uchun kafolat beruvchi ishonchlilikdir. SHu jihatdan mahorat mutaxassis shaxsning tajriba orqali orttirgan o'ziga xos ko'nikma va ijodkorligining majmui hisoblanadi.

Mahorat darsi – tegishli tayyor ko'nikma va malakalarga tayanib muayyan mavzuni noan'anaviy usullar vositasida o'tish jarayonidir. Mazkur darslar tajribali va ilg'or mutaxassislar hamda o'qituvchilar tomonidan o'tkaziladi. Bunday darslarni o'tkazishdan maqsad quyidagilar hisoblanadi:

- ilg'or o'qituvchilarning individual tajribasini jamoaga uzatish;
- yosh mutaxassislar uchun saboq berish;
- o'qituvchi va murabbiylarning ko'nikmalarini rivojlantirib borish;

- jamoaning umumiy tajriba darajasini yuksaltirish. Mahorat darslari maxsus tashkil etilishi bilan o'ziga xos xususiyatga ega bo'ladi. Bizning yondashuvimizga ko'ra, oliy pedagogik ta'lim jarayonini mahorat darslari vositasida tashkil qilish samarali hisoblanadi. Buning uchun quyidagilarga amal qilish maqsadga muvofiqdir:

- mamlakatning tajribali va mahoratli mutaxassislari darslarini tashkil etish;

- xalqaro miqyosda faoliyat yurituvchi mohir mutaxassislarning darslarini masofaviy ta'lim asosida tashkil qilish;

- mahorat darslarining natija ko'lamini monitoring qilib borish;

- har oyda bir marotaba “Mahorat darsi” o‘tkazishga erishish;
- talabalarning ham sinovdan o‘tkazuvchi darslarini tashkil qilib borish. Buning natijasida oliy pedagogik ta’lim jarayoni kuchayadi. Ayniqsa, mutaxassislik fanglarining muhim mavzularini mahorat darslari vositasida o‘tish samarali hisoblanadi. Chunki buning imkoniyati mavjul bo‘lib, mamalakatimizda turli muammolar bo‘yicha ilmiy tadqiqot ishlari amalga oshirilgan. O‘zgacha aytganda har bir mavzuning o‘z egasi bor, shu sababli ana shunday mutaxassislarni mahorat darslariga jalb qilish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Boshlang‘ich ta’limda mahorat darslarini tashkil qilish asoslari.

Hozirgi zamon boshlang‘ich ta’limida mahorat darslarining muhim o‘rni bor. Shu sababli boshlang‘ich ta’limda mahorat darslarini tashkil qilish uchun quyidagilarga amal qilish lozim:

- har bir o‘quv fani yoki muhim mavzular bo‘yicha mahorat darslarini o‘tkazish Rejasini tuzish;- mahorat darslariga jalb qilinadigan mutaxassislar va o‘qituvchilar bilan doimiy aloqada bo‘lish;

- imkon qadar maktabning imkoniyatlaridan keng foydalanish;

- ta’lim maskani joylashgan hududdagi institut, ilmiy va o‘quv markazlari bilan hamkorlik qilish;

- mahorat darslari natijasini bayonlashtirib borish. Boshlang‘ich ta’lim darslarini mahorat darslari vositasida o‘tish qiziqarli va samarali bo‘lib, unda o‘quvchilarga ko‘proq ma’lumot va axborot berish imkoniyati mavjud.

Boshlang‘ich ta’limda mahorat darslarini tashkil qilish bilan quyidagilarga erishish nazarda tutiladi:

- mavzularni chuqurlashtirilgan tarzda o‘tish;

- darsning qiziqarli bo‘lishiga erishish;

- o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini kuchaytirish;

- darsning sifat va samaradorligini ta’minlash. Har bir maktabning shunday imkoniyati mavjudki, unga ko‘ra, mohir va tajribali o‘qituvchilarga ega. Bu toifa o‘qituvchilar mahorat darslarini

tashkil etish va o'tkazish mas'ullari sifatida belgilab qo'yilishi lozim. Ayniqsa, bunday imkoniyatdan boshlang'ich sinf darslarida foydalanish zaruriyat hisoblanadi. Misol uchun, Ona tili o'quv fanining ko'pgina mavzularini maktab o'zbek tili va adabiyoti o'qituvchisi ishtirokida o'tkazish kutilgan samarani beradi. Boshlang'ich ta'limda mahorat darslarini tashkil etish ishi uchun hududiy xalq ta'limi bo'limlarining metodistlari asosiy vazifani bajarishi kerak. Chunki bunday metodistlar shu hududdagi mohir va tajribali o'qituvchilar to'g'risida aniq ma'lumotga ega bo'ladi. Bundan tashqari, muayyan hududdagi maktablarning mahorat darslari bo'yicha hamkorlik qilishi yanada samarali hisoblanadi. Shuni ta'kidlash lozimki, mahorat darslari har bir o'qituvchining kasbiy malakasini rivojlantirib borishga asos hisoblanadi. Boshlang'ich ta'limda mahorat darslarining samaradorligi.

Hozirgi zamon boshlang'ich ta'limining sifat va samaradorligini baholashda mahorat darslarining ham ahamiyati katta. Shu jihatdan boshlang'ich ta'limda mahorat darslarining samaradorligini baholashda quyidagilarga e'tibor berish lozim:- dars o'tuvchi tomonidan mavzuning yoritilish darajasi;

- dars o'tuvchi tomonidan darsda qo'llanilgan jihozlar, vositalar va metodlarning originalligi;

- o'quvchilarning mavzuni o'zlashtirish darajasi;

- darsga berilgan kuzatuvchining bahosi. Aynan marna shu indikatorlar asosida boshlang'ich ta'limda tashkil etiladigan mahorat darslarining samaradorligi baholanadi. Shu sababli mahorat darslarida quyidagilarning ishtirok etishi maqsadga muvofiq hisoblanadi:

- fan o'qituvchisi va Sinf rahbarining ishtiroki;

- maktab jamoasi o'qituvchilarining kuzatuvchi guruhi ishtiroki;

- maktab psixologining ishtiroki. Mazkur ishtirokchilar mahorat darsining mazmuni, sifati va darajasini baholaydi. Boshlang'ich ta'limda mahorat darslarining samaradorligiga erishish uchun quyidagi shakllarda tashkil etish maqsadga muvofiq bo'ladi:

- an'anaviy dars shaklida;
- masofaviy ta'lim shaklida;
- onlayn tarzidagi elektron – modulli ta'lim shaklida;
- videoanjuman shaklida. Bu dars shakllari boshlang'ich ta'limda

mahorat darslarining samaradorlik darajasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Boshlang'ich ta'limda mahorat darslarini tashkil etish bilan o'quvchilarning quyidagi darajalarda mavzuni o'zlashtirishiga erishiladi:

1) tanishuv darajasi (o'quvchilarning yangi mavzu va yangi o'qituvchini qabul qilishi);

2) algoritmik daraja (o'quvchilarning mavzuni xotirasida yaxshi saqlab qolishi);

3) evristik daraja (o'quvchilarning mavzuni to'liq o'zlashtirishi va yangi bilimga ega bo'lishi). Aynan mana shu darajalarga muvofiq mahorat darslarining samaradorligini baholab borish maqmadga muvofiq bo'ladi. SHunday qilib boshlang'ich ta'limning sifat va samaradorligiga erishishda mahorat darslari usulining ahamiyati kattadir.

13-mavzu bo'yicha 5 ta nazorat savoli

1. Boshlang'ich sinf darslarini integratsiyalashning asosiy maqsadi nima va u o'quvchi rivojlanishiga qanday ta'sir ko'rsatadi?

2. Turdosh fanlar integratsiyasi jarayonida o'quv materiallarini tanlashda qanday mezonlar asos qilib olinadi?

3. Bo'limlar integratsiyasi dars mazmunining yaxlitligini ta'minlashda qanday o'rin tutadi va u o'quvchining idrok jarayoniga qanday ta'sir ko'rsatadi?

4. Mavzular integratsiyasi jarayonida o'qituvchi tomonidan qo'llaniladigan metodik yondashuvning asosiy bosqichlarini tushuntirib bering.

5. Integratsiyalashgan darslarda o'quvchi kompetensiyalarining shakllanishi an'anaviy darslarga nisbatan qay jihatlari bilan farq qiladi?

14-mavzu: Maktab va oila integratsiyasi. Maktab va sinf jamoasida integratsiya, maktab – oila – mahalla integratsiyasi.

Maktab va oila integratsiyasi ta'lim jarayonining uzviy qismi bo'lib, bolaning har tomonlama rivojlanishida ikkita muhim muhitning — oila va maktabning birgalikdagi ta'sirini uyg'unlashtirishni nazarda tutadi. Boshlang'ich ta'lim bosqichida bola shaxsida shakllanadigan xarakter, mehnatga munosabat, axloqiy qarashlar, nutq madaniyati va ijtimoiy faollik aynan oila va maktabning birgalikdagi pedagogik ta'siri ostida rivojlanadi. Oila bolaning birinchi ijtimoiy tajriba makoni bo'lsa, maktab uning bilim olishi, jamoada ishlashi va ijtimoiylashuvi uchun asosiy muhitdir. Shu sababli ta'lim jarayonining samaradorligi, o'qituvchining tarbiyaviy maqsadlari, sinfdagi psixologik muhit va o'quvchining individual rivoji ko'p jihatdan oila bilan yo'lga qo'yilgan integratsiyaga bog'liq bo'ladi.

Integratsiya jarayonida o'qituvchi oilaning tarbiyaviy salohiyatini bilishi, ota-onalar esa maktabdagi talablardan xabardor bo'lishi, o'quvchining ta'limidagi bo'shliqlarni o'z vaqtida bartaraf etish uchun hamkorlikni yo'lga qo'yishlari kerak. Maktab va sinf jamoasida integratsiya o'quvchilarni jamoada ishlash, bir-birini qo'llab-quvvatlash, tengdoshlari bilan muloqot qilish, jamoaviy qaror qabul qilish kabi ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Sinf jamoasining shakllanishi o'qituvchining tashkiliy mahorati, sinfda yaratilgan psixologik muhit, o'quvchilarning bir-biriga bo'lgan munosabati va o'zaro hurmat tamoyillariga suyanadi.

Integratsiyalangan sinf jamoasi o'quvchilarni bir-birining muvaffaqiyatiga befarq bo'lmagan, umumiy maqsad sari harakat qiladigan jamoaga aylantiradi. Jamoaviy loyiha ishlari, guruhli topshiriqlar, sinf yig'ilishlari, qiziqarli tadbirlar, ijtimoiy-foydali mehnat jarayonlari sinf jamoasi integratsiyasini mustahkamlaydigan amaliy vositalardir. Bu jarayon o'quvchilarda liderlik, mas'uliyat,

jamoaga uchun javobgarlik hissi, muloqot madaniyati, to'g'ri fikr bildirish va tinglash ko'nikmalarining shakllanishiga yordam beradi.

Maktab-oila-mahalla integratsiyasi O'zbekiston ta'lim tizimida "hamkorlik modeli" sifatida qaraladi. Mahalla institutining o'ziga xos ijtimoiy tarbiyaviy funktsiyasi mavjud bo'lib, u bolalarning axloqiy, ma'naviy, odobiy, vatanga sadoqat, kattalarga hurmat, o'zini tutish madaniyati kabi fazilatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Maktab bu jarayonda tarbiya va ta'limni uyg'unlashtiruvchi markaz vazifasini bajaradi, oila esa bolaga kundalik amaliy tarbiya beradigan o'zak muassasadir. Mahalla esa ijtimoiy muhit sifatida bolani jamiyat hayotiga tayyorlaydi. Shu uch subyektning integratsiyasi o'quvchining uzluksiz tarbiyaviy rivojlanishini ta'minlaydi. Bu integratsiyaning samaradorligi ko'p jihatdan o'zaro axborot almashinuvi, muntazam uchrashuvlar, ota-onalar yig'ilishlari, birgalikdagi tadbirlar, sport musobaqalari, mahalla bilan hamkorlikda o'tkaziladigan ma'naviy-ma'rifiy kechalar, ekologik aksiyalar, kitobxonlik dasturlari orqali yuzaga chiqadi. Maktab-oila-mahalla integratsiyasining zamonaviy modeli bir nechta prinsiplarga tayangan holda amalga oshiriladi: o'zaro mas'uliyat, ochiq muloqot, pedagogik maqsadlarning birligi, ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish, bola manfaatlarini himoya qilish, xavfsiz tarbiyaviy muhit yaratish. Bu modelda ota-onalar maktab faoliyatining passiv kuzatuvchisi emas, balki pedagogik jarayonning to'laqonli hamkori sifatida qaraladi. Oila bilan ishlashda o'qituvchi pedagogik maslahat, psixologik qo'llab-quvvatlash, bola xulq-atvorini tahlil qilish, ijtimoiy holatini o'rganish, o'quv jarayonidagi muvaffaqiyat va muammolarni ochiq muhokama qilish kabi faoliyatlarni amalga oshiradi. Mahalla esa tarbiyada milliy qadriyatlar, an'analar, mahalla faollari tomonidan tashkil etiladigan tarbiyaviy tadbirlar, yoshlar bilan ishlash bo'yicha tashabbuslar bilan hamkorlikni kengaytiradi.

Integratsiya modelining natijadorligi o'quvchining ijtimoiy moslashuvi, o'qishga bo'lgan motivatsiyasi, darsdagi faolligi,

jamoaviy munosabatlari, xulq-atvori va ma'naviy rivojida o'z aksini topadi. Maktab-oila-mahalla integratsiyasi to'g'ri tashkil etilgan taqdirda o'quvchida "ikkinchi pedagogik muhit" — ya'ni maktabdan tashqari ta'limiy-tarbiyaviy makon shakllanadi. Bu makon o'quvchi shaxsini har tomonlama qo'llab-quvvatlaydigan tarmoq bo'lib xizmat qiladi. Maktab va oila integratsiyasining barqaror ishlashi uchun ota-onalar pedagogik madaniyatini oshirish muhim omil hisoblanadi. Ota-onalar maktabda qo'llaniladigan o'quv dasturlari, baholash tizimi, tarbiyaviy yondashuvlar, sinfda qo'llaniladigan metodikalar haqida to'liq tasavvurga ega bo'lganida, ular bolaga uy sharoitida ko'mak berishda ancha samarali bo'ladilar. Shu sababli boshlang'ich ta'limda "Ota-onalar universiteti", ma'rifiy seminarlar, psixologik treninglar, ota-onalar uchun ochiq darslar, metodik ko'rgazmalar tashkil etish integratsiyaning muhim bo'g'inidir. Bu orqali ota-onalar boladagi o'zgarishlarni to'g'ri baholash, murakkab vaziyatlarda pedagogik yondashuvni qo'llash, bolaga haddan ortiq bosim o'tkazmaslik, o'qishga bo'lgan qiziqishni so'ndirmaslik kabi masalalarda professional ko'nikmalar hosil qiladilar. Oila va maktab o'rtasidagi integratsiya faqat nazorat va hisobdorlikka emas, balki o'zaro ishonch, o'zaro yordam va umumiy maqsad sari harakat tamoyillariga asoslanishi lozim. Shunda o'quvchining intellektual, psixologik va axloqiy rivoji bir xil yo'nalishda ketadi.

Maktab-oila-mahalla tizimida integrativ hamkorlik nafaqat tarbiya jarayonini, balki ijtimoiy xavfsizlik va bolani himoya qilish tizimini ham mustahkamlaydi. Mahalla faollari, profilaktika inspektorlari, yoshlar yetakchilari, psixologlar va maktab rahbariyati o'rtasidagi muntazam uchrashuvlar bolalarning xulq-atvoridagi o'zgarishlarni erta aniqlash, risk guruhidagi o'quvchilar bilan tizimli ishlash va oilaviy muammolarni o'z vaqtida bartaraf etish imkonini beradi. Masalan, mahalla tomonidan tashkil etiladigan kitobxonlik tanlovlari, sport musobaqalari, ekologik tadbirlar va ma'naviy-ma'rifiy uchrashuvlar maktab va oila tarbiyasining mantiqiy davomi sifatida xizmat qiladi. Bu esa o'quvchining jamiyat oldidagi

mas'uliyatini kuchaytiradi, unda fuqarolik faolligi, jamoaga daxldorlik hissi va milliy qadriyatlarga sadoqat shakllanadi. Shu modelning samaradorligi shundaki, bola uch xil ijtimoiy muhit — oila, maktab va mahalla tomonidan bir xil tarbiyaviy yo'nalishda qo'llab-quvvatlanadi va natijada barqaror ijtimoiy ta'lim makoni vujudga keladi.

14-mavzu bo'yicha nazorat savollari

1. Maktab va oila integratsiyasining asosiy maqsadi nimadan iborat va u ta'lim jarayonining qaysi bosqichlarida eng samarali namoyon bo'ladi?

2. Sinf jamoasida integratsiyani shakllantirishda o'qituvchining tashkilotchilik roli qanday namoyon bo'ladi? Misollar bilan tushuntiring.

3. "Maktab-oila-mahalla integratsiyasi" modelining ijtimoiy-pedagogik afzalliklari nimalardan iborat?

4. Oila bilan ishlashning zamonaviy shakllari (onlayn uchrashuvlar, ota-ona klublari, oilaviy loyihalar) ta'lim samaradorligini qanday oshiradi?

5. Mahalla institutining tarbiyaviy jarayonga qo'shilishi o'quvchi shaxsining ijtimoiylashuviga qanday ta'sir ko'rsatadi? Tahlil qilib bering.

15-mavzu: Markaziy Osiyo va MDH davlatlarida integratsiyalashgan ta'lim. Integratsiyalashgan ta'limning zamonaviy tendensiyalari, integratsiyalashgan ta'limni tashkil etishda MDH tajribasi.

Markaziy Osiyo va MDH davlatlarida integratsiyalashgan ta'lim tizimining shakllanishi o'tgan asrning oxiridan boshlab mustaqil davlatlar ta'lim siyosati bilan uzviy bog'liq bo'lib, har bir mamlakat bu jarayonga o'ziga xos yondashuvlarni ishlab chiqdi. Sobiq ittifoqdan meros bo'lib qolgan fanlarning qat'iy ajratilgan tizimidan farqli ravishda, mustaqillikdan keyingi islohotlar bilimning

yaxlitligini ta'minlash, fanlararo bog'liqlikni kuchaytirish, o'quvchining dunyoqarashini kengaytirish, amaliy kompetensiyalarni rivojlantirish g'oyalarga asoslandi. Integratsiyalashgan ta'lim bu hududda nafaqat metodik yangilik, balki ta'lim mazmunining modernizatsiyasi, o'quv dasturlarini moslashtirish, o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini qayta ko'rib chiqish zarurati sifatida qaraldi. Markaziy Osiyo davlatlarida integratsiya jarayoni ko'proq boshlang'ich ta'limda qo'llana boshlandi, sababi kichik yoshdagi o'quvchilarda mantiqiy bog'lanishlar, predmetlararo tushunchalar tizimli shakllanadi va ular uchun fanlarni sun'iy ajratish emas, balki mazmunning yaxlit taqdim etilishi samaraliroq natija beradi. MDH davlatlarida integratsiyalashgan ta'limning zamonaviy tendensiyalari bir necha umumiy yo'nalishda shakllanmoqda. Birinchi tendensiya — kompetensiyaga asoslangan yondashuvning kuchayishi. Rossiya, Qozog'iston, Belarus, Ozarbayjon va O'zbekiston o'quv dasturlarini ishlab chiqishda integratsiyani kompetensiyalarni shakllantirishning asosiy sharti sifatida belgilagan. Bu modelda integratsiyalashgan darslar natija sifatida o'quvchining mantiqiy fikrlashi, tahlil qilish ko'nikmasi, ijodkorlik, kommunikativlik va amaliy qo'llash kompetensiyalarini rivojlantiradi. Ikkinchi tendensiya — tabiatshunoslik, matematika va texnologiya fanlarini STEAM modeli asosida bir butun tizim sifatida o'qitilishi. Masalan, Qozog'istonda boshlang'ich sinflarda "Tabiiy fanlar" kursi joriy qilinib, unga matematika, atrof-muhitni o'rganish, sodda fizika va biologiya elementlari integratsiya qilingan. Belarusda esa 2016-yildan boshlab integratsiyalashgan "Dunyo bilish" kursi boshlangan bo'lib, u boshlang'ich sinf o'quvchisining ilmiy dunyoqarashini bosqichma-bosqich shakllantirishga qaratilgan. Ozarbayjon ta'lim tizimida integratsiya jarayoni ko'proq ona tili, atrof-muhitni o'rganish va san'at fanlari kesimida amalga oshiriladi, bunda madaniy meros va milliy qadriyatlar asosiy integrativ g'oyalarni tashkil qiladi.

Markaziy Osiyo davlatlarida — Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Tojikiston va O‘zbekiston — integratsiyalashgan ta’limning shakllanishi milliy o‘quv dasturlari islohotlari, pedagogik metodikalar yangilanishi va ta’lim muhitining modernizatsiyasi bilan bevosita bog‘liq. Qozog‘iston integratsiyani ko‘proq kompetensiyaviy yondashuv orqali joriy qilgan bo‘lib, 2017-yildan boshlab yangilangan ta’lim standartlari asosida barcha darslar tematik bloklar kesimida o‘qitilmoqda. Asosiy e’tibor — o‘quvchining turli fanlarda olgan bilimni amaliy vaziyatlarda qo‘llay olishi va tahliliy fikrlashga ega bo‘lishi. Tojikiston va Qirg‘iziston ta’lim tizimida integratsiyaga o‘tish jarayoni bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Ta’lim mazmuni yangilanishida, ayniqsa, “Tabiatshunoslik”, “Texnologiya”, “O‘qish va savodxonlik” kabi fanlarda o‘quv materiallarining bir-biri bilan uyg‘unligi ta’minlanmoqda. O‘zbekiston ta’lim tizimida integratsiya — boshlang‘ich sinfda o‘quvchining mantiqiy bog‘lanishlar orqali olamni yaxlit idrok etishini ta’minlash jarayoni sifatida qaraladi. “Yangi O‘zbekiston maktabi” konsepsiyasi va boshlang‘ich ta’lim dasturlarining yangilanishi natijasida ona tili, o‘qish savodxonligi, atrof-muhit, texnologiya va matematika fanlarida integratsiya kuchaytirildi. Misol uchun, o‘qish darslarida matn ustida ishlash jarayoni matematika bilan bog‘lanib, grafik ma’lumotlar tahlili, diagrammalar bilan ishlash o‘rgatiladi. Atrof-muhit fanida esa texnologik tajriba elementlari (o‘lchash, kuzatish, modellashtirish) joriy qilinmoqda.

MDH tajribasida integratsiyalashgan ta’limni tashkil etishning o‘ziga xos yo‘nalishlari mavjud. Rossiya Federatsiyasi bu borada eng keng tajribaga ega davlatlardan biri bo‘lib, 1990-yillardan boshlab integratsiyalashgan kurslar, kompleks darslar va “Metapredmet” kompetensiyalarini shakllantirish tizimi yo‘lga qo‘yilgan. Rossiya Federal Davlat Ta’lim Standarti (FGOS) integratsiyani ta’limning majburiy tarkibiy qismi sifatida belgilagan bo‘lib, mazkur yondashuvda o‘quvchi faqat fan mazmunini egallamaydi, balki turli

bilimlarni birlashtirish, solishtirish, umumlashtirish ko'nikmalarini shakllantiradi. Qozog'iston tajribasi esa integratsiyani amaliy vazifalar orqali hayotiy kompetensiyalar bilan bog'laydi. Masalan, integratsiyalashgan darslarda o'quvchilar ekologik masalalarni o'rganib, ularni matematika hisob-kitoblari, geografik xaritalar bilan bog'lash, tajribalar qo'llash orqali real muammolar yechimini izlaydilar. Belarusda esa integratsiyaning asosiy modeli — ilmiy tafakkurni erta shakllantirish bo'lib, bunda o'quvchining kuzatish, sinash, solishtirish, umumlashtirish ko'nikmalari darsning markaziga qo'yiladi. MDHdagi barcha mamlakatlarda integratsiya o'qituvchining kasbiy roli va metodik tayyorligini yangilashni talab qilgani sababli pedagogika institutlarida integratsion pedagogik texnologiyalar, kompetensiyaviy yondashuv, loyihaviy o'qitish, modul ta'limi bo'yicha maxsus kurslar joriy etilgan. Markaziy Osiyo va MDH tajribasi shuni ko'rsatadiki, integratsiyalashgan ta'lim zamonaviy o'quvchining hayotga tayyorligini oshiruvchi, fanlararo tafakkurini shakllantiruvchi va o'qitish jarayonining samaradorligini ko'taruvchi muhim omildir. Integratsiya ta'lim mazmunining moslashuvchan bo'lishini, o'quvchining mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi, muammoli vaziyatlarda yechim topa olishini ta'minlaydi. Bu jarayon barcha mamlakatlarda o'qituvchi faoliyatini qayta ko'rib chiqishni, yangi metodik kompetensiyalarni shakllantirishni, darslarni loyihalashda zamonaviy texnologiyalarni qo'llashni talab etadi. Natijada integratsiyalashgan ta'lim Markaziy Osiyo va MDH davlatlarida nafaqat metodik yangilik, balki ta'lim sifatini oshirishning strategik yo'nalishi sifatida qaralmoqda.

15-mavzu bo'yicha nazorat savollari

1. Markaziy Osiyo davlatlarida integratsiyalashgan ta'limning shakllanishiga ta'sir qilgan asosiy omillar nimalardan iborat?
2. Qozog'iston, Belarus va Rossiya tajribasida integratsiyalashgan ta'lim qanday metodik modellarda joriy etilgan va ular o'zaro qanday farqlanadi?

3. MDH davlatlarida kompetensiyaga asoslangan o'quv dasturlarining integratsiyalashgan ta'lim bilan bog'liqligini misollar bilan tushuntiring.

4. O'zbekiston boshlang'ich ta'limi misolida integratsiya qaysi fanlar kesimida eng samarali qo'llanmoqda va buning didaktik afzalliklari nimalardan iborat?

5. Integratsiyalashgan ta'limni joriy etish jarayonida o'qituvchining metodik tayyorgarligi va yangi kompetensiyalarining ahamiyatini izohlang.

MUSTAQIL TA'LIM UCHUN TOPSHIRIQLAR

1. "Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi" tushunchasi
2. Boshlang'ich ta'lim metodologiyasi
3. Boshlang'ich ta'limning zamonaviy tendentsiyalari
4. SHaxs rivojida umumiy qonuniyatlar ta'siri
5. SHaxs rivojida ta'sir etuvchi omillar
6. SHaxs rivojlanganligini tashxislash
7. O'zbekistonda boshlang'ich ta'lim pedagogikasi tarixi
8. Jahon xalqlari boshlang'ich ta'lim pedagogikasi tarixi
9. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasining hozirgi zamon rivojlanish tendentsiyasi
10. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi qiyofasi
11. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisini kasbiy tayyorlash
12. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisini faoliyatga yo'naltirish
13. Boshlang'ich ta'limni tashkil qilish
14. Boshlang'ich ta'limda tarbiya
15. Boshlang'ich ta'limda pedagogik konfliktlar va ularni bartaraf etish
16. Didaktika tushunchasi
17. Boshlang'ich ta'lim didaktikasining xususiyatlari
18. Boshlang'ich ta'lim didaktikasi samaradorligi.
19. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasida o'qitish qonuniyatlari
20. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasida o'qitish turlari
21. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi o'qitish metodlari
22. Boshlang'ich ta'limni tashkil etish usullariga doir yondashuvlar
23. Boshlang'ich ta'limni tashkil etish usullari
24. Dars - boshlang'ich ta'limning asosiy shakli sifatida
25. O'quvchilarning o'zlashtirgan bilimlarini tekshirish asoslari
26. O'quvchilarning o'zlashtirgan bilimlarini tekshirish mexanizmlari

27. O'quvchilarning o'zlashtirgan bilimlarini baholash metodologiyasi.

28. Tarbiya jarayonining mazmuni

29. Tarbiya jarayoni tamoyillari

30. Tarbiya jarayoni metodlari.

31. Boshlang'ich ta'limda tarbiya jarayonining mazmuni

32. Boshlang'ich ta'limda tarbiya vositalari

33. Boshlang'ich ta'limda tarbiya turlari

34. Boshlang'ich ta'limda tarbiya jarayonini kuchaytirish zaruriyati

35. Boshlang'ich ta'limda tarbiya jarayonini insonparvarlashtirish

36. Boshlang'ich ta'limda tarbiya jarayonini demokratlashtirish

37. Innovatsiya tushunchasining mazmuni

38. Boshlang'ich ta'limda innovatsiya

39. Boshlang'ich ta'limda innovatsiyalarni tatbiq etish tajribalari

40. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion ko'nikmasi

41. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion intilishlari

42. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion faoliyatini baholash

43. Integratsiya tushunchasi

44. Boshlang'ich ta'limda integratsiya mazmuni

45. Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisining integratsion faoliyat asoslari

46. Integratsion dars tushunchasi

47. Integratsion darslar turlari

48. Integratsion darslarning samaradorlik xususiyatlari

Boshlang'ich ta'lim innovatsiya va integratsiya fanidan test savollari

1.O'zbekiston Respublikasida 1997 yil 29 avgustda qanday qonun qabul qilindi.

- Ta'lim to'g'risidagi Qonun
- Ta'lim tizimini rivojlantirish haqidagi Qonun
- Ta'lim turlarini tashkil etish bo'yicha Qonun
- Ta'lim tizimiga o'zgartirishlar kiritish bo'yicha Qonun

2. Har qanday davlatning qudrati nima bilan belgilanadi.

- Fuqarolarning etukligi va intellektual salohiyati bilan
- Fuqarolarning mol-mulki va armiyasi bilan
- Fuqarolarning bilimi va mol-mulki bilan
- Fuqarolarning intellektual salohiyati va armiyasi bilan

3. Birinchi prezidentimiz I.A.Karimovning O'zbekiston Respublikasi IX sessiyasida (1997) so'zlagan "Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori" nutqida tarbiyaning maqsadi qanday ifodalanadi?

- Barkamol, erkin fikrlovchi shaxsni tarbiyalash.
- Tadbirkor shaxsni tarbiyalash.
- Umuminsoniy va milliy tarbiya.
- Mehnatsevar inson tarbiyasi.

4. «O'qituvchi atamasi»ga berilgan ta'rifning qaysi biri mukammal?

- O'qituvchi - murabbiy, ustoz.
- O'qituvchi - inson qalbining muhandisi (injeneri).
- O'qituvchi -yoshlarga ta'lim-tarbiya beruvchi kishi.
- O'qituvchi - ziyo nurini tarqatuvchi shaxs.

5. Notiqlik san'ati Yunonistonda qanday nomlangan?

- “Tinglovchiga halovat bag'ishlovchi”.
- “Yuksak iqtidorli ovoz sohibi”.
- “Siyosiy tribuna”.
- “San'atlar shohi”.

6. Barkamol shaxsni rivojlantirish, ta'lim-tarbiya berish haqidagi fan... bu?

- Pedagogika
- Psixologiya.
- Tarix.
- Falsafa.

7. O'zbekiston Respublikasida 1997 yil 29 avgustda qanday qonun qabul qilindi.

- Ta'lim to'g'risidagi Qonun
- Ta'lim tizimini rivojlantirish haqidagi Qonun
- Ta'lim turlarini tashkil etish bo'yicha Qonun
- Ta'lim tizimiga o'zgartirishlar kiritish bo'yicha Qonun

8. Birinchi prezidentimiz I. A. Karimov tavsifi bo'yicha pedagogning asosiy maqsadi nimalardan iborat?

- Har bir talabaning mustaqil fikrlashini rivojlantirishdan.
- Mukammal bilim berishdan.
- Bilim va amaliy ko'nikmalarni shakllantirishdan.
- O'z mahoratini uzluksiz oshirib borishdan

9. Pedagogik mahorat – bu:

- Ta'lim va tarbiyaviy faoliyatda yuqori darajaga erishishni va uni doimiy takomillashtirib borish imkoniyatini ta'minlovchi faoliyat bo'lib, har bir O'qituvchi -fazilatida namoyon bo'adi.
- Muayyan loyiha asosida tashkil etiladigan, aniq maqsadga yo'naltirilgan hamda ushbu maqsadning natijalanishini kafolatlovchi pedagogik faoliyat jarayonining mazmunidir
- O'qituvchi tomonidan pedagogik jarayonni takomillashtirish, optimal- lashtirishga bo'lgan ijtimoiy ehtiyojni qondirish omilidir.
- Didaktik hamda tarbiyaviy jarayonning O'qituvchi tomonidan samarali, mahoratli tarzda tashkil etishdir.

10. Pedagogik jarayonning harakat vositasi... ?

- Faoliyat.
- Pedagogik o'zaro ta'sir.
- Pedagogik vaziyat.

-Pedagogik hodisa.

11. O'qitishning an'anaviy metodlarini ko'rsating?

-Og'zaki ko'rgazmali amaliy mashqlar metodi.

-Ko'rgazmali, mantiqiy, ommaviy metodlari.

-Aralash darslar, bilimlarni mustahkamlash va takrorlash darslari, bilimlarni umumlashtirish darslari.

-Mantiqiy, o'z-o'zini nazorat qilish metodlari.

-O'quv fanlari mazmunini o'zlashtirib olish

12. Pedagogik texnologiya nima?

- ta'lim texnologiyasi

-ta'limot texnologiyasi

-ish texnologiyasi

-bilim texnologiyasi

13. Axborotli texnologiya nima?

- pedagogik texnologiyaning tarkibiy qismi

-nazorat turlari (joriy, oraliq, yakuniy)

-o'zaro ta'sirlar

-pedagogikada monitoring

14. Pedagogik texnologiyani asosiy maqsadi nimalardan iborat?

-takomillashtirish yoki o'quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirishdan

-o'quvchiga qo'yib borilgan baholarni predmet bo'yicha umumiy bahoga birlashtirish qoidalaridan

-o'quv jarayonini uzluksiz, uzoq vaqt muttassil kuzatish va uni boshqarishdan

-o'quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirishdan

15. Pedagog modeli nimalardan iborat?

- ta'lim berish mahorati, ta'lim oluvchilarning bilimlarini xolisona baholay olish, ilmiy-tadqiqot ishlarini olib ---borish, o'z bilim va mahoratini doimiy ravishda oshirib borish

-ta'lim oluvchilarning bilimlarini xolisona baholay olish, talabchanlik va adolatlilik

-ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish, u bilim va mahoratini doimiy ravishda oshirib borish

-o'z bilim va mahoratini doimiy ravishda oshirib borish, ta'lim oluvchilarning bilimlarini xolisona baholay olish

16. Pedagogik texnologiyaning asosiy vazifasi nima?

-o'quv jarayonini mazmunli amalga oshirish va rivojlantirish

-o'quv jarayonini mazmunli rivojlantirish

-o'quv jarayonini vaqt doirasida olib borish

-o'quv jarayonini mazmunli amalga oshirish

17. Pedagogik texnologiyani bugungi kundagi ahamiyati qanday?

- sohadagi nazariy va amaliy izlanishlarni birlashtirish doirasidagi faoliyatni aks ettiradi

-pedagogikada monitoringda

-ta'limning baholash shkalasida

-o'quv jarayonini uzluksizligida

18. Pedagogik texnologiyada axborot texnologiyalarni o'rni qanday?

-boshqarish imkoniyati tug'iladi va u o'qituvchining yaqin ko'makdoshiga aylandi hamda uning funktsiyalarini qisman o'z zimmasiga oladi

-ijodiy yondashuvda

-o'zaro ta'sirlarda

-pedagogikada monitoringda

19. An'anaviy yondashuvning asosiy xususiyati nimada?

- gapirib berish, tushuntirish, talaba esa bu axborotni xotirada saqlaydi

-ijodiy yondashuv

-nazorat turlari (joriy, oraliq, yakuniy)

-o'zaro ta'sirlar

20. «Tizim» so'zi haqida tushuncha?

- qismlardan tuzilgan, birikkan yaxlit narsa yoki hodisa

-gaplarni yozib, saqlab olish

-ijodiy yondashuv

-o'quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirish

21. Pedagogik tizim nimalardan iborat?

- pedagogik jarayonning ob'ektlari va sub'ektlari, shakl - usullari, ular o'rtasidagi munosabatlar, o'zaro ta'sirlar hamda ularni boshqarishdan

-o'quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirish

-gaplarni yozib, saqlab olish, ijodiy yondashuv, bilim berishdan

-tankidiy-ijodiy yondashuv, o'zaro ta'sirlar

22. «Texnologiya» so'zi haqida tushuncha?

- «texne» - mahorat, san'at, «logos» - tushuncha ta'limot

-«texne» - mehnat, san'at, «logos» - tushuncha bilim

-«texne» - qobiliyat, san'at, «logos» - tushuncha ta'lim

-«texne» - san'at, «logos» – tushuncha o'qitish

23. Reproduktiv darajasi uchun pedagogik texnologiya usulida ta'lim - qanaqa jarayon sifatida tashkil etiladi?

- takror ishlab chiqiladigan konveyerli jarayon

-harakatning yangi usullarini topish jarayoni

-mustaqil o'zlashtirish jarayoni

-ijodiy yondashuv jarayoni

24. Ta'lim jarayoni nimalardan iborat?

+ maqsad, nazorat, baholash, natija, ta'lim metodlari

-harakatlarni tekshirish

-xatoni tuzatish, baholash

-maqsad, xatoni tuzatish

25. Takrorlanadigan ta'lim sikliniig asosiy qismlari nimalardan iborat?

- umumiy maqsadni oydinlashtirib, o'quv maqsadlariga aylantirish
ta'lim natijasini baholash

-baho shkalasi o'quvchiga qo'yib borilgan baholarni predmet bo'yicha umumiy bahoga birlashtirish qoidalari

-pedagogikada monitoring, ukuv jarayonini uzluksiz, uzoq vaqt muttassil kuzatish va uni boshqarish tushuniladi

-pedagogikada monitoring, o'quv jarayonini uzluksiz, uzok vaqt muttassil kuzatish va uni boshqarish tushuniladi

26. O'quv jarayoni nimalardan iborat?

- ta'limning maqsadi va mazmuni, baholash, o'qish-o'qitish
- matnli belgi, ovozli belgi
- harakatlarni, shakllar va chizuvlar
- ishchi fazo, yordamchi vositalar paneli

27. Pedagogik texnologiya usulining umumiy tuzilmasi nimalardan iborat?

- predmet bo'yicha maqsad hamda vazifalar tizimini ishlab chiqish, ta'lim maqsadlarini nazorat (test) topshiriqlariga aylantirish
- o'quvchiga qo'yib borilgan baholarni predmet bo'yicha umumiy bahoga birlashtirish koidalari
- o'zaro ta'sirlar, pedagogikada monitoring
- baho shkalasi o'quvchiga qo'yib borilgan baholarni predmet bo'yicha umumiy bahoga birlashtirish qoidalari

28. Ta'lim jarayoni tizim sifatida nechta jarayonlardan iborat?

- 10 ta
- 9 ta
- 8 ta
- 7 ta

29. Pedagogning umumiy madaniyati nimalardan iborat?

- Bilimi, ishonchi, qobiliyati va xulqi
- Ijtimoiy madaniyat
- Kasbiy ahamiyatli madaniyat
- Kasbiy faoliyatda yetukligi

30. Pedagog uchun eng zarur nutq madaniyatini belgilang?

- Nutqning grammatik to'g'riligi, uning leksik boyligi, aniq va ravshan ifodalanganligi
- Keng fikrlilik, tinglovchini zeriktirmaydigan muloqot o'rnatish
- Tinglay olish, qo'llab-quvvatlash
- Tanqidiy nuqtai nazar, o'z fikrini himoya qilish

31. Oliy ta'lim nechta bosqichdan iborat?

- 2
- 4
- 3
- 5

32. Ta'lim mazmunining asosiy nazariyalari nechanchi asrlarda paydo bo'lgan?

- XVIII-XIX
- XIX-XXI
- XX-XXII
- VIII-XII

33. Shaxs shakllanishining asosini nima tashkil etadi?

- Bilim
- Ko'nikma
- Malaka
- Hammasi

34. O'qitish metodiga ta'rif bering?

- Murakkab, ko'p qirrali, ko'p sifatlarga ega bo'lgan taxmindir
- Sodda, ravon, o'z tamoyillari va shakllariga ega bo'lgan ta'limdir
- Didaktik tadqiqotlar o'qitishni didaktik jarayon sifatida o'rganadi.
- Ta'lim mazmunida yuz berayotgan barcha o'zgarishlarni hisobga oladi.

35. O'quv-bilish faoliyatini tashkil etish va amalga oshirish metodlarini ko'rsating?

- Ifodali, ko'rgazmali, amaliy
- Induktiv va Deduktiv
- Reproduktiv va muammoli-ijodiy
- (o'qituvchi rahbarligida mustaqil ish metodlari) hammasi

36. X.X.Platev qaysi sharq allomasining ilmiy g'oyalarini umumlashtirib bilish to'g'risidagi nazariyani asoslab bergan?

- Forobiy
- Beruniy
- Ibn Sino
- Al-Kindiy

37. Innovatsiya faoliyatidagi «kreativlik» deganda siz nimani tushunasiz?

- Individdning yangi tushuncha yaratish va yangi ko'nikmalar hosil qilish qobiliyatini bildiradi
- o'qituvchining kasbiy mahorati cho'qqilariga erishuvi
- Ijtimoiy vaziyatlarda o'zining o'rnini anglab olish
- SHaxs o'zini namoyon qila olish va o'zining muayyan ishlarini amalga oshirish

38. Innovatsion faoliyatining samaradorligi nima bilan belgilanadi?

- Pedagog shaxsiyati
- Pedagog faoliyati
- Pedagogning ish faoliyati
- Pedagogning muomalasi bilan

39. Texnologiyalashtirish nima?

- Ob'ektiv jarayon bo'lib, ta'lim evolyutsiyasining yangi vazifalarini sifatli hal qilish uchun -tayyorgarlik davri
- Ta'lim evolyutsiyasini amalga oshirish
- Ta'lim evolyutsiyasining vazifalar davri
- Ob'ektiv jarayonida

40. Innovatsion faoliyat nechta asosiy funktsiyalarni o'z ichiga oladi?

- 5 ta
- 3 ta
- 4 ta
- 8 ta

41. Texnologiya so'zi qaysi tildan olingan?

- Grekcha
- Lotincha
- Frantsuzcha
- Arabcha

42. Texnologiya tushunchasi nechanchi yillarda kirib kelgan?

- 60 yillarda

- 30 yillarda
- 40 yillarda
- 70 yillarda

43. Texnologik sub'ekt nima?

- Sub'ektiv munosabatlarni o'rnatish darajasida ishlaydi.
- Nazariya va amaliyot o'rtasida oraliq holatni egallaydi
- Ob'ektiv munosabatlarni o'rnatish darajasida ishlaydi
- Ob'ektiv va sub'ektiv munosabatlar o'rnatish darajasida ishlaydi

44. Muammoli o'qitish texnologiyasi nima?

- Takomillashgan o'qitish texnologiyasi
- Reproduktiv shakllariga nisbatan texnologiyasi
- Muammoli vaziyatlarni vujudga keltirish
- Bilimlarni o'zlashtirish texnologiyasi

45. Ma'ruza turlari nechta?

- 7 ta
- 5 ta
- 3 ta
- 2 ta

46. Muammoli o'qitish yetarli darajada bo'lishi uchun qanday bo'lishi kerak?

- Yaxlit o'quv-tarbiya jarayoning uzviy qismi bo'lishi kerak
- o'quv fanlari va bilishga bo'lgan qiziqish bilan boglangan bo'lishi kerak
- Didaktik qimmatini belgilovchi o'quv materialiga urg'u berilib o'tishi kerak
- Talaba bilan individual suhbat qila bilishi kerak

47. O'qituvchining innovatsion faoliyati qaysi masalalarni yechishga qaratilgan?

- Voqelikni o'zgartirishga, uning muammolari va usullarini yechishni aniqlashga qaratilgan
- Shaxsiy ijodiy-motivatsion yo'nalganligini aniqlashga qaratilgan
- Kasbiy faoliyatni baholashga qaratilgan
- Innovatsion faoliyatga bo'lgan zaruriyatni anglashga qaratilgan

48. Ta'lim mazmunini saralashda PT qonuniyatlari nimalardan iborat?

- o'quvchilarni o'zlashtirish qobiliyatini hisobga olgan holda saralash
- Ta'lim maqsadiga mos holda saralash
- Fan rivojining abstraktsiya pogonalari va o'quvchining o'zlashtirish faoliyati darajalari, ta'lim maqsad
- Kognitiv nazariyasi asoslangan qonuniyat

49. Test – bu

- Nazorat
- Topshiriq
- Sinov
- Topshiriq va etalon

50. Kadrlar tayyorlash milliy modelining qaysi komponentlari o'quvchi faoliyatining ilmiy-metodik ta'minotini ta'minlaydi?

- Shaxs, ishlab chiqarish, Fan davlat va jamiyat
- Shaxs, ishlab chiqarish
- Fan, shaxs, ishlab chiqarish
- Davlat va jamiyat, fan

51. O'qituvchining pedagogik faoliyati turlari - bu ...

- Konstruktiv, tadqiqotchilik, kommunikativ, tashkilotchilik, gnostik
- Ta'lim beruvchi, tarbiyalovchi, rivojlantiruvchi
- o'quvchi faoliyatini tashkil etish va boshqarish
- Shakllantiruvchi va rivojlantiruvchi

52. Seminar mashg'ulotining eng muhim bosqichi nima?

- Uning o'zagi muammoli savolga javob qidirishni tashkil etish
- Muammolarning yechimi usulini izlashni tashkil qilish
- Muammoni yechish usulini izlash
- Savollarga javob berish

53. Rivojlangan aqlning eng oliy shakli nima?

- Ijodiy tafakkur
- Mustaqil fikr
- Ijodiy yondashish
- Intizomliylilik

54. Ta'lim mazmunini tanlash tamoyillari nechta?

- 6
- 5
- 3
- 2

55. Masofadan o'qitishning tarkibiy belgilari?

- o'qituvchi-kommunikatsiya-o'quvchi
- o'quvchi-o'qituvchi-kommunikatsiya
- kommunikatsiya- o'qituvchi-o'quvchi
- o'qituvchi-o'quvchi-kommunikatsiya

56. Masofadan o'qitish uslubiy materiallari?

- darslik, audio va video darsliklar, on-layn darslar (Internet saxifa), elektron kutubxona, testlar, -multimedia- elektron darslik va albatta axborot texnologiya vositalari innovatsion o'qitish, lektor o'qitish, elektron kutubxona
- masofadan o'qitish, lektor o'qitish, innovatsion o'qitish
- multimediya o'qitish, innovatsion o'qitish, testlar

57. Masofadan o'qitishning afzallik tomonlari?

- o'qish muddatini o'quvchi o'zi belgilaydi, qisqa muddat ichida ko'p hajmdagi axborotni uzatish va qabul qilish sharoiti mavjud.
- masofadan o'qitish, multimedia o'qitish
- testlar, elektron kutubxona, lektor o'qitish
- elektron kutubxona, innovatsion o'qitish

58. Masofadan o'qitishning tashkiliy-iqtisodiy afzalligi nimadan iborat?

- talabalar uchun auditoriyalar, yotoqxonalar zarur emas
- moliyaviy xarajatlar asosan o'quv-uslubiy materiallar tayyorlash uchun maxsus auditoriyalar uchun sarflanadi
- elektron kutubxona, testlar, multimedia o'qitish
- innovatsion o'qitish, lektor o'qitish, testlar

59. O'qituvchi rahbarligida mustaqil ish metodini ko'rsating?

- Boshqaruv
- Tafakkur

- Mantiq
- Manbalari

60. Monologik metodni ko'rsating?

- Leksiya, hikoya, namoyish qilish
- Individual, guruh, frontal, kollektiv
- Suhbat
- Munozara

61. Bilish jarayoniga alohida ahamiyat berib, insonlarning bilishga bo'lgan intilishlarini keng yoritgan alloma asari bilan ko'rsating?

- Forobiyning "Baxt saodatga erishuv" to'g'risida
- Abdurahmon Jomiyning "Musiqqa" risolasi
- Alisher Navoiyning "Maxbub-ul qulub"
- Abu Rayxon Beruniy "Mas'ud qonuniy"

62. O'spirinlik davri xususiyatlari tahlilida qaysi sifat alohida ahamiyat kasb etadi?

- Faoliyat
- Yoshi
- Harakat
- Tashqi qiyofa

63. Talabani aqliy faoliyati xususiyatlari qanday belgilanadi?

- Shaxsni hayotga va mehnatga tayyorlashning muhim jihati sifatida
- Intellectual faoliyatga qiziqish uyg'otish sifatida
- Bilimlar bilan qurollanish maqsadida
- Muloqot doirasining kengayishida

64. "Muammoli o'qitish - rivojlanayotgan ta'limning shunday turiki, unda o'quvchilarning muntazam mustaqil izlanuvchi faoliyati ular tomonidan fanning tayyor xulosalarini o'zlashtirish bilan birga uyg'unlashadi" - bu tahrif kimga tegishli.-

- Mahmudov M.I
- M.A.Danilov
- Ya.A.Komenskiy
- Saidaxmedov N.S

65. Blum taksonomiyasida ta'lim maqsadlarining asosiy tushunchalari nechta?

-6 ta

-5 ta

-7 ta

-8 ta

66. Chiqarmoq, ajratish, tabaqalashtirish, tasniflash, oldindan aytish, bo'lib chiqmoq, taqsimlash tekshirmoq

- analiz

-bilish

-sintez

-baholash

67. Ixtiro qilmoq, umumlashtirish, birlashtirish, rejalashtirish, ishlab chiqmoq, tizimlashtirmok, birlashtirmoq, tuzmoq, yaratmoq, loyihalashtirmoq qaysi tushunchaga kiradi?

- sintez

-qo'llash

-baholash

-tushunish

68. Dalil keltirmoq, almashtirmoq, oydinlashtirmoq, belgilamoq, tushuntirmoq, o'tkazmoq, aylantirmoq, ko'rsatmoq, sharxlamog, ochmoq qaysi tushunchaga kiradi?

- tushunish

-sintez

-analiz

-bilish

69. Joriy etmoq, hisoblab chiqmoq, namoyish etmoq, foydalanmoq, o'rgatmok, belgilash, joriy etish, aniqlamoq, ruyobga chiqarish, yechmoq qaysi tushunchaga kiradi?

-qo'llash

-baholash

-tushunish

-bilish

70. Qaysi amerikalik olim oliy o'quv yurtlari uchun pedagogik texnologiya usulining individuallashtirilgan tizimini ishlab chiqdi?

-F.S.Keller

-V.Guzeev

-A.Romishevskiy

-R.Ганье

71. Barkamol shaxsni rivojlantirish, ta'lim-tarbiya berish haqidagi fan... bu?

-Pedagogika

-Psixologiya.

-Tarix.

-Falsafa.

GLOSSARIY

Aksiologiya – pedagogik ta’limda milliy, ma’naviy va moddiy g’oyalar, tushunchalar va fikrlarga asoslangan qadriyatlar majmuini bildiradi. Pedagogik aksiologiya ta’lim, o’qitish va tarbiyaning asos qadriyatlarini ifodalaydi hamda unda shaxsning savodxon bo’lishi, bilim olishi va tarbiyalanishi asosiy ob’ekt hisoblanadi.

Annotatsiya – pedagogik ta’limda bilim berish, o’qitish jarayoni va ularning samaradorligini ijobiy yoki salbiy baholashni anglatadi. Annotatsiyada opponent o’zining takliflarini bayon qiladi va muallif bu takliflarni qabul qilishi yoki qabul qilmaslik huquqiga ega.

Akmeologiya – pedagogik ta’limda ta’lim oluvchilarning sog’lig’i, sog’lom ta’lim muhiti va asosiy tarbiyaviy yo’nalishlarni o’rganuvchi soha. Pedagogik akmeologiya ta’lim beruvchi va ta’lim oluvchilarning jismoniy, ruhiy va estetik salomatlik shart-sharoitlarini o’rganadi. Akmeologik tadqiqotchilikda ta’lim sifati salomatlik indekslariga binoan baholandi va shu sababli akmeologik yondashuvlar pedagogik bilimlarning yuqori darajasi hisoblanadi.

Boshlang’ich ta’lim – hozirgi zamon ta’lim jarayonida boshlang’ich ta’lim umumiy o’rta ta’limning dastlabki bosqichi hisoblanadi. Boshlang’ich ta’limda o’quvchilarning savodxonlik, bilim olish va tarbiyaviy ko’nikmalari shakllantiriladi. O’zbekiston boshlang’ich ta’limida o’quv fanlarining gumanitar, aniq va tabiiy turkumdagi asoslarining dastlabki tushunchalari bo’yicha saboq beriladi. 2017 yildan e’tiboran O’zbekiston boshlang’ich ta’limining savod o’rgatish funktsiyasi maktabgacha ta’lim bosqichiga o’tkazildi. Buning natijasida O’zbekiston boshlang’ich ta’limi o’quv fanlari dverikatsiya qilinib, unga ko’ra, turdosh fanlar o’zaro yaqinlashtirildi va o’quv dasturlari umumlashtirildi. 2021 yil mart oyidan boshlab amalga kiritilgan Milliy o’quv dasturida boshlang’ich ta’limning asosiy vazifalari sifatida fanlar turkumlari bo’yicha boshlang’ich bilim berish, o’quvchilarning ma’naviy-axloqiy ko’nikmalarini shakllantirish va ularning layoqat kompetentsiyasini tarkib toptirish belgilandi. SHuningdek, 2020/2021 o’quv yilidan boshlab

O'zbekiston boshlang'ich ta'limiga "Odobnoma" va "Vatan tuyg'usi" fanlari o'rniga yangi mazmundagi "Tarbiya" fani kiritildi. Bu hol O'zbekiston boshlang'ich ta'limi tarixi va tajribasida yangi xodisadir.

Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi – mazkur o'quv fani Umumiy pedagogika asosida shakllangan bo'lib, u XX asrda ilmiy-nazariy va amaliy uslubiy jihatdan asoslangan. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasining tarkiblarini boshlang'ich ta'limda bilim berish jarayoni, o'qitish didaktikasi va tarbiya nazariyasi tashkil qiladi. Mazkur yo'nalishlar bo'yicha mustaqillik yillarida O'zbekistonda ilmiy-tadqiqot ishlari amalga oshirilad boshlandi. SHu jihatdan boshlang'ich ta'lim pedagogikasining ta'lim berish nazariyasini Umumiy pedagogikaning tamoyillari tashkil etadi, didaktikasini boshlang'ich ta'lim berishning o'qitish nazariyasi tashkil qiladi va uning tarbiya nazariyasini boshlang'ich ta'limda o'quvchi shaxsini ma'naviy, axloqiy, jismoniy hamda aqliy jihatdan dastlabki bosqichda tarbiyalash tashkil qiladi. Hozirgi kunda Boshlang'ich ta'lim pedagogikasining shakllantirilmoqda. ilmiy-tadqiqotchilik metodologiyasi asoslari

Boshlang'ich ta'limda integratsiya – bu boshlang'ich ta'lim o'quv fanlarining, o'quv jarayonining va tarbiya tadbirlarining boshqa ta'lim bosqichlari bilan uzviy aloqadorligini hamda bog'liqligini ifodalaydi. Hozirgi zamon boshlang'ich ta'limida integratsiya o'quv, ilmiy va ishlab chiqarish muassasalari bilan hamkorlikni ham ifodalamoqda. Ayni paytda, boshlang'ich ta'limda integratsiya jarayoninin boshlang'ich ta'limning sifat va samaradorligiga ta'sir etkazuvchi omillar majmui sifatida tushunish lozim. Bugungi kunda mamlakatimizda boshlang'ich ta'limda integratsiya muammolari pedagogik, sotsiologik va psixologik jihatdan tadqiqi etilmoqda. SHu sababli bu jarayon Boshlang'ich ta'lim pedagogikasining uzviy tarkiblaridan birini tashkil etadi.

Boshlang'ich ta'limda innovatsiya – bu tushuncha boshlang'ich ta'lim jarayoniga olib kiriladigan yangi g'oyalar, usullar, tushunchalar, qoidalar va texnologiyalarni ifodalaydi. Boshlang'ich

ta'limda innovatsiya deganda boshlang'ich ta'limning mazmuni va mohiyatini davr talablari asosida yangilab borishni tushunish lozim. SHu jihatdan yangi O'zbekiston sharoitida boshlang'ich ta'limga milliy pedagogik tajriba va xalqaro pedagogik an'analar asosida innovatsion yondashuvlar kiritish jarayoni kechmoqda. Boshlang'ich ta'limda innovatsiya jarayoni Boshlang'ich ta'lim pedagogikasining tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi.

Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi – tegishli ma'lumotga ega, kasbiy tayyorgarligi bor va ahloqiy fazilatlarga ega mutaxassis shaxslar boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi sifatida e'tirof etiladi. Bunda boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi tegishli nazariy bilim, amaliy ko'nikma, uslubiy malaka va faoliyat kompetentsiyasiga ega bo'lishi taqozo etiladi. Hozirgi zamon boshlang'ich ta'limida bir necha o'qituvchilar guruhi faoliyat yuritmoqda, biroq ularga nisbatan kasbiy hamda axloqiy talablar yagona tarzda qo'yiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchisi – bilim olish, ko'nikma egallash va axloqiy fazilatlarini o'zlashtirishga yo'naltirilgan 7-11 yoshli shaxslar boshlang'ich sinf o'quvchisi hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchisiga bilim olish, topshiriqlarni bajarish va qiziqishlarini namoyon qilish talabalari qo'yiladi. Ayni paytda, boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning huquqlari ustuvor hisoblanadi. SHu sababli boshlang'ich sinf o'quvchisining aqliy, jismoniy, ruhiy va estetik imkoniyatlari ta'lim jarayonida birlamchi tarzda hisobga olinadi. O'zbekiston sharoitida boshlang'ich sinf o'quvchisining xaq-huquqlarini to'liq himoya qilish boshlang'ich sinf o'qituvchilari zimmasiga yuklangan.

Boshlang'ich sinf rahbari - mazkur kasb egasi 7-11 yoshli o'quvchilar shaxsini ta'limiy, tarbiyaviy va amaliy jihatdan shakllantiruvchi, himoya qiluvchi hamda yo'naltiruvchi professional o'qituvchi hisoblanadi. O'zbekiston sharoitida o'qituvchilarning maqomini yuksaltirish yondashuvlariga binoan boshlang'ich sinf rahbarlariga o'quvchilarning mutlaq yetakchisi funktsiyasi yuklangan. Unga ko'ra, boshlang'ich sinf rahbarining fikri va

xulosalari boshlang'ich sinf o'quvchilarining ota-onalari, o'qituvchilari va jamoatchilik vakillari tomonidan qat'iy qabul qilinadi. Maktab pedagogik Kengashi boshlang'ich sinf rahbarining tavsiyasiga binoan boshlang'ich sinf o'quvchisi to'g'risida xulosa chiqaradi.

Voleologiya – bu fan pedagogik yondashuvlar asosidagi gumanitar fanlardan biri bo'lib, unda ta'lim oluvchi va ta'lim beruvchilarning sog'lom turmush tarzi bilan ta'minlanganlik muammolarini o'rganadi. Mazkur fan vositasida ta'lim oluvchilarda, ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarida sog'lom fikr, sog'lom g'oya va sog'lom fazilatlar shakllantirildi. Voleogiya fani mustaqillik yillarida O'zbekiston ta'lim tizimiga pedagogik fanlar turkumi sifatida kiritildi va hozirgi kunda mazkur fanning metodologik asoslari bo'yicha ilmiy tadqiqot ishlari olib borilmoqda.

Gepoteza – pedagogik ta'limda muayyan yangi fikrning tajriba-sinov natijalari asosida dalillanishi gipoteza deyiladi. Bu tushuncha ilmiy bashorat ma'nosida qo'llaniladi. Boshlang'ich ta'limda gepoteza o'quvchilarning bilim olish, ko'nikmalar o'zlashritish va tarbiyalanganlik darajalarini baholashda ishlatiladi, unda ilmiy farazlar asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining rivojlanish darajasi baholanadi.

Dars – boshlang'ich ta'limni berishning asosiy shakli. Dars kirish, asosiy va yakuniy qismlarga bo'linadi. Hozirgi zamon boshlang'ich ta'limida darsning quyidagi turlari qo'llanilmoqda: yangi bilimlar berish darsi, ko'nimalarni mustahkamlash darsi, tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish darsi, ilmiy dars, klaster dars, innovatsion dars, binar dars. Mazkur dars turlarining asosiy maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchilariga kutilgan darajada yangi bilimlarni berish, tezkor ravishda ularning ahloqiy fazilatlarini shakllantirish va layoqatlarini rivojlantirishdan iborat. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'zining individual dars berish uslubiga ega bo'lishi taqozo etiladi.

Insonparvarlik – boshlang'ich ta'limning asosiy tamoyillaridan biri. Bu tamoyilning asoslarini bolaparvarlik, bola huquqlarining

ustuvorligi, mehribonlik va insoniylik tashkil etadi. O'zbekiston boshlang'ich ta'limida insonparvarlik tamoyiliga amal qilinishi 2018 yilda YuNESKO tomonidan yuksak darajada baholangan. Bu baho boshlang'ich ta'lim tizimida insonparvarlik tamoyiliga amal qilinayotganligining halqaro e'tirofidir.

Refleks – boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning tabiiy xattixarakatlari va munosabatlarini ifodalaydi. Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning bilimga qiziqishi, yangilikka intilishi va o'zini namoyon qilishi reflekslarini shakllantirish asosiy vazifalardan hisoblanadi. Bunga erishish o'quvchilarning savodxonligini kuchaytirish imkonini beradi.

Stereotip – boshlang'ich ta'limda an'anaviy va tajribalardan o'tgan qadriyatlarga asoslanish jarayonini anglatadi. Misol uchun, har bir boshlang'ich sinf o'quvchisining bilimdon bo'lishi stereotip hisoblanadi. SHu sababli pedagogik va metodologik adabiyotlarga ijobiy ma'nodagi stereotiplarni qo'llash tavsiya etilgan.

Emotsiya – boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijobiy xarakterdagi his tuyg'ulari va hayajonlarini ifodalaydi. Ta'lim jarayonida o'quvchilarning emotsional xususiyatlarini shakllantirishga e'tibor beriladi va bundan maqsad o'quvchilarning ongi, ruhiyati hamda qalbiga ijobiy ta'sir ko'rsatishdir. Pedagogik psixologiya xulosalariga ko'ra, emotsional xususiyatlari rivojlangan o'quvchilar bilim olishga juda qiziqishadi.

Husnixat – 7-11 yoshli o'quvchilarning pedagogik, psixologik va estetik talablar asosida yozish, chizish va hisoblash ko'nikmasini shakllantirishga yo'naltirilgan o'quv fani hamda o'quvchilarning chiroyli yozishga o'rgatish ko'nikmasi. Boshlang'ich ta'limda husnixat asoslari eng muhim pedagogik tavsiyalar, individual tajribalar va lingvistik qoidalar asosida o'qitiladi. Buning natijasida boshlang'ich sinf o'quvchilarining chiroyli yozish ko'nikmasi shakllantiriladi. Pedagogik psixologiya tajribalariga ko'ra, o'quvchilarning yozuvchiga qarab, ularning xarakterini aniqlash mumkin.

Kontseptsiya – Boshlang'ich ta'lim pedagogikasida ta'lim va tarbiyaning asoslari, vositalari va texnologiyalarini ilmiy-pedagogik jihatdan asoslab berish majmui Kontseptsiya deyiladi. Kontseptsiyada boshlang'ich ta'limning maqsadi, vazifalari, amalga oshirish yo'llari, uslublari, texnologiyalari va strategik yo'nalishlari belgilanadi.

Kompetentsiya- bu lotincha so'z bo'lib, amaliy layoqat ma'nosini anglatadi. "Umumiy o'rta ta'lim to'g'risida"gi Nizomga binoan kompetentsiya- bu bilim, ko'nikma va malakaning hosilasi bo'lib, u o'zlashtirilganlarni amaliyotda qo'llay olish qobiliyatini anglatadi.

Bilim- eng to'g'ri, tajribadan o'tgan va ko'pchilik tomonidan e'tirof etilgan tushunchalar, g'oyalar hamda fikrlar majmui bilim deyiladi. Boshlang'ich ta'limda gumanitar, tabiiy va aniq fanlarning asoslari bo'yicha dastlabki bilimlar beriladi. Bilimni baholash o'quvchilarning aqliy rivojlanish mezonlari asosida amalga oshiriladi.

Ko'nikma - boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv-biluv tushunchasi bo'lib, unda boshlang'ich ta'lim davlat standartlariga muvofiq fanlar bo'yicha o'quvchilar bilimlar asosini o'zlashtirishi kerak. Ko'nikma boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning bilim olish, axloqiy fazilatlarini o'zlashtirish va xatti-xarakat asoslarini qabul qilish darajasini anglatadi. Boshlang'ich ta'limning asosiy vazifalaridan biri 7-11 yoshli o'quvchilarning bilish, tushunish, o'qish va o'zlashtirish ko'nikmalaridan iborat.

Malaka – muayyan bilimlar, axloqiy ko'nikmalar va xatti-xarakat qobiliyatlariga ega bo'lish malaka deyiladi. Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarni savodxonlik malakasi shakllantiriladi va o'quvchilar kelgusi ta'lim olish malakasi bilan qurollantiriladi. Boshlang'ich ta'limda malaka bilim, ko'nikma va kompetentsiya tushunchalari qatorida asosiy masalalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. M. Mavlyanova, N. Raxmankulova. «Boshlang'ich ta'limda innovatsiya». TDPU, 2007 yil.
2. A. Yuldashev. «Pedagogik innovatsiyalar va ta'lim tizimidagi o'zgarishlar». T., O'zbekiston, 2010 yil.
3. Sh. Xudoyberdiyev. «Pedagogik texnologiyalar va ularni ta'limda tatbiq etish». T., TDPU, 2011 yil.
4. S. Muhammadiev. «Innovatsion pedagogika va ta'lim jarayonida kreativ fikrlash». T., O'zbekiston, 2012 yil.
5. R. Murtazaev. «Ta'limda zamonaviy innovatsion texnologiyalar». T., O'zbekiston, 2013 yil.
6. D. Tursunov. «Innovatsion yondashuvlar va pedagogik metodologiya». T., TDPU, 2014 yil.
7. F. Baxtiyorov. «Raqamli ta'lim texnologiyalarini pedagogik jarayonda qo'llash». T., O'zbekiston, 2015 yil.
8. S. Azizov. «Pedagogik innovatsiyalarni yaratish va joriy etishda psixologik jihatlar». T., O'zbekiston, 2016 yil.
9. N. Xo'jaeva. «Milliy ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlar». T., O'zbekiston, 2017 yil.
10. J. To'raqulov. «Ta'limda interaktiv texnologiyalarni qo'llash: nazariy va amaliy jihatlar». T., TDPU, 2018 yil.
11. X. Mirzaev. «Innovatsion ta'lim tizimi va uning pedagogik asoslari». T., O'zbekiston, 2019 yil.
12. O. Qodirov. «Pedagogik texnologiyalarni rivojlantirish va o'quv jarayoniga tatbiq etish». T., TDPU, 2020 yil.
13. Пугачева Н.Б. Источники инноваций общеобразовательного учреждения / Н.Б. Пугачева // Зауч. - 2005. - № 3. - С. 29.
14. Слатенин В.А. Педагогика / В.А. Слатенин. - М.: Школа-Пресс, 2000.
15. Слатенин В.А. Педагогика / В.А. Слатенин. - М.: Школа-Пресс, 2000.

16. Тюнников Ю.С. Анализ инновационной деятельности общеобразовательного учреждения: сценарий, подход / Ю.С. Тюнникова // Стандарты и мониторинг в образовании. - 2004. - № 5. - С. 8.

17. Хабибуллин К.Уа. Методы эффективного управления / К.Уа. Хабибуллин // Образование в современной школе. - 2005. - № 7. - С. 3.

18. Хуторский А.В. Личностная ориентация образования как педагогическая инновация / А.В. Хуторский // Школьные технологии. - 2006. - № 1. - С. 3.

19. Хомерики О.Г. Инновация в практике обучения / О.Г. Хомерики // Педагогика. - 1993. - № 2.

20. Хомерики О.Г., Поташкин М.М., Лоренсов С.Л. Развитие школы как инновационный процесс.- М., 1994.

21. Тилашев К.Кх Общие педагогические и дидактические идеи ученых-энциклопедистов Ближнего и Среднего Востока эпохи средневековья.

22. Антология педагогической мысли узбекской педагогики.- М., 1959.- 143 с.

23. Алексеева Л.Н. Инновационные технологии как ресурс эксперимента / Л.Н. Алексеева // Учитель. - 2004. - М. № 3. - С. 28.

24. Дебердеева Т.Х. Новые ценности образования в условиях информационного общества / Т.Х. Дебердеева // Инновации в образовании. - 2005. - № 3. - С. 5.

25. Загвязинский В.И. Инновационные процессы в образовании и педагогическая наука / В.И. Загвязинский // Инновационные процессы в образовании: Сборник научных трудов. - Тюмень, 1990. - С. 8.

26. Кротова К.К. Эксперимент в школе: за и против / К.К. Кротова // Народное образование. - 2004. - № 2. - С. 136.

27. Курганский С.М. Положение о научно-экспериментальной деятельности педагогических работников школы / С.М. Курганский // Зауш. - 2006. - № 4. - С. 87.

28. Лазарев Б.С. Понятие педагогической и инновационной системы школы / Б.С. Лазарев // Сельская школа. - 2003. - № 1. - С. 4.

29. Лаздина Т.И. Технологии мотивационного управления инновационной деятельностью учителей / Т.И. Лаздина // Начальная школа плюс До и После. - 2006. - № 2. - С. 19.

30. Назимов С.С. Педагогические инновации в национально-региональном компоненте содержания образования / С.С. Назимов // Учитель. - 2005. - № 6. - С. 74.

31. Новиков А.М. Организация опытно-экспериментальной работы на базе образовательного учреждения / А.М. Новиков // Дополнительное образование. - 2002. - № 4. - С. 53.

32. Под ред. М.М. Поташника. Развитие школы как инновационный процесс: Методическое пособие для руководителей образовательных учреждений / Под ред. М.М. Поташника. - М.: Новая школа, 1994. - С. 64.

23. Вохмянина С.М. По системе Марии Монтессори / С.Н. Вохмянина // Педагогический вестник. - 2002. - № 8 (299). - С. 7.

MUNDARIJA	
Kirish	3
1-MAVZU. Boshlang'ich ta'limda innovatsiya va integratsiya fanining mazmuni, predmeti, metodologiyasi, ilmiy-tadqiqot ob'yekti, metodlari.	5
2-MAVZU. Boshlang'ich maktabda pedagogik jarayonning zamonaviy tendensiyalari va texnologiyalari.	11
3-MAVZU. Pedagogik-psixologik bilimlar integratsiyasi. Sinf va sinfdan tashqari ishlarda o'qituvchi – o'quvchi munosabatida pedagogik-psixologik bilimlar integratsiyasi.	27
4-MAVZU. An'anaviy va innovatsion ta'limning qiyosiy Ta'lim-tarbiya bola (o'quvchi) shaxsni ijtimoiylashtirish omili sifatida.	47
5-MAVZU. Boshlang'ich talim fanlarini uqitishda innovatsion yondashuv. Innovatsion ta'lim muxitini yaratish. Alifbe, ona tili, o'qish, matematika, tarbiya fanlarini o'qitishda innovatsion yondashuv.	60
6-MAVZU. Masofaviy talimda innovatsiyaning roli. Yaponiyada ta'lim tizimi. Janubiy Koreyada ta'lim tizimi. Fransiyada ta'lim tizimi. Germaniyada ta'lim tizimi. O'zbekiston ta'lim tizimi va hamkorlik yo'nalishlari.	63
7-MAVZU. Tarbiya jarayoniga innovatsion yondashuv. Bola shaxsini o'rganish, tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish usullarini yangilash, tarbiyaviy tadbirlarga innovatsion yondashuv.	72
8-MAVZU. Innovatsiyalarni ta'lim jarayoniga tatbiq etishning tashkiliy pedagogik asoslari. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim turlari, innovatsiya, innovatsiyon ta'lim, innovatsion faoliyat, innovatsion jarayon, pedagogning ta'lim jarayoniga innovatsion yondashuvi.	81

9-MAVZU. Maktabni innovatsion boshqaruv modeli. Zamonaviy, ilgor innovatsion texnologiyalarni o'zlashtirish va ta'lim jarayoniga tadbiq etish.	96
10-MAVZU. Boshlang'ich maktabda innovatsiya va integratsiyaning o'zaro aloqadorligi. Innovatsion ta'lim muhitida fanlararo integratsiyani yo'lga qo'yish, fanlar hamda mavzulararo integratsiyada innovatsion metodlardan foydalanish.	102
11-MAVZU. Integratsiya – ta'limning muhim prinsipi. Ta'lim jarayonida integratsiyalashgan darslarni tashkil etish.	115
12-MAVZU. Boshlang'ich maktabda integratsiyalashgan ta'limdan foydalanish. Integratsiyalashgan darsturlar.	124
13-MAVZU. Boshlang'ich sinf darslarini integratsiyalash. Turdosh fanlar integratsiyasi, bo'limlar, mavzular integratsiyasi.	132
14-MAVZU. Maktab va oila integratsiyasi. Maktab va sinf jamoasida integratsiya, maktab – oila – mahalla integratsiyasi.	141
15-MAVZU. Markaziy Osiyo va MDH davlatlarida integratsiyalashgan ta'lim. Integratsiyalashgan ta'limning zamonaviy tendensiyalari, integratsiyalashgan ta'limni tashkil etishda MDH tajribasi.	144
Mustaqil ta'lim uchun topshiriqlar	149
Test savollari	151
Glossariy	165
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati	171

TABLE OF CONTENTS	
Introduction	3
TOPIC 1. Content, subject, methodology, research object, and methods of innovation and integration in primary education.	5
TOPIC 2. Modern trends and technologies of the pedagogical process in primary school.	11
TOPIC 3. Integration of pedagogical and psychological knowledge. Integration of pedagogical and psychological knowledge in the teacher-student relationship in classroom and extracurricular activities.	27
TOPIC 4. Comparative study of traditional and innovative education Education as a factor in the socialization of the child (student) personality.	47
TOPIC 5. Innovative approach to teaching primary education subjects. Creating an innovative learning environment. Innovative approach to teaching the alphabet, native language, reading, mathematics, and educational subjects.	60
TOPIC 6. The role of innovation in distance learning. The education system in Japan. The education system in South Korea. The education system in France. The education system in Germany. The education system of Uzbekistan and areas of cooperation.	63
TOPIC 7. Innovative approach to the educational process. Studying the child's personality, updating methods of educational influence, innovative approach to educational activities.	72
TOPIC 8. Organizational pedagogical foundations for the implementation of innovations in the educational process. Person-centered education, types of person-centered education, innovation, innovative education, innovative	81

activity, innovative process, innovative approach of the teacher to the educational process.	
TOPIC 9. Innovative school management model. Mastering modern, advanced innovative technologies and applying them to the educational process.	96
TOPIC 10. The interrelationship of innovation and integration in primary school. Establishing interdisciplinary integration in an innovative educational environment, using innovative methods in subject and subject integration.	102
TOPIC 11. Integration is an important principle of education. Organization of integrated lessons in the educational process.	115
TOPIC 12. Using integrated education in primary school. Integrated lessons.	124
TOPIC 13. Integration of primary school lessons. Integration of related subjects, integration of sections, topics.	132
TOPIC 14. Integration of school and family. Integration in the school and classroom community, school - family - neighborhood integration.	141
TOPIC 15. Integrated education in Central Asia and the CIS countries. Modern trends in integrated education, CIS experience in organizing integrated education.	144
Tasks for independent learning	149
Test questions	151
Glossary	165
List of used literature	171

ОГЛАВЛЕНИЕ	
Вход	3
ТЕМА 1. Содержание, предмет, методология, объект исследования, методы предмета инноваций и интеграции в начальном образовании.	5
ТЕМА 2. Современные тенденции и технологии педагогического процесса в начальной школе.	11
ТЕМА 3. Интеграция педагогических и психологических знаний. Интеграция педагогических и психологических знаний в отношения учитель-ученик в классной и внеклассной деятельности.	27
ТЕМА 4. Сравнительное исследование традиционного и инновационного образования. Образование как фактор социализации личности ребенка (ученика).	47
ТЕМА 5. Инновационный подход к преподаванию предметов начального образования. Создание инновационной образовательной среды. Инновационный подход к преподаванию алфавита, родного языка, чтения, математики и учебных предметов.	60
ТЕМА 6. Роль инноваций в дистанционном обучении. Система образования в Японии. Система образования в Южной Корее. Система образования во Франции. Система образования в Германии. Система образования в Узбекистане и области сотрудничества.	63
ТЕМА 7. Инновационный подход к образовательному процессу. Изучение личности ребенка, обновление методов педагогического воздействия, инновационный подход к образовательной деятельности.	72
ТЕМА 8. Организационно-педагогические основы внедрения инноваций в образовательный процесс. Личностно-ориентированное образование, виды личностно-ориентированного образования, инновации, инновационное образование, инновационная деятельность, инновационный процесс, инновационный подход учителя к образовательному процессу.	81

ТЕМА 9. Инновационная модель управления школой. Освоение современных, передовых инновационных технологий и их применение в образовательном процессе.	96
ТЕМА 10. Взаимосвязь инноваций и интеграции в начальной школе. Создание междисциплинарной интеграции в инновационной образовательной среде с использованием инновационных методов предметной и предметной интеграции.	102
ТЕМА 11. Интеграция — важный принцип образования. Организация интегрированных уроков в образовательном процессе.	115
ТЕМА 12. Использование интегрированного образования в начальной школе. Интегрированные уроки.	124
ТЕМА 13. Интеграция уроков в начальной школе. Интеграция смежных предметов, интеграция разделов, тем.	132
ТЕМА 14. Интеграция школы и семьи. Интеграция в школьном и классном сообществе, интеграция школы, семьи и района.	141
ТЕМА 15. Интегрированное образование в Центральной Азии и странах СНГ. Современные тенденции в интегрированном образовании, опыт стран СНГ в организации интегрированного образования.	144
Задания для самостоятельного обучения	149
Вопросы для проверки знаний	151
Глоссарий	165
Список использованной литературы	171

Qurbonova Maftuna Faxriddinova
Omonova Muxlisa Do'stnazar qizi

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSIYA VA INTEGRATSIYA

Darslik

Muharrir: X. Tahirov
Texnik muharrir: S. Meliquziyeva
Musahhih: M. Yunusova
Sahifalovchi: D. Toshboltayev

Nashr. lits № 2244. 25.08.2020 y.
Bosishga ruxsat etildi 16.05.2026 y.
Bichimi 60x84 1/16. Ofset qog'ozi. "Cambria"
garniturası. Hisob-nashr tabog'i. 11,25.
Adadi 100 dona. Buyurtma № 63.

«ZEBO PRINTS» MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Manzil: Toshkent sh., Yashnobod tumani, 22-harbiy shaharcha.
+998 (94) 673-66-56, +998 (97) 017-01-01

Ўзбекистон Республикаси
Олий таълим,
фан ва
инновациялар вазирлиги

№ 5410-3469-f732-c207-3138-9404-2923
Хужжат яратилган сана: 2026-05-03
Ариза рақами: 237222337

Хужжат берилган: QURBONOVA MAFTUNA
FAXRIDDINOVNA
ЖШШИР: 42411892180057

**Олий таълим ташкилотлари талабалари учун тайёрланган
ўқув адабиётини экспертизадан ўтказганлик натижаси бўйича
МАЪЛУМОТНОМА**

Муаллиф ҳақида маълумот

Муаллиф Ф.И.О	Илмий даражаси	Лавозими
QURBONOVA MAFTUNA FAXRIDDINOVNA	Fan doktori (DSc)	Dotsent

Ҳаммуаллиф (лар) ҳақида маълумот

Ҳаммуаллиф Ф.И.О.	Илмий даражаси	Лавозими
OMONOVA MUXLISA DUSTNAZAR QIZI	Фан номзоди ёки фалсафа доктори (PhD)	Доцент

Ўқув адабиёти ҳақидаги маълумот

Ўқув адабиёти номи:	Boshlang'ich ta'limda innovatsiya va integratsiya
Ўқув адабиёти тури:	Darslik
Фан блоки:	Majburiy fan
Таълим йўналиши (мутахассислик) коди, номи:	Boshlang'ich ta'lim

Экспертиза хулосаси:	Мазкур ўқув адабиёти нашр қилишга тавсия этилди.
----------------------	---

Мазкур хужжат Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 15 сентябрдаги 728-сон қарорига мувофиқ Ягона интерактив давлат хизматлари порталида шакллантирилган электрон хужжатнинг нусхаси бўлиб, давлат органлари томонидан ушбу хужжатни қабул қилишни рад этишлари қатъиян тақиқланади. Хужжат ҳақиқийлигини hero.gov.uz веб-сайтида хужжатнинг ноёб рақамини киритиб ёки мобил телефон ёрдамида QR- кодни сканер қилиш орқали текшириш мумкин.

0036

